

UNIVERSITY OF
THESSALY

**ΠΜΣ Εφαρμοσμένης Οικονομικής
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**

**«ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ – ΤΟΥΡΚΙΑΣ»**

**Αθανάσιος Χ. Μπασιάκος
Επιβλέπων Καθηγητής: Ανδρέας Στεργίου**

Βόλος 2023

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Βόλος, Μάιος 2023.

Αθανάσιος Χ. Μπασιάκος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι πολιτικές και οικονομικές σχέσεις Ελλάδας Τουρκίας δεν έχουν παράλληλη πορεία. Μεταξύ των δύο χωρών υπάρχουν μακροχρόνιες διαφορές που συνοδεύονται από συχνές συγκρούσεις σε ζητήματα εδαφικών διεκδικήσεων, το Κυπριακό, παραβιάσεων εναέριου, διαχείρισης μεταναστευτικών ροών. Η άρση του ελληνικού βέτο το 1999 για τη βελτίωση των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας πυροδότησε μια βελτίωση στις διμερείς σχέσεις, για πρώτη φορά μετά από τη δεκαετία του 1950.

Σε αντίθεση με την αντίληψη ότι οι πολιτικές διαμάχες θα έβλαπταν τις διμερείς και πολυμερείς οικονομικές σχέσεις και τις προσπάθειες για συνεργασία μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, οι οικονομικές σχέσεις δεν έχουν επηρεαστεί ιδιαίτερα από τις πολιτικές εντάσεις. Οι σοβαρές πολιτικές εντάσεις έχουν βλάψει τις εμπορικές σχέσεις σε κάποιο βαθμό, αλλά δεν έχουν επηρεάσει δραματικά την ανοδική εμπορική ροή.

Λέξεις Κλειδιά: οικονομικές σχέσεις, πολιτικές σχέσεις, Ελλάδα – Τουρκία, εδαφική ακεραιότητα, μεταναστευτικό

ABSTRACT

The political and economic relations between Greece and Turkey do not have a parallel course. There are long-standing differences between the two countries that are accompanied by frequent conflicts over issues of territorial claims, the Cyprus issue, air violations, the management of immigration agreements. The lifting of the Greek veto in 1999 to improve EU-Turkey relations sparked an improvement in bilateral relations, for the first time since the 1950s.

Contrary to the notion that political disputes would affect bilateral and multilateral economic relations and co-operation efforts between Turkey and Greece, economic relations are not particularly affected by political tensions. Serious political tensions have damaged trade relations to some extent, but they do not dramatically affect the upward trade flow.

Key words: economic relations, political relations, Greece - Turkey, territorial integrity, immigration

Πίνακας περιεχομένων

Κεφάλαιο 1: Σκοπός Εργασίας - Μεθοδολογία	14
1.1 Εισαγωγή.....	14
1.2 Μεθοδολογία	16
1.2.1 Είδος εργασίας.....	16
1.2.2 Σκοπός της εργασίας.....	16
1.2.3 Ερευνητικά ερωτήματα	16
1.2.4 Αναγκαιότητα συγγραφής της εργασίας	17
1.3 Δομή εργασίας.....	17
Κεφάλαιο 2: Ιστορική Αναδρομή- Προβλήματα Μειονοτήτων.....	19
2.1 Ιστορική αναδρομή σχέσεων Ελλάδας –Τουρκίας (1930-1982).....	19
2.1.1 Τα «Σεπτεμβριανά»	20
2.1.2 Τα γεγονότα του 1963-1964 στην Κύπρο	22
2.1.3 Το περιστατικό του SISMIK 1 (XORA).....	27
2.2 Βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές μειονότητες στην Τουρκία	28
2.3 Βασικά προβλήματα που επικαλείται η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης	30
2.3.1 Άρνηση της εθνικής ταυτότητας.....	31
2.3.2 Προβλήματα στον χώρο της εκπαίδευσης.....	32
2.3.3 Έλλειψη δίγλωσσων νηπιαγωγείων	32
2.3.4 Κλείσιμο και συγχώνευση μειονοτικών δημοτικών σχολείων	32
2.3.5 Έλλειψη επαρκούς αριθμού μειονοτικών λυκείων	32
2.3.6 Έλλειψη επαρκούς αριθμού ειδικευμένων δασκάλων.....	32
2.3.7 Περιορισμοί στον τομέα της θρησκευτικής ελευθερίας.....	33
Κεφάλαιο 3: Η στάση της Τουρκίας έναντι των συμφωνιών που έχουν συναφθεί	35
3.1 Πολιτικές σχέσεις πριν το Ελσίνκι.....	35
3.2 Η απόφαση του Ελσίνκι - Αναδιατύπωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων	38
3.3 Ζητήματα μειονοτήτων	40
3.4 Πολιτικές σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας μετά το 1999	41
3.4.1 Περίοδος 1999-2003.....	42
3.4.2 Περίοδος 2003-2009.....	44
3.4.3 Περίοδος 2009-2014.....	45
3.4.4 Περίοδος 2015 -2017.....	46
3.5 Εθνικιστικά ζητήματα	49

3.6 Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και των αραβικών εξεγέρσεων.....	50
3.6.1 Η θέση της Τουρκίας	52
3.6.2 Η Ενεργειακή Συνεργασία και τα Όρια της.....	53
3.6.3 Κοινωνία πολιτών.....	54
3.7 Διαμάχη για το Αιγαίο	55
3.7.1 Υφαλοκρηπίδα	55
3.7.2 Χωρικά ύδατα	57
3.7.3 Ο Εναέριος Χώρος.....	58
3.7.4 Αμφισβητούμενα νησιά και βραχονησίδες	59
3.7.4.1 Η οριοθέτηση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου.....	59
Κεφάλαιο 4: Οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας.....	62
4.1 Δημογραφικά και Οικονομικά στοιχεία Ελλάδας και Τουρκίας	62
4.2 Οικονομικές σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας μέχρι το 2004	64
4.3 Εμπορικές σχέσεις Τουρκίας – Ελλάδος από το 2004 και μετά.....	70
4.4 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ).....	81
4.5 Τουρισμός.....	83
4.6 Περιφερειακή Συνεργασία	85
4.7 Οικονομικές σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας και η Τελωνειακή Ένωση.....	88
Κεφάλαιο 5: Μεταναστευτικό – Παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων	95
5.1 Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (CEAS) και το Νομικό Πλαίσιο της Μεταναστευτικής Πολιτικής της ΕΕ.....	95
5.2 Συμφωνία ΕΕ – Τουρκίας 2016.....	98
5.3 Η Τουρκία ως ασφαλής τρίτη χώρα	100
5.4 Το άνοιγμα των τουρκικών συνόρων	102
5.5 Παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα σύνορα Τουρκίας-Ελλάδας ..	103
5.6 Αποτυχία και Κριτική της Συμφωνίας του 2016.....	107
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα	110
Βιβλιογραφία	113

Πίνακας Πινάκων

Πίνακας 1: Δημογραφικά Στοιχεία Ελλάδας – Τουρκίας.....	62
Πίνακας 2: Συγκριτικό Οικονομικό Προφίλ Ελλάδας και Τουρκίας.....	62
Πίνακας 3: Ετήσιες (1973-2004) Στατιστικές Εξωτερικού Εμπορίου Τουρκίας Και Εξωτερικού Εμπορίου Μεταξύ Τουρκίας Και Ελλάδας (Χ1000 Δολάρια)	67
Πίνακας 4: Ποσοστό Ελλάδας και Ιταλίας στον όγκο εξωτερικού εμπορίου της Τουρκίας (1997-2000) (εκ.\$)	70
Πίνακας 5: Κύριες χώρες ελληνικών εξαγωγών το 2017.....	71
Πίνακας 6: Κύριες χώρες ελληνικών εισαγωγών το 2017	72
Πίνακας 7: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2020	74
Πίνακας 8: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2019	74
Πίνακας 9: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2018	75
Πίνακας 10: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2017	75
Πίνακας 11: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2016	76
Πίνακας 12: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2015	76
Πίνακας 13: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2014	77
Πίνακας 14: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2013	77
Πίνακας 15: Εξαγωγές Ελλάδας στην Τουρκία το 2021	79
Πίνακας 16:Ελληνικές ΑΞΕ στην Τουρκία 2003-2016	82
Πίνακας 17:Τουρκικές ΑΞΕ στην Ελλάδα 2003-2016	82
Πίνακας 18:Οι κυριότεροι εμπορικοί συνεργάτες της Τουρκίας του 2019	91

Πίνακας Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Εμπόριο μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας 1994 - 2017	73
Διάγραμμα 2:Οι εξαγωγές της Ελλάδας στην Τουρκία 2013-2022	78
Διάγραμμα 3:Οι εξαγωγές της Τουρκίας στην Ελλάδα 2013-2022	78
Διάγραμμα 4:Αριθμός Ελλήνων / Τούρκων που επισκέφτηκαν την χώρα του άλλου 2004-2018	85
Διάγραμμα 5:Εμπόριο ΕΕ27- Τουρκία 2011-2021	89
Διάγραμμα 6:ΕΕ εξαγωγές σε Τουρκία 2021.....	90
Διάγραμμα 7:ΕΕ-27 Εισαγωγές από Τουρκία 2021.....	90

Κεφάλαιο 1: Σκοπός Εργασίας - Μεθοδολογία

1.1 Εισαγωγή

Οι διακρατικές σχέσεις μέχρι πρόσφατα κυριαρχούνταν από τις παραδοσιακές αντιλήψεις της διπλωματίας. Οι κρατικοί αξιωματούχοι συμμετείχαν σε επίσημες πολιτικές διαπραγματεύσεις για ένα συμφωνημένο σύνολο αμοιβαίων ανησυχιών και αναζητούσαν πολιτικά αποδεκτές λύσεις στις διαφορές (Tsarouhas, 2009).

Παρόλα αυτά, τις τελευταίες δεκαετίες το διεθνές σύστημα αναμορφώθηκε και εμφανίστηκαν φυγόκεντρες πιέσεις μακριά από το κράτος. Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι μη κρατικοί παράγοντες έχουν αποκτήσει ολοένα και μεγαλύτερη επιρροή στη χάραξη πολιτικής. Ειδικά οι οικονομικοί παράγοντες βρίσκονται όλο και περισσότερο στο επίκεντρο της διπλωματικής συμπεριφοράς και η κατανομή των οικονομικών πόρων σε περιφερειακή και παγκόσμια κλίμακα επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις ισχύος μεταξύ των κρατών.

Αυτή η εξέλιξη έχει σημαντικές θεωρητικές και εμπειρικές επιπτώσεις. Θεωρητικά, τείνει να αποδυναμώσει τη νεορεαλιστική αντίληψη του διεθνούς συστήματος (Waltz 1979) σχετικά με τον κρατικό κεντρικό προσανατολισμό του και την αδιάκριτη χρήση ενός αόριστα καθορισμένου «εθνικού συμφέροντος», ως τον κινητήριο παράγοντα της κρατικής συμπεριφοράς. Εμπειρικά, φέρνει τους ιδιωτικούς φορείς, και ειδικότερα την επιχειρηματική κοινότητα που νοείται ως οντότητα που διατηρεί «σχετική αυτονομία» από το κράτος, πιο κοντά στο κέντρο των σύγχρονων διμερών σχέσεων. Μια τέτοια διμερής σχέση είναι αυτή μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Ο ιστορικός δεσμός που ενώνει την Ελλάδα και την Τουρκία είναι μακρύς. Χρονολογείται από τα οθωμανικά χρόνια και βρίσκει καθημερινή έκφραση, μέχρι σήμερα, σε κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Ωστόσο, η διαδικασία οικοδόμησης έθνους-κράτους ήταν επώδυνη και για τις δύο πλευρές (Μίλλας 2006). Ενώ η Ελλάδα δεν είχε ποτέ το ίδιο βάρος στη διαμόρφωση του αυτοπροσδιορισμού της Τουρκίας, ο πόλεμος αμέσως πριν από την ανακήρυξη της Δημοκρατίας και οι συνέπειές του, καθώς και η πεποίθηση ότι η Ελλάδα αντιπροσώπευε μια περιπετειώδη ευκαιρία με τη βοήθεια των Ευρωπαίων, έχει αφήσει μακροχρόνιες εντυπώσεις.

Ο εθνικισμός ως ισχυρή πολιτική δύναμη έχει συχνά προβληματίσει τις διμερείς σχέσεις κατά τη διάρκεια του εικοστού αιώνα και μέχρι σήμερα. Οι περίοδοι ύφεσης και οι εκφράσεις αμοιβαίας συμπάθειας ήταν βραχύβιες, ακολουθούμενες από ένταση

και διπλωματικές (και μερικές φορές στρατιωτικές) στάσεις. Οι δύο σύμμαχοι του NATO, στην μεταπολεμική εποχή, συχνά αντιτίθενται λόγω μιας ποικιλίας προβλημάτων, όπου όμως τις ώθησε παρ' ολίγον να πολεμήσουν μεταξύ τους. Το γεγονός ότι η Ελλάδα και η Τουρκία μπορούσαν να λειτουργήσουν ως φάροι σταθερότητας, σε μια ασταθή περιοχή, περνούσε σε μεγάλο βαθμό απαρατήρητο. δηλαδή μέχρι πριν από 10 χρόνια.

Η ελληνοτουρκική επαναπροσέγγιση ξεκίνησε από τις πολιτικές ελίτ των δύο χωρών στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και βρήκε τη συμβολική της έκφραση στους τότε υπουργούς Εξωτερικών, Ισμαήλ Τζεμ και Γιώργο Παπανδρέου. Έχει διαμορφωθεί ένα δίκτυο αλληλεπίδρασης που περιλαμβάνει πλέον όχι μόνο πολιτικές ελίτ, αλλά και φορείς της κοινωνίας των πολιτών, καθώς και τις οικονομικές κοινότητες των δύο κρατών. Καθώς η φύση και η σημασία της διπλωματίας αλλάζει και οι οικονομικές σχέσεις γίνονται όλο και πιο σημαντικές, ο ρόλος της ελληνικής και της τουρκικής επιχειρηματικής κοινότητας στην προσέγγιση είναι ζωτικής σημασίας

Έτσι παρατηρείται ότι οι Έλληνες και οι Τούρκοι παρέμειναν όμηροι της πολιτικής, καθώς οι μη κυβερνητικοί παράγοντες και οι πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών παρέμειναν σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με ζητήματα ασφάλειας, ανησυχίες, αβεβαιότητες και οξεία διλήμματα.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να ρίξει φως στην εξέλιξη, την ανάπτυξη και τις προοπτικές των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών. Αυτό δεν προϋποθέτει ένα συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο (αν και εφαρμόζεται η αλληλεξάρτηση) γιατί όπως υποστηρίζει ο Tsarouhas (2019) δεν είναι απόλυτο για αυτήν τη διαχρονικά πολύπλοκη σχέση.

Το κύριο επιχείρημα που αναπτύσσεται σε αυτή την εργασία είναι ότι τα δύο κράτη πληρώνουν υψηλό «πολιτικό ασφάλιστρο» που εμποδίζει την πλήρη εξομάλυνση των σχέσεων. Παρά την αύξηση των συνολικών εμπορικών όγκων με την πάροδο του χρόνου, καθώς και τις άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) και τον τουρισμό, η ένταση των πολιτικών τους διαφωνιών τοποθετεί ένα αόρατο αλλά πραγματικό ανώτατο όριο στην ικανότητά τους να "αποτιτλοποιήσουν" τις σχέσεις τους. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, ειδικά μετά την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία το 2016 και τα επακόλουθά της.

Η εγχώρια πολιτική και στις δύο χώρες έχει προσθέσει ένα στρώμα αβεβαιότητας και έντασης, ενώ παράλληλα το περιφερειακό και διεθνές πλαίσιο ευνοεί αυτή την κατάσταση. Η επιστροφή της «ρεαλπολιτικής» και η παρακμή της πολυμέρειας

ως μηχανισμός επίλυσης συγκρούσεων, συμπεριλαμβανομένης της εμπορικής σφαίρας, εμποδίζει τις προσπάθειες εκείνων, στις δύο πλευρές του Αιγαίου, που επιθυμούν να χρησιμοποιήσουν τις οικονομικές σχέσεις ως όχημα για πολιτική εξομάλυνση, η οποία θα ξεκινήσει συζητώντας τις εξελίξεις στις οικονομικές σχέσεις που μετρούνται σε όρους διμερούς όγκου εμπορίου, αμοιβαίων ΑΞΕ καθώς και συνεργασίας στον τουρισμό (Tsarouhas, 2009).

Η παρούσα εργασία εξετάζει τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και την προσέγγιση υπό το πρίσμα της αυξανόμενης οικονομικής συνεργασίας. Επιδιώκει να εξετάσει τον βαθμό στον οποίο η οικονομική εταιρική σχέση μπορεί να έχει δευτερογενή αποτελέσματα στις πολιτικές σχέσεις και εάν μπορούν να επιτευχθούν αμοιβαία κέρδη με τρόπο όμως που θα αποκλείουν την πιθανότητα ανανέωσης των εχθροπραξιών, στο μέλλον, συμπεριλαμβανομένης της πιθανότητας ένοπλης αντιπαράθεσης. Το τελευταίο σημείο είναι σημαντικό, καθώς η προοπτική ενός πολέμου μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας έχει μειωθεί, αλλά δεν έχει ακόμη παραδοθεί στην ιστορία. Έτσι η εργασία εστιάζεται στην οικονομική εταιρική σχέση, αλλά αναπόφευκτα συμπεριλαμβάνοντας πολιτικούς παράγοντες στην ανάλυσή της.

1.2 Μεθοδολογία

1.2.1 Είδος εργασίας

Η παρούσα εργασία είναι μία ποιοτική έρευνα. Βασίζεται σε βιβλιογραφικές αναφορές και έγκυρα άρθρα του διαδικτύου και επιστημονικών περιοδικών και εφημερίδων, σε στοιχεία από την ΕΛΣΤΑΤ και άλλους Διεθνείς Οργανισμούς, για τις οικονομικές σχέσεις Ελλάδας –Τουρκίας.

1.2.2 Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνήσει εάν οι οικονομικές σχέσεις που έχει αποκτήσει η Ελλάδα με την Τουρκία τα τελευταία χρόνια μπορούν να αποκτήσουν στέρεες βάσεις ή θα επηρεαστούν από την πολιτική ένταση που αναζωπυρώθηκε τα τελευταία χρόνια.

1.2.3 Ερευνητικά ερωτήματα

Υπάρχει καλή θέληση από την Ελλάδα και την Τουρκία ώστε να λυθούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν;

Οι οικονομικές σχέσεις που έχουν γνωρίσει ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια βοηθάνε στην πορεία των πολιτικών σχέσεων;

Πρέπει να συνεχιστεί η πορεία των οικονομικών σχέσεων ή πρέπει να σταματήσουν έως ότου καλυτερεύσουν οι πολιτικές σχέσεις;

1.2.4 Αναγκαιότητα συγγραφής της εργασίας

Οι ιστορικές πληγές, οι διαφορές στα πολιτικά καθεστάτα, τα υπάρχοντα πολιτισμικά κενά, οι διαφορετικοί στόχοι και οι επιδιώξεις μεταξύ των αντίστοιχων πολιτικών ελίτ και η ύπαρξη αντικρουόμενων συμφερόντων, όλα λειτουργούν στο να εμποδίζουν οποιαδήποτε μελλοντική συνεργασία μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας (Kalaycıoglu, 2020).

Όμως στην πράξη, οι περισσότερες συνθήκες δείχνουν μια πολλά υποσχόμενη προοπτική για ελληνοτουρκική συνεργασία ανεξάρτητα από το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και οι δύο οικονομίες παρουσιάζουν διαφοροποίηση στην παραγωγή και επιδεικνύουν αυτάρκεια σε αρκετά προϊόντα.

Η ελληνική οικονομία είναι πιο προσανατολισμένη στις υπηρεσίες από την Τουρκία, η οποία παραμένει περισσότερο προσανατολισμένη στη γεωργία και τη μεταποίηση. Και οι δύο χώρες προσπαθούν να υιοθετήσουν πολιτικές ελευθέρωσης του εμπορίου και της χρηματοδότησης σύμφωνα με τις αντίστοιχες κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και αυτές του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ). Επομένως θεωρείται αναγκαία η συγγραφή της παρούσας εργασίας η οποία ευελπιστεί να γίνει η βάση και για περαιτέρω έρευνες.

1.3 Δομή εργασίας

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνεται η εισαγωγή και η μεθοδολογία που ακολουθεί η εργασία. Στην εισαγωγή γίνεται μία γενική συνοπτική ανάλυση των σχέσεων των δύο χωρών. Η μεθοδολογία περιλαμβάνει το είδος έρευνας, το ερευνητικό εργαλείο, τους στόχους της εργασίας, τα ερευνητικά ερωτήματα, την αναγκαιότητα συγγραφής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται στοιχεία για τις σχέσεις την περίοδο 1930-1955, τα Σεπτεμβριανά, τον απελευθερωτικό αγώνα της Κύπρου 1963-1964, και την περίοδο της διχοτόμησης της Κύπρου. Στο τρίτο κεφάλαιο παρατίθενται οι συμφωνίες που έχουν συναφθεί.

Στο τέταρτο κεφάλαιο δίδονται στοιχεία για την οικονομική σχέση των δύο κρατών (βάση πηγών ΕΛΣΤΑΤ) των περιόδων 1974 έως 1999 και από 1999 έως σήμερα όπου υπάρχει διόγκωση οικονομικών σχέσεων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο με τίτλο: « Μεταναστευτικό – Παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων» όπου δίδονται δεδομένα για την στάση των δυο χωρών στο μεταναστευτικό ζήτημα και στον ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται προσπάθεια εξαγωγής κάποιων συμπερασμάτων και προτάσεων.

2.1 Ιστορική αναδρομή σχέσεων Ελλάδας –Τουρκίας (1930-1982)

Όπως επισημαίνουν οι Özkirimli και Sofos (2008) η Ελλάδα και η Τουρκία έχουν μία μακρά ιστορία κατά την οποία προσπαθούσαν να προσδιορίσουν τα εθνικά τους όρια. Μετά από μία δεκαετία στρατιωτικής αντιπαράθεσης αυτή λύθηκε με τη «Σύμβαση Ανταλλαγής Πληθυσμού» της 30ής Ιανουαρίου 1923 και η «Συνθήκη της Λωζάννης» την 24η Ιουλίου 1923. Αυτές οι δύο συνθήκες έγιναν οι ακρογωνιαίοι λίθοι της διμερούς σχέσης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Ακολούθησε το 1930, το «Σύμφωνο Φιλίας Ελλάδας – Τουρκίας», όπου ο Βενιζέλος, θεωρώντας ότι επιτεύχθηκε ο στόχος της εθνικής ολοκλήρωσης και ότι τα όρια του κράτους ταυτίζονταν με τον ελληνισμό, προτίμησε να κάνει το «Σύμφωνο Φιλίας» για να ασχοληθεί με την ανόρθωση του κράτους (Λαδάς, 1932).

Όμως, το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και το ξέσπασμα του Ψυχρού Πολέμου βρήκε και τα δύο κράτη στο ίδιο στρατόπεδο. Η ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO, το 1952 είχε σκοπό να εδραιώσει τη Δύση και να δημιουργήσει μία εταιρική σχέση ασφάλειας.

Παρ' όλα αυτά, το πογκρόμ τον Σεπτέμβριο του 1955 κατά της ελληνικής μειονότητας της Κωνσταντινούπολης που συνδέεται με το ξέσπασμα του ο ελληνοκυπριακού ένοπλου αγώνα για ένωση με την Ελλάδα έγινε ορόσημο για τις σχέσεις των δύο κρατών (Αλέξανδρος, 1983). Η ανεξαρτησία της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960 δεν εξομάλυνε τις σχέσεις, καθώς ήδη το 1963, μια συνταγματική κρίση οδήγησε στο de facto τέλος του δικοινοτικού χαρακτήρα του κράτους. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις έφτασαν στο χείλος του πολέμου το 1964 και το 1967 λόγω Κύπρου. Τα γεγονότα του Ιουλίου του 1974 με το υποκινούμενο από την Ελλάδα στρατιωτικό πραξικόπημα και η τουρκική εισβολή στην Κύπρο έφερε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις στο χαμηλότερο σημείο από το 1923. (Grigoriadis, 2020).

Ενώ αποφεύχθηκε ένας ολοκληρωτικός πόλεμος, ο ελληνικός στρατηγικός σχεδιασμός δημιούργησε την αμυντική ικανότητα της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας κατά μήκος του Έβρου και των νησιών του Αιγαίου. Εν τω μεταξύ, παλιές διαμάχες αναζωπυρώθηκαν και νέες προέκυψαν. Τα μέρη διαφώνησαν στην οριοθέτηση των χωρικών τους υδάτων, της υφαλοκρηπίδας και της ζώνη πληροφοριών πτήσης (FIR) (Heraclides 2010). Η υπογραφή της Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της

Θάλασσας τον Δεκέμβριο του 1982 δεν μπόρεσε να παράσχει ένα σχέδιο λύσης, καθώς η Τουρκία αρνήθηκε να την υπογράψει. Πλέον οι επαναλαμβανόμενες αερομαχίες αεροσκαφών πάνω από το Αιγαίο θα γινόταν μια επικίνδυνη και δαπανηρή υπενθύμιση ότι δεν βρέθηκε λύση στις σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας (Grigoriadis, 2020).

2.1.1 Τα «Σεπτεμβριανά»

Τον Απρίλιο του 1955 ξεκίνησε στην Κύπρο ο αγώνας της ΕΟΚΑ, του ένοπλου επαναστατικού αγώνα της Κύπρου, για απαλλαγή από το αποικιοκρατικό καθεστώς των Άγγλων. Στόχος τους ήταν να αποκτήσουν την αυτοδιάθεση του νησιού και να ενωθούν με την Ελλάδα. Η βρετανική κυβέρνηση δεν υποχωρούσε και τον Ιούνιο του 1955 πρότεινε η Ελλάδα και η Τουρκία να συμμετέχουν στη Διάσκεψη του Λονδίνου για να βρουν λύση για την Κύπρο. Έτσι η Μεγάλη Βρετανία έδωσε την ευκαιρία στην Τουρκία να καταγράψει επισήμως τα συμφέροντά της για την Κύπρο και να μετατρέψουν το θέμα από αποικιοκρατικό σε ελληνοτουρκική διαμάχη, όπου αυτή θα έπαιζε τον ρόλο του ειρηνοποιού. (Syrgios, 2015)

Παράλληλα, εκείνη την εποχή δημιουργήθηκε ένα εξαιρετικά αρνητικό κλίμα στην Τουρκία εις βάρος της ελληνικής μειονότητας, την οποία κατηγορούσαν ότι ενίσχυε με εράνους τους Ελληνοκυπρίους. Στην πραγματικότητα, με αφορμή το Κυπριακό, ενεργοποιήθηκαν οι μηχανισμοί του τουρκικού κράτους και συνέχισαν την δίωξη των Ελλήνων την οποία είχαν ξεκινήσει οι Νεότουρκοι το 1914. Η ίδια η Βρετανία είχε δηλώσει, πριν από τα Σεπτεμβριανά ότι: «μερικά έκτροπα στην Άγκυρα θα τους βόλευαν». (Syrgios, 2015)

Την αφορμή για την αρχή των Σεπτεμβριανών την έδωσαν δύο μουσουλμάνοι της Κομοτηνής, καθώς έβαλαν μία βόμβα μικρής ισχύς στο τούρκικο προξενείο στην Θεσσαλονίκη, το βράδυ της 5^{ης} προς 6^{ης} Σεπτεμβρίου 1955. Ο τούρκικος τύπος αλλοίωσε τις φωτογραφίες του κτιρίου ώστε να φαίνονται ότι έπαθε μεγάλες καταστροφές. Αυτές οι φωτογραφίες ήταν η αφορμή για μία άνευ προηγουμένου επίθεση κατά του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης, η οποία είχε σύνθημα, η Κύπρος είναι τουρκική. (Syrgios, 2015)

Τουλάχιστον 100.000 εξαγριωμένοι Τούρκοι λεηλάτησαν καταστήματα, σπίτια, νεκροταφεία, ναούς, σκότωσαν και κακοποίησαν Έλληνες στο κέντρο της Κωνσταντινούπολης, στον Βόσπορο και στα Πριγκηπόννησα έως τον Άγιο Στέφανο. Οι δυνάμεις ασφαλείας ή συμμετείχαν στα δρώμενα ή παρακολουθούσαν αδιάφοροι. Ο εξαγριωμένος όχλος επιτέθηκε και στο ελληνικό προξενείο καθώς και στους

Έλληνες αξιωματικούς που υπηρετούσαν στο στρατηγείο του NATO. Οι τουρκικές αρχές κατηγορήσαν ως υπαίτιους των καταστροφών τους κομμουνιστές. (Syrigos, 2015)

Το 1960 ανατράπηκε το καθεστώς στην Τουρκία, και το 1961 δικάστηκε από έκτακτο τουρκικό δικαστήριο ο Αντνάν Μεντερές ως υπαίτιος των επιθέσεων. Συνέδεσαν τις καταστροφές με το κομμουνιστικό κόμμα ενώ αποσιωπήθηκε η συμμετοχή του κρατικού μηχανισμού. Το ελληνικό κράτος αντέδρασε υποτονικά λόγω της κρίσης που υπήρχε στην πολιτική σκηνή λόγω Παπάγου. Η Αμερική, μέσω του Φόστερ Ντάλες, του υπουργού εξωτερικών έστειλε ταυτόσημες επιστολές και στα δύο κράτη, παρακινώντας τους να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους. (Syrigos, 2015)

Οι υλικές ζημιές ήταν τεράστιες. Από τους ογδόντα ναούς μόνον εννέα έμειναν ανέπαφοι, 3500 νοικοκυριά λεηλατήθηκαν εκ των οποίων τα χίλια ολοσχερώς, και 4000 με 4500 καταστήματα καταστράφηκαν. Αντιθέτως υπήρξαν σχετικά λίγοι νεκροί (15-37). Ο τουρκικός λαός πειθάρχησε στον κρατικό μηχανισμό που είπε να μην γίνουν μαζικές δολοφονίες που θα δημιουργούσαν έντονη αντίδραση διεθνώς. Επίσης η πειθαρχία του τουρκικού λαού φάνηκε και από το γεγονός ότι ενώ μεταφέρθηκαν 100.000 άτομα σε δημόσια και ιδιωτικά μέσα στις περιοχές που ζούσαν Έλληνες, δεν διέρρευσε καμία πληροφορία. Ένα άλλο θέμα το οποίο είναι αξιοπρόσεκτο είναι ότι όλη η τουρκική ηγεσία, παρόλο τις διαφορετικές ιδεολογίες της έμειναν πιστοί στην αντίληψη ότι πρέπει να εξοντωθούν όλες οι μη μουσουλμανικές μειονότητες που ζούνε στην Τουρκία, και σιωπηλά συμφώνησαν να μην δοθούν αποζημιώσεις στους πληγέντες. (Syrigos, 2015)

Τα Σεπτεμβριανή ήταν μία ακόμη απόδειξη ότι θα συνεχίζονταν η πολιτική των Νεότουρκων απέναντι στις μειονότητες. Μετά τα Σεπτεμβριανά παρόλο που οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης σταμάτησαν να απολαμβάνουν την κοινωνική και οικονομική ζωή της Κωνσταντινούπολης, απέδειξαν ακόμη μία φορά την ανθεκτικότητά τους στις τουρκικές διώξεις. Βέβαια μετά τα Σεπτεμβριανά πολλοί Έλληνες της Κωνσταντινούπολης επέστρεψαν στην Ελλάδα, ενώ άλλοι που ζούσαν αποκομμένοι μετακόμισαν σε περιοχές όπου υπήρχε έντονο το ελληνικό στοιχείο, ενισχύοντας τα σχολεία με πολλά παιδιά. Όμως δεν άντεξαν την δεύτερη φάση σχεδίου εξόντωσης το 1964. (Syrigos, 2015)

Η Ελλάδα παρόλο που βρέθηκε πολιτικά ακέφαλη μετά τα Σεπτεμβριανά, κατάφερε και ενημέρωσε την κοινή γνώμη για τις καταστροφές που έγιναν στις περιουσίες των Ελλήνων. Απέτυχε όμως να πείσει την τουρκική κυβέρνηση να

αποζημιώσει τους Έλληνες που χάσανε την περιουσία τους. Αντιθέτως, πέτυχε να αποφύγει αντίποινα των Ελλήνων προς τους Μουσουλμάνους της Θράκης το οποίο ήταν ένα δυνατό παράδειγμα προς μίμηση για τους Τουρκοκυπρίους. (Syrigos, 2015)

2.1.2 Τα γεγονότα του 1963-1964 στην Κύπρο

Όπως υποστηρίζει ο Hazou (2013) πριν πενήντα χρόνια το ξέσπασμα βίας που έγινε στην Κύπρο υποκινήθηκε από αμοιβαία δυσπιστία και από επιχειρήσεις ψευδών σημαιών και παραπληροφόρησης και από τις δύο πλευρές. Ίσως το μόνο συστατικό που έλειπε ήταν η σπίθα για να ανάψει τη πυριτιδαποθήκη, και αυτό ήρθε στις 21 Δεκεμβρίου 1963.

Μια ιστορική ανάλυση της περιόδου πριν, κατά τη διάρκεια και αμέσως μετά είναι σαν να υπήρχε στην Κύπρο ένα ναρκοπέδιο. Η κυρίαρχη αφήγηση στην ελληνοκυπριακή πλευρά ήταν ότι το 1963 οι Τουρκοκύπριοι ξεσήκωσαν μια εξέγερση, ουσιαστικά αποσχίζοντας/αποχωρώντας από τη Δημοκρατία την οποία προσπάθησαν να υπονομεύσουν.

Η τουρκοκυπριακή επίσημη αφήγηση υποστηρίζει ότι οι Έλληνες, η πλειοψηφία, ποτέ δεν τους θεώρησαν ισότιμους εταίρους, ότι προκάλεσαν τη σύγκρουση προσπαθώντας να καταργήσουν το Σύνταγμα του 1960. Δηλαδή οι Τούρκοι ήταν τα θύματα που αντιδρούσαν στη βία που ξεκίνησαν οι Έλληνες.

Οι εντάσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων στα διοικητικά ζητήματα άρχισαν να εμφανίζονται αμέσως μετά την ίδρυση της Δημοκρατίας. Οι διαφωνίες για χωριστούς δήμους και φορολογία δημιούργησαν αδιέξοδο στην κυβέρνηση. Το συνταγματικό δικαστήριο έκρινε το 1963 ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απέτυχε να τηρήσει το άρθρο 173 του Συντάγματος που απαιτούσε τη δημιουργία χωριστών δήμων για τους Τουρκοκύπριους. (Syrigos 2015)

Ο Μακάριος στη συνέχεια δήλωσε την πρόθεσή του να αγνοήσει την κρίση. Στη συνέχεια πρότεινε 13 τροπολογίες στο σύνταγμα. Σύμφωνα με τις προτάσεις, ο πρόεδρος και ο αντιπρόεδρος θα έχαναν το βέτο τους, οι χωριστοί δήμοι που ζητούσαν οι Τουρκοκύπριοι θα εγκαταλείπονταν, η ανάγκη για χωριστές πλειοψηφίες και από τις δύο κοινότητες κατά τη θέσπιση νομοθεσίας θα απορριφθεί και η συνεισφορά των δημοσίων υπαλλήλων θα καθοριστεί σε πραγματικές αναλογίες πληθυσμού (82:18) αντί του ελαφρώς υψηλότερου αριθμού των Τουρκοκυπρίων (Koukkides-Procopiou, 2020).

Το σχέδιο «Ακρίτας», που εκπονήθηκε στο αποκορύφωμα της συνταγματικής διαμάχης από τον Ελληνοκύπριο υπουργό Εσωτερικών Πολύκαρπο Γιωρκάτζη, ζητούσε την άρση ανεπιθύμητων στοιχείων του συντάγματος ώστε να επιτραπεί η κατανομή της εξουσίας. Το σχέδιο προέβλεπε οργανωμένη επίθεση κατά των Τουρκοκυπρίων εάν δείξουν σημάδια αντίστασης στα μέτρα, δηλώνοντας: «Σε περίπτωση προγραμματισμένης ή οργανωμένης τουρκικής επίθεσης, είναι επιτακτική ανάγκη να την ξεπεράσουμε με τη βία το συντομότερο δυνατό, γιατί αν κατορθώσει να αποκτήσει έλεγχο της κατάστασης (σε μία ή δύο ημέρες), καμία εξωτερική παρέμβαση δεν θα ήταν ούτε δικαιολογημένη ούτε δυνατή».(Hazou 2013)

Το έναυσμα ήρθε τον Δεκέμβριο του 1963, το οποίο έγινε γνωστό ως «Bloody Christmas». Στις 21 Δεκεμβρίου, περιπολικό της ελληνοκυπριακής αστυνομίας, φαινομενικά ελέγχοντας έγγραφα ταυτότητας, σταμάτησε ένα ζευγάρι Τουρκοκυπρίων στην άκρη της τουρκικής συνοικίας στη Λευκωσία. Μαζεύτηκε εχθρικό πλήθος, ακούστηκαν πυροβολισμοί και δύο Τουρκοκύπριοι σκοτώθηκαν.

Την ίδια μέρα, ένοπλοι Τουρκοκύπριοι από την παραστρατιωτική TMT (Οργάνωση Τουρκικής Αντίστασης) συγκρούστηκαν με Ελληνοκύπριους πιστούς στον Γιωρκάτζη. Η σύγκρουση κλιμακώθηκε γρήγορα και επεκτάθηκε από τη Λευκωσία στη Λάρνακα, την Αμμόχωστο, τη Λεμεσό, την Πάφο και την Κερύνεια. (Hazou 2013)

Μόνο στις 24 Δεκεμβρίου σκοτώθηκαν 31 Τουρκοκύπριοι και πέντε Ελληνοκύπριοι. Έγιναν επιθέσεις στην Ομορφίτα, στο Κουμσάλ, στο Καϊμακλί και σε άλλα σημεία της πρωτεύουσας, καθώς και σε κοντινά χωριά. Οι εφημερίδες εκείνης της εποχής ανέφεραν τη βίαιη έξοδο των Τουρκοκυπρίων από τα σπίτια τους τις ημέρες και τις εβδομάδες που ακολούθησαν. Σύμφωνα με τους εφημερίδα Times, απειλές, πυροβολισμοί και απόπειρες εμπρησμού έγιναν εναντίον των Τουρκοκυπρίων για να τους αναγκάσουν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους.

Φοβούμενος για τουρκική εισβολή, ο Μακάριος συμφώνησε με μια βρετανική πρόταση για ανάπτυξη στρατευμάτων από τις βρετανικές βάσεις μεταξύ των δύο πλευρών. Οι πρώτοι Βρετανοί στρατιώτες από αυτή τη δύναμη εκεχειρίας έκαναν περιπολία στη Λευκωσία στις 27 Δεκεμβρίου, προσπαθώντας αμέσως να επιβλέψουν την κατάπαυση του πυρός. Υπό την επίβλεψή τους ανταλλάχθηκαν 545 Τουρκοκύπριοι όμηροι με 26 Ελληνοκύπριους. (Hazou 2013)

Τον Απρίλιο του 1964 οι Τουρκοκύπριοι ίδρυσαν ένα προγεφύρωμα στην Κόκκινα, στην περιοχή Τυλλιρία βόρεια του νησιού, παρέχοντάς τους όπλα, εθελοντές και υλικά από την Τουρκία και το εξωτερικό. Βλέποντας αυτή την εισβολή ξένων

όπλων και στρατευμάτων ως μεγάλη απειλή, η κυπριακή κυβέρνηση κάλεσε τον αρχηγό της ΕΟΚΑ Γιώργο Γρίβα να επιστρέψει από την Ελλάδα ως διοικητής των ελληνικών στρατευμάτων στο νησί και να εξαπολύσει επίθεση στο προγεφύρωμα. Η Τουρκία ανταπέδωσε στέλνοντας τα μαχητικά της για να βομβαρδίσουν ελληνικές θέσεις. (Hazou 2013)

Η απειλή μιας τουρκικής στρατιωτικής κλιμάκωσης και το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών που ζητούσε κατάπαυση του πυρός τερμάτισαν την αντιπαράθεση. Η ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ, UNFICYP που ιδρύθηκε στην Κύπρο τον Μάρτιο του 1964, αποτελούνταν κυρίως από στρατεύματα της βρετανικής δύναμης εκχειρίδας. Λίγοι μπορούσαν να φανταστούν τότε ότι η UNFICYP θα ήταν ακόμα παρούσα σήμερα, μισό αιώνα μετά.

Ο πολιτικός σχολιαστής και αρθρογράφος Λουκάς Χαραλάμπους ήταν έφηβος εκείνη την εποχή. Θυμάται πώς οι προετοιμασίες για μια ένοπλη σύγκρουση ήταν σε εξέλιξη πολύ πριν από τον Δεκέμβριο του 1963.

«Εβδομάδες πριν, οι δάσκαλοί μας έρχονταν στο σχολείο και μας μιλούσαν, μάλλον ενθουσιασμένοι, για έναν «αγώνα» που ήταν επικείμενος. Ο Χαραλάμπους παρακολούθησε προσωπικά στρατιωτικές ασκήσεις που πραγματοποιούνταν από παραστρατιωτικούς μήνες πριν από το ξέσπασμα των εχθροπραξιών.

«Τα απογεύματα παίζαμε ποδόσφαιρο κοντά σε ένα σπίτι και μετά εμφανίστηκαν αυτοί οι ένοπλοι άνδρες, μας έδωξαν έξω και άρχισαν την προπόνηση».

Αποδείχθηκε ότι ο χώρος, που βρίσκεται δίπλα στο Προεδρικό Μέγαρο, κατέληξε να γίνει η έδρα της οργάνωσης «Ακρίτας».

Ο Χαραλάμπους θυμάται επίσης ότι είδε σάκους άμμου να γεμίζουν τις ημέρες πριν από τις 21 Δεκεμβρίου κοντά σε αυτό που έγινε γνωστό ως «Πράσινη Γραμμή» στη Λευκωσία.

«Οι Ελληνοκύπριοι αστυνομικοί έβγαιναν για δουλειά νωρίς τα απογεύματα, κάτι που ήταν μάλλον περίεργο. Ήταν προφανές ότι πήγαιναν για προπόνηση. Οι Τουρκοκύπριοι μέλη της αστυνομίας φυσικά δεν παρέλειψαν να το λάβουν υπόψη και ήξεραν ότι κάτι ετοιμαζόταν», είπε.

«Μέχρι το επόμενο πρωί (22 Δεκεμβρίου) οδοφράγματα είχαν στηθεί σχεδόν σε όλο το μήκος ολόκληρης της Πράσινης Γραμμής. Αυτό σήμαινε ότι και οι δύο πλευρές προετοιμάζονταν».

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον Καναδό μελετητή Ρίτσαρντ Πάτρικ τη δεκαετία του 1970 θεωρείται από τις πιο έγκυρες αναφορές της περιόδου.

Ο Πάτρικ ήταν αξιωματικός της UNFICYP στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και συνέχισε το ενδιαφέρον του για την Κυπριακή σύγκρουση ως διδακτορικός φοιτητής στην πολιτική γεωγραφία στο London School of Economics. Η έρευνα αυτή δημοσιεύτηκε ως «Πολιτική Γεωγραφία και η Κυπριακή Σύγκρουση, 1963-1971».

Συνοψίζοντας τα ευρήματά του, ο Πάτρικ έγραψε: «Οι γενικές τάσεις της περιόδου Δεκεμβρίου 1963 – Αυγούστου 1964 είναι σαφείς. Λήφθηκαν αποφάσεις για την εφαρμογή των αντικρουόμενων ιδεών της ένωσης με την Ελλάδα και του ταξίμ από διάφορα κινήματα καταναγκασμού. Η βία προκάλεσε ένα κίνημα προσφύγων που άλλαξε τα υπάρχοντα δημογραφικά πεδία».

Στη συνέχεια αναπτύχθηκε μια τουρκοκυπριακή πολιτική και στρατιωτική διοίκηση για να κυβερνήσει τους Τουρκοκύπριους και τη γη που κατείχαν, είπε. «Το αποτέλεσμα ήταν η de facto διχοτόμηση της Κυπριακής Δημοκρατίας». «Οι περισσότεροι πρόσφυγες περίμεναν να επιστρέψουν στα σπίτια τους μέσα σε λίγους μήνες το πολύ, και αυτή η υπόθεση της πρόωρης επιστροφής ήταν που διευκόλυνε την αναχώρησή τους αρχικά», είπε.

Αυτά τα ευρήματα θέτουν υπό αμφισβήτηση το επιχείρημα ότι η συγκέντρωση των Τουρκοκυπρίων σε θύλακες ήταν μια υπολογισμένη κίνηση από σκληροπυρηνικούς Τούρκους πολιτικούς που επιθυμούσαν εθνοτικό διαχωρισμό.

Ο Πάτρικ συνεχίζει σημειώνοντας: «Οποιαδήποτε επίσημη διοικητική οργάνωση για να κατευθύνει τις κινήσεις προσφύγων δεν ιδρύθηκε παρά μόνο όταν το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων είχε ήδη μετακινηθεί με δική τους πρωτοβουλία».

Ο ερευνητής κάνει επίσης αυτό το ενδιαφέρον σημείο: «Σε κάθε περίπτωση, μέχρι τον Αύγουστο του 1964, τα εγκαταλειμμένα σπίτια λεηλατήθηκαν. Καμία κοινότητα δεν είχε τους πόρους για να ανοικοδομήσει τα σπίτια, να αγοράσει νέο αγροτικό εξοπλισμό ή να παράσχει επιχορηγήσεις επανεγκατάστασης. Η πλευρά που ανέλαβε τέτοιες αποζημιώσεις θα παραδεχόταν επίσης σιωπηρά σε κάποιο βαθμό ευθύνης για τη δημιουργία του προσφυγικού προβλήματος και ότι καμία από τις δύο κοινότητες δεν ήταν διατεθειμένη να κάνει».

Οι απόψεις δίστανται σχετικά με το εάν η σύγκρουση θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί. Ο Κώστας Μ. Κωνσταντίνου, καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, πιστεύει ότι θα μπορούσε να ήταν.

«Δεν θεωρώ ότι τα προβλήματα του 1963 ήταν αναπόφευκτα, αν και σίγουρα θα περίμενε κανείς ότι όσοι παρέμειναν δεσμευμένοι είτε στην ένωση είτε στο ταξίμ, ακόμη και μετά την έλευση της ανεξαρτησίας, θα είχαν βρει την ευκαιρία να

αποδείξουν τη δυσλειτουργικότητα της Δημοκρατίας. με τον ένα ή άλλο τρόπο, και να το χρησιμοποιήσουν ως πρόσχημα για να νομιμοποιήσουν τις αντίθετες πολιτικές τους φιλοδοξίες».

Ο διαχωρισμός που ακολούθησε τη βίαιη μετακίνηση των Τουρκοκυπρίων σε θύλακες το 1963-64 είχε τεράστιες επιπτώσεις και δημιούργησε μια παράδοση συμμαχία μεταξύ του ελληνικού και του τουρκικού εθνικισμού, είπε.

«Για τους Έλληνες εθνικιστές, η αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από την κυβέρνηση τους επέτρεψε να κυβερνήσουν τη δικοινοτική Δημοκρατία μονοκοινοτικά σύμφωνα με το νόμο της ανάγκης, κάτι που περιθωριοποίησε πολιτικά τους Τουρκοκύπριους και τους έθετε υπό σημαντική κοινωνική και οικονομική πίεση», είπε:

«Για τους Τούρκους εθνικιστές, η περίοδος του θύλακα ήταν μια εξαιρετική ευκαιρία να οικοδομηθεί ένα ξεχωριστό σύστημα διακυβέρνησης που θα δημιουργούσε προοδευτικά το σκεπτικό για μια εδαφική διαίρεση του νησιού με εθνοτική βάση, όταν οι συνθήκες το επέτρεπαν, όπως έκαναν το 1974».

Αξιολογώντας εκείνες τις εκρηκτικές στιγμές, ο Γιάννης Παπαδάκης (2009), κοινωνικός ανθρωπολόγος στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, λέει:

«Στην τουρκοκυπριακή συλλογική μνήμη, το 1963 αντιπροσωπεύει το μεγάλο συλλογικό τραύμα, όπως και το 1974 για τους Ελληνοκύπριους. Οι Τουρκοκύπριοι ετησίως, και επίσημα, τιμούν το 1963 ως «Kanlı Noel» (Bloody Χριστούγεννα) για τα οποία οι Ελληνοκύπριοι δεν έχουν επίσημη μνήμη (Παπαδάκης, 2009).

Το 1974 τιμάται επίσημα διαφορετικά από τις δύο πλευρές, με τους Ελληνοκύπριους να δίνουν τη μεγαλύτερη έμφαση ως «οι σκοτεινές επέτειοι του πραξικοπήματος και της εισβολής», ενώ για τους Τουρκοκύπριους σημαίνει «Επιχείρηση Ευτυχισμένη Ειρήνη».

Ο Δρ Meltem Onurkan Samani, επίκουρος καθηγητής Ιστορίας στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο του Lefke, και αντιπρόεδρος της Ένωσης Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (AHDR), πιστεύει ότι καμία πλευρά δεν ήταν διατεθειμένη προς συμβιβασμό.

«Ήταν προφανές ότι και οι δύο ηγεσίες είχαν συμμεριστεί την άποψη ότι το κράτος του 1960 δεν θα διαρκούσε για πάντα και είχαν αποφασίσει να είναι έτοιμοι για την ημέρα».

«Η καλή θέληση έλειπε από την αρχή», είπε «Το σύνταγμα του 1960 ήταν αυτό που απαιτούσε καλή θέληση, αλληλεξάρτηση, καλή συνεργασία και διάλογο και εμπιστοσύνη μεταξύ δύο κοινοτήτων της Κύπρου. Αντίθετα, δυστυχώς, οι ηγεσίες και

των δύο πλευρών έκαναν ό,τι μπορούσαν για να δημιουργήσουν δυσπιστία μεταξύ των κοινοτήτων, προκειμένου να αποδείξουν ότι ο διακανονισμός του 1960 δεν λειτουργούσε και ότι το ένοχο ήταν η «άλλη πλευρά» (Hazou, 2013).

2.1.3 Το περιστατικό του SISMİK 1 (XORA)

Τα τελευταία χρόνια βιώνουμε την έντονη διεκδίκηση των 12 μιλίων (ΑΟΖ) της Τουρκίας. Η Άγκυρα συνήθως χρησιμοποιεί την «διπλωματία κανονιοφόρων» για να ενισχύσει την ανταγωνιστική της σχέση με την Αθήνα και να εκπληρώσει τους τουρκικούς στόχους σε διάφορα μέτωπα. Αυτό δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Είχαν προηγηθεί το περιστατικό του Xora το καλοκαίρι του 1976 και το περιστατικό Sismik στις 1 Μαρτίου 1987.

Το 1974 η πετρελαϊκή κρίση στην τουρκική οικονομία, ώθησε την Άγκυρα να αρχίσει να εξετάζει τις υποθαλάσσιες ενεργειακές έρευνες στο Αιγαίο (Rizas, 2006).

Ως εκ τούτου απέστειλε το τουρκικό πλοίο Sismik 1 (πρώην Xora) να πραγματοποιήσει ενεργειακή εξερεύνηση στην περιοχή. Διάφορα κράτη όπως οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ επενέβησαν για να εκτονωθεί μια επερχόμενη κρίση, ωστόσο η Άγκυρα παρέμεινε ανένδοτη. Το Sismik 1 διεξήγαγε τις ενεργειακές του έρευνες στις 6-15 Αυγούστου 1976, όχι μόνο στα τουρκικά ύδατα αλλά και στην θαλάσσια περιοχή (κοντά στα ελληνικά νησιά Άγιος Ευστράτιος και Λέσβος).

Κατά την εκτέλεση της αποστολής, πλοία του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού πλεύρισαν το τουρκικό σκάφος. Την ίδια στιγμή καθεμία από τις δύο αντίπαλες χώρες διεξήγαγε Αεροπορικές και Ναυτικές ασκήσεις. Η Αθήνα και η Άγκυρα φθάσανε στο χείλος του πολέμου. Τελικά η ζωνρή ρητορική του Παπανδρέου (αρχηγού του ελληνικού κόμματος του ΠΑΣΟΚ) κάλεσε την ελληνική κυβέρνηση να επιτεθεί στο Sismik 1. Όμως ο Έλληνας πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής αποφάσισε να κάνει αυτοσυγκράτηση και να επιλέξει διπλωματική απάντηση και έκκληση του Συμβούλιου Ασφαλείας του ΟΗΕ.(Syrigos 2015).

Το τελευταίο συνήψε ψήφισμα καλώντας την Ελλάδα και την Τουρκία να συμμετάσχουν σε ελληνοτουρκικό διάλογο και να απευθύνουν έκκληση στο Διεθνές δικαστήριο. Όμως η Τουρκία αρνήθηκε να πάει την διαφορά στη Χάγη. Όπως υποστηρίζει ο Συρίγος (2015) είναι σημαντικό να εντοπίσουμε τους λόγους πίσω από την απόφαση της Άγκυρας να καταφύγει στη «διπλωματία κανονιοφόρων» το 1976. Η τουρκική ηγεσία φούντωσε την ένταση το καλοκαίρι 1976 προκειμένου να εκπληρώσει τους στόχους της για πολλαπλούς λόγους: πρώτον, η κυβέρνηση του Σουλεϊμάν

Ντεμιρέλ δέχτηκε ισχυρές πιέσεις από τους Μπουλέντ (αντιπολίτευση) και Ετζεβίτ.. Ο Ετζεβίτ ισχυρίστηκε ότι ο Ντεμιρέλ ακολούθησε μία «υποτακτική πολιτική». Γι' αυτό προσπάθησε να κρατήσει αποφασιστική στάση κατά της Ελλάδας προκειμένου να διαλύσει τέτοιες κατηγορίες και να αυξήσει τη δημοτικότητά του στην εσωτερική πολιτική σκηνή. Επιπλέον, ο Ντεμιρέλ είχε στόχο να αποσπάσει την προσοχή του τουρκικού κοινού από τα ανησυχητικά εσωτερικά προβλήματα της Τουρκίας. Ένας άλλος λόγος ήταν ότι η Τουρκία ήθελε να αυξήσει τη διαπραγματευτική της ισχύ στις συζητήσεις για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, καθώς και να προωθήσει την άποψη ότι η διαφορά του Αιγαίου απαιτούσε ρύθμιση με βάση πολιτικά και όχι νομικά κριτήρια.

Επιπλέον, η Άγκυρα επιδίωξε την αντιμετώπιση των ελληνικών ναυτιλιακών ερευνών που ξεκίνησαν το 1961. Επίσης η τουρκική κυβέρνηση σκόπευε να υπονομεύσει τις ελληνικές ενταξιακές συνομιλίες με την ΕΟΚ (που άρχισαν τον Ιούλιο του 1976) (Syrgios 2015).

Μετά από μεσολάβηση των ΗΠΑ, Ελλάδα και Τουρκία επανέλαβαν τις συνομιλίες. Τον Νοέμβριο του 1976 οι δύο δυνάμεις του Αιγαίου υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Βέρνης σχετικά με τη διαδικασία που θα ακολουθήσει για την οριοθέτηση του ηπειρωτικού εαυτού τους. Όμως αυτή η προσπάθεια θεωρήθηκε από την ελληνική πλευρά ως μάταιη και έφτασε σε αδιέξοδο (<https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/>). Όταν ο Παπανδρέου ανήλθε στην εξουσία δήλωσε ότι δεν υπάρχει ελληνοτουρκικός διάλογος όσο το βόρειο τμήμα της Κύπρου παρέμενε υπό Τουρκική στρατιωτική κατοχή.

2.2 Βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές μειονότητες στην Τουρκία

«Η ομογένεια πεθαίνει, και δεν είναι φυσικός θάνατος», είπε ένας μεσήλικας Έλληνας στο Helsinki Watch (ΜΚΟ) στην Κωνσταντινούπολη τον Οκτώβριο του 1991. Συναντήσεις στο Helsinki Watch με άλλους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και με Έλληνες της Αθήνας επιβεβαίωσε τη δήλωσή του. Πάνω από τους μισούς Έλληνες στην Τουρκία είναι άνω των 60 ετών, σύμφωνα με την Κωνσταντινουπολίτικη Εταιρεία στην Αθήνα, μια ομάδα περίπου 2.500 Ελλήνων που έχουν μεταναστεύσει από την Τουρκία.

Η ελληνική κοινότητα της Κωνσταντινούπολης σήμερα αποτελείται από φοβισμένους ηλικιωμένους. Ο φόβος τους σχετίζεται με τη φρικτή ιστορία πογκρόμ

και απελάσεων που έχουν υποφέρει από την τουρκική κυβέρνηση. Ως αποτέλεσμα αυτών των πράξεων, ο ελληνικός πληθυσμός στην Τουρκία μειώθηκε από περίπου 110.000 την εποχή της υπογραφής της Συνθήκης της Λωζάνης το 1923 σε περίπου 2.500 σήμερα.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η ελληνική μειονότητα περιλαμβάνουν την παρενόχληση από αστυνομία, περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης, διακρίσεις στην εκπαίδευση, περιορισμοί στη θρησκευτική ελευθερία, στο δικαίωμα ελέγχου των φιланθρωπικών ιδρυμάτων τους και την άρνηση της εθνικής ταυτότητας. Αυτά τα προβλήματα αντιμετωπίζουν και οι λίγοι εναπομείναντες Έλληνες που ζουν στα νησιά της Ίμβρου και την Τένεδου.

Το 1982 το Helsinki Watch έχει αναφερθεί σε διάφορες πτυχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία. Στην πρώτη τους αναφορά επισημαίνουν ότι δεν έχουν ξανασυναντήσει άλλη φορά τόσους ανθρώπους που φοβόντουσαν να μιλήσουν.

Οι Έλληνες της Αθήνας που είχαν μεταναστεύσει από την Τουρκία δεν ήθελαν να χρησιμοποιούνται τα ονόματά τους από φόβο αντίποινων εναντίον τους ή των οικογενειών τους από την τουρκική κυβέρνηση. Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης που συναντήθηκαν με το Helsinki Watch ήταν φοβισμένοι ότι θα παρατηρούσε τις συνομιλίες ο κρατικός μηχανισμός της Τουρκίας. Για παράδειγμα όταν παίρνανε συνέντευξη από μία ελληνίδα δασκάλα που περιέγραφε τα προβλήματα των ελληνόπουλων, ένας διερμηνέας ζητούσε συνεχώς από την δασκάλα να χαμηλώσει την φωνή της. Άλλοι αρνήθηκαν να μιλήσουν με τους εκπροσώπους της ΜΚΟ ενώ άλλοι μιλούσαν κρατώντας προφυλάξεις.

Αξιωματούχοι του παραρτήματος της Τουρκικής Ένωσης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Κωνσταντινούπολης αναφέρουν ότι από την εμπειρία τους η ελληνική κοινότητα είναι πιο φοβισμένη από τους Κούρδους ή τους Αρμένιους. Αυτοί οι αξιωματούχοι λένε ότι προσπάθησαν να στηρίξουν τα δικαιώματα της ελληνικής κοινότητας, αλλά βρήκαν τους Έλληνες απρόθυμους να διαμαρτυρηθούν δημόσια. Αναφέρουν επίσης ότι ακτιβιστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων προσπάθησαν να επισκεφθούν τα ελληνικά σπίτια όμως οι Έλληνες δεν ήταν πρόθυμοι να τους δεχτούν στα σπίτια τους για να συζητήσουν προβλήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μίλησαν μόνο για λίγο μαζί τους μέσα από αλυσοδεμένες πόρτες.

Κατά τη διάρκεια της διερευνητικής αποστολής του Οκτωβρίου 1991 στην Τουρκία, το Helsinki Watch βρήκε ότι η εκπαίδευση απασχολεί πολύ την ελληνική

μειονότητα. Δεν επιτρέπεται στα Ελληνόπουλα να μελετήσουν ελληνική ιστορία, ενώ τα εγχειρίδια είναι παλιά και ξεπερασμένα. Οι μαθητές αποθαρρύνονται να μιλούν ελληνικά. και η ελληνική κοινότητα δεν μπορεί να ελέγξει την πρόσληψη ή την ανάθεση εκπαιδευτικών ή την πρόσβαση στα σχολικά βιβλία.

Ο Πατριάρχης Βαρθολομαίος Α', ο πνευματικός ηγέτης άνω των 200 εκατομμυρίων Ανατολικών Ορθοδόξων ανά τον κόσμο, των οποίων το κέντρο λειτουργίας είναι το Πατριαρχείο το οποίο βρίσκεται στην Κωνσταντινούπολη, είπε στο Helsinki Watch ότι τα πράγματα έχουν βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια.

Για παράδειγμα έχει επιτραπεί στο Πατριαρχείο, να ανοικοδομήσει το κτήριο του, τμήματα του οποίου καταστράφηκαν το 1941. Επίσης η τουρκική κυβέρνηση δεν παρενέβη στην πρόσφατη εκλογή του Πατριάρχη. Όμως η Θεολογική Σχολή της Χάλκης παραμένει κλειστή αφού η τουρκική νομοθεσία απαιτεί ο Πατριάρχης να είναι υπήκοος Τουρκίας, και δεδομένου ότι οι λίγοι διαθέσιμοι υποψήφιοι δεν μπορούν να εκπαιδευτούν στην Τουρκία, ο αριθμός των πιθανών μελλοντικών Πατριαρχών μειώνεται

ραγδαία. (

<https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/TURKEY923.PDF>)

2.3 Βασικά προβλήματα που επικαλείται η μουσουλμανική μειονότητας της Δυτικής Θράκης

Ο μουσουλμανικός πληθυσμός που ζει στην Ελλάδα (με εξαίρεση αυτόν της Δυτικής Θράκης) και ο ελληνορθόδοξος πληθυσμός που ζει στην Τουρκία (με εξαίρεση αυτόν της Κωνσταντινούπολης, την Gökçeada και τη Bozcaada) υπόκεινται σε ανταλλαγή πληθυσμών, σύμφωνα με τις σχετικές συμφωνίες στις οποίες είναι μέρη η Τουρκία και η Ελλάδα. Επί του παρόντος, περίπου 150 χιλιάδες μουσουλμάνοι ζουν στη Δυτική Θράκη, στην Ελλάδα. Αυτός ο πληθυσμός αποτελεί την μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης της οποίας το καθεστώς καθιερώθηκε με τη Συνθήκη της Λωζάνης το 1923 και της οποίας τα δικαιώματα κατοχυρώθηκαν από πολλές διμερείς και πολυμερείς συμφωνίες.

Τα άρθρα 37 έως 44 της Συνθήκης της Λωζάνης καλύπτουν τα δικαιώματα των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων στην Τουρκία, ενώ το άρθρο 45 ορίζει ότι «τα δικαιώματα που παρέχονται από τις διατάξεις του παρόντος τμήματος στις μη μουσουλμανικές μειονότητες της Τουρκίας θα παραχωρούνται ομοίως από Ελλάδα για τη μουσουλμανική μειονότητα στην επικράτειά της». Σύμφωνα με το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών τα μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης

δεν μπορούν να απολαύσουν τα μειονοτικά τους δικαιώματα.
(<https://www.mfa.gov.tr/turkish-minority-of-western-thrace.en.mfa>)

Τα κύρια προβλήματα λοιπόν που αντιμετωπίζει η μουσουλμανική μειονότητα σύμφωνα με το τουρκικό ΥΠΕΞ είναι τα ακόλουθα:

2.3.1 *Άρνηση της εθνικής ταυτότητας*

Η Ελλάδα αρνείται την εθνική ταυτότητα της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης με το σκεπτικό ότι η Συνθήκη της Λωζάνης αναφέρεται σε «μουσουλμανική μειονότητα». Ωστόσο, η σύμβαση και το πρωτόκολλο που υπογράφηκε μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας για την ανταλλαγή τουρκικών και ελληνικών πληθυσμών του 1923 αναφέρονται ρητά σε Τούρκους και Έλληνες. Επιπλέον, το έγγραφο «*établis*» (όσοι δεν έχουν υποβληθεί σε ανταλλαγή πληθυσμών) που δόθηκε στα μέλη της τουρκικής και ελληνικής μειονότητας αντίστοιχα στην Ελλάδα και την Τουρκία από την τούρκο-ελληνική μεικτή επιτροπή, το οποίο αναφέρει ότι είναι «*établis*», αναφέρεται επίσης ρητά σε Τούρκους και Έλληνες, όχι μουσουλμάνους και μη.

Επιπλέον, ήταν η ίδια η Ελλάδα που κατέστησε υποχρεωτικό για τη μειονότητα να αποκαλούνται «Τούρκοι» στη δεκαετία του 1950. Η Ελλάδα είχε εκδώσει ακόμη και διατάγματα τη δεκαετία του 1950 για το σκοπό αυτό. Τα μειονοτικά σχολεία ονομάζονταν και «τουρκικά σχολεία». Η υπ' αριθμ. 3065/1954 νομοθεσία αναφερόταν ξεκάθαρα στα μειονοτικά σχολεία ως «τουρκικά σχολεία».

Ωστόσο, οι ελληνικές αρχές άλλαξαν την πολιτική τους για πολιτικούς λόγους και έτσι άρχισαν να αποκαλούν τη μειονότητα ως «μουσουλμανική μειονότητα». Η Ελλάδα άρχισε επίσης να απαγορεύει τους συλλόγους να φέρουν το επίθετο «Τούρκος/Τουρκικός» στους τίτλους τους. Η μειονότητα έφερε τις υποθέσεις ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ). Το ΕΔΑΔ εξέδωσε τρεις αποφάσεις ότι η απαγόρευση των ΜΚΟ της Μουσουλμανικής Μειονότητας να φέρουν τα επίθετα «Τούρκος/Μειονότητα» στους τίτλους τους συνιστά διάκριση και έρχεται σε αντίθεση με την ελευθερία του συνεταιρίζεσθε της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΣΑΔ). (Άρθρο 11).

Ωστόσο, η Ελλάδα δεν εφαρμόζει αυτές τις αποφάσεις. Λόγω της μη εφαρμογής των αποφάσεων του ΕΔΑΔ, το θέμα εξακολουθεί να βρίσκεται στην ημερήσια διάταξη της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία εποπτεύει την εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΑΔ.

2.3.2 Προβλήματα στον χώρο της εκπαίδευσης

Το δικαίωμα της μειονότητας στην εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα προστατεύεται από τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάνης. Ωστόσο, η μειονότητα αντιμετωπίζει αρκετά προβλήματα στον τομέα της εκπαίδευσης. Ορισμένες νέες πρακτικές, ιδίως έναντι της μειονότητας, αποτελούν ένα βήμα προς τα πίσω.

2.3.3 Έλλειψη δίγλωσσων νηπιαγωγείων

Τα νηπιαγωγεία αποτελούν μέρος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης για τη μειονότητα από το σχολικό έτος 2011-2012 στην Ελλάδα. Ωστόσο, το αίτημα της μειονότητας για άνοιγμα δίγλωσσων μειονοτικών νηπιαγωγείων δεν ικανοποιήθηκε, με αιτήσεις να εκκρεμούν από το 2011.

2.3.4 Κλείσιμο και συγχώνευση μειονοτικών δημοτικών σχολείων

Σύμφωνα με νέα νομοθεσία που τέθηκε σε ισχύ το 2011, τα μειονοτικά δημοτικά σχολεία είτε έκλεισαν είτε συγχωνεύτηκαν με άλλα (60 συνολικά). Αυτή η νομοθεσία δεν άνοιξε το δρόμο για το άνοιγμα νέων μειονοτικών δημοτικών σχολείων στα μέρη που έχουν απόλυτη ανάγκη από μειονοτικό σχολείο.

2.3.5 Έλλειψη επαρκούς αριθμού μειονοτικών λυκείων

Ο αριθμός των μειονοτικών λυκείων είναι ανεπαρκής. Κάθε χρόνο περίπου 1000 μαθητές αποφοιτούν από τα μειονοτικά δημοτικά σχολεία. Ωστόσο, υπάρχουν μόνο 2 μειονοτικά λύκεια στην περιοχή, το ένα στην Κομοτηνή (όπου η μουσουλμανική μειονότητα αποτελεί το ήμισυ του πληθυσμού) και το άλλο στην Ξάνθη (όπου η μουσουλμανική μειονότητα αποτελεί το 45% του πληθυσμού). Οι ελληνικές αρχές δεν έχουν ακόμη ανταποκριθεί στην αίτηση της μειονότητας για ίδρυση νέων μειονοτικών σχολείων. Ούτε το αίτημα της μειονότητας να έχει ολοκαίνουργιο χώρο για το μειονοτικό γυμνάσιο στην Ξάνθη δεν ικανοποιήθηκε.

2.3.6 Έλλειψη επαρκούς αριθμού ειδικευμένων δασκάλων

Ο αριθμός των δασκάλων που θα διοριστούν από την Τουρκία και την Ελλάδα για να εργαστούν στα μειονοτικά σχολεία της άλλης συμφωνήθηκε αμοιβαία ως 35. (Ανταλλαγή επιστολών του 1952 και του 1955 μεταξύ του τουρκικού και του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών). Ωστόσο, αυτός ο αριθμός μειώθηκε μονομερώς από την Ελλάδα σε 16 από το σχολικό έτος 1990-91. Οι ελληνικές αρχές δεν επέτρεπαν στους εκπαιδευτικούς από την Τουρκία να εργαστούν στα μειονοτικά σχολεία της Ξάνθης για πολλά χρόνια παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει τέτοιος περιορισμός στις προαναφερθείσες επιστολές.

2.3.7 Περιορισμοί στον τομέα της θρησκευτικής ελευθερίας

Το άρθρο 11 της Συνθήκης των Αθηνών (1913) έχει ως εξής: «Κάθε Μουφτής θα εκλέγεται από τους Μουσουλμάνους εκλογείς στις αντίστοιχες περιοχές δικαιοδοσίας τους». Η διάταξη αυτή επαναλαμβάνεται επίσης στο Τρίτο Πρωτόκολλο που προσαρτάται στη Συνθήκη. Το 1920 η Ελλάδα έθεσε σε ισχύ τον Νόμο 2345/1920 για την εφαρμογή των διατάξεων της Συνθήκης των Αθηνών.

Το 1990 όμως, κατά παράβαση των διατάξεων της Συνθήκης των Αθηνών, η Ελλάδα εξέδωσε Προεδρικό Διάταγμα που όριζε διατάξεις για το διορισμό Μουφτήδων από τους κυβερνήτες των επαρχιών και καταργήθηκε ο Νόμος 2345/1920. Στη συνέχεια, όχι μόνο οι ελληνικές αρχές διόρισαν Μουφτήδες παρά τη θέληση της μειοψηφίας, αλλά και οι εκλεγμένοι από τη μειονότητα Μουφτήδες υποβλήθηκαν σε δίκες και ποινές φυλάκισης.

Ο Μεχμέτ Εμίν Αγά, που ήταν πρώην Μουφτής Ξάνθης, εκλεγμένος από την μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης, είχε πολλές φορές δικαστεί και φυλακίστηκε. Ο Μουφτής καταδικάστηκε τον Ιανουάριο του 1995 από το Εφετείο Λάρισας στην Ελλάδα σε δέκα μήνες με την κατηγορία του « σφετερισμού του τίτλου του Μουφτή » και στη συνέχεια οδηγήθηκε στις Φυλακές Λάρισας. Μέσα από τις δίκες που ακολούθησαν για παρόμοιες κατηγορίες, ο Μεχμέτ Εμίν Αγά καταδικάστηκε σε 8 χρόνια φυλάκιση. Η Διεθνής Αμνηστία ανακήρυξε τον κ. Αγά ως «κρατούμενο της συνείδησης» στις 24 Φεβρουαρίου 1998.

Στο ίδιο μήκος κύματος, στις 21 Οκτωβρίου 1996, ο κ. İbrahim Şerif, Μουφτής Κομοτηνής εκλεγμένος το 1990 από μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας, καταδικάστηκε για σφετερισμό του αξιώματος, καθώς είχε χρησιμοποιήσει τον τίτλο του Μουφτή. Καταδικάστηκε σε φυλάκιση έξι μηνών, αλλά αφέθηκε ελεύθερος μετά την έφεση.

Επί του παρόντος, οι εκλεγμένοι Μουφτήδες Κομοτηνής και Ξάνθης δεν αναγνωρίζονται ακόμη από την ελληνική κυβέρνηση. Για τις υποθέσεις που άσκησαν οι εκλεγμένοι Μουφτήδες ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων υπάρχουν 5 αποφάσεις κατά της Ελλάδας. Το Δικαστήριο έκρινε σε πέντε διαφορετικές υποθέσεις ότι η Ελλάδα είχε παραβιάσει την ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας [άρθρο 9 της ΕΣΔΑ] και ότι «στις δημοκρατικές κοινωνίες, το κράτος δεν έχει το δικαίωμα να παρεμβαίνει στη θρησκευτική ηγεσία των κοινοτήτων».

Ακόμη, υπό νομική πίεση παραμένουν οι εκλεγμένοι Μουφτήδες Ξάνθης και Κομοτηνής. Ανακρίνονται ή μηνύονται με την αιτιολογία ότι « σφετερίστηκαν το γραφείο». Το 2017, ο εκλεγμένος Μουφτής Ξάνθης καταδικάστηκε σε φυλάκιση επτά μηνών με την αιτιολογία ότι ηγήθηκε της νεκρώσιμης δέησης μέλους της μουσουλμανική μειονότητα κατόπιν αιτήματος της. Η ποινή αναστέλλεται με την προϋπόθεση ότι δεν θα διαπράξει παρόμοιο αδίκημα εντός τριών ετών.

Ενάντια στη βούληση της τουρκικής μειονότητας, ο λεγόμενος «Νόμος για τους 240 Ιμάμηδες» τέθηκε επίσης σε ισχύ το 2013 ως νέο μέσο για την παρέμβαση στη θρησκευτική ελευθερία της μειονότητας. Αυτή η νομοθεσία είχε ως αποτέλεσμα τον διορισμό ιμάμηδων, θρησκευτικών εκπαιδευτών ενάντια στη θέληση της μειονότητας. Η μουσουλμανική μειονότητα εξέφρασε την έντονη αντίρρησή της σε αυτή τη νομοθεσία. Παρά τις επανειλημμένες εκκλήσεις της μειοψηφίας να μην εφαρμοστεί ο νόμος, αυτός έχει γίνει πράξη. (<https://www.mfa.gov.tr/turkish-minority-of-western-thrace.en.mfa>)

Κεφάλαιο 3: Η στάση της Τουρκίας έναντι των συμφωνιών που έχουν συναφθεί

3.1 Πολιτικές σχέσεις πριν το Ελσίνκι

Η Τουρκία υπήρξε για ευνόητους λόγους ένα από τα κύρια μελήματα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Εκτός από το ότι η Τουρκία είναι ο μεγαλύτερος γείτονας της Ελλάδας, η ελληνική και η τουρκική εθνική ταυτότητα έχουν καθοριστεί σε σημαντικό βαθμό μεταξύ τους, καθώς τα Βαλκάνια και η Ανατολία μετατοπίστηκαν οδυνηρά από την αυτοκρατορία στην εποχή του έθνους-κράτους (Özkirimli & Sofos, 2008). Μετά από μια δεκαετία στρατιωτικής αντιπαράθεσης, η Σύμβαση για την Ανταλλαγή Πληθυσμού της 30ής Ιανουαρίου 1923 και η Συνθήκη της Λωζάνης της 24ης Ιουλίου 1923 έγιναν οι ακρογωνιαίοι λίθοι της διμερούς σχέσης Ελλάδας-Τουρκίας. Ακολούθησε μια απροσδόκητη προσέγγιση που επέφερε τις συμφωνίες Βενιζέλου-Ατατούρκ του 1929 και τη Συνθήκη Φιλίας του 1930 (Λαδάς, 1932).

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και το ξέσπασμα του Ψυχρού Πολέμου βρήκε και τα δύο κράτη στο ίδιο στρατόπεδο. Η ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO το 1952 είχε σκοπό να εδραιώσει τον δυτικό προσανατολισμό και των δύο χωρών και να διευκολύνει μια εταιρική σχέση ασφάλειας μεταξύ τους. Ωστόσο, το ξέσπασμα του Κυπριακού θα τερμάτιζε τελικά την προσέγγιση και θα έφερνε στην επιφάνεια αρκετές λανθάνουσες διμερείς διαμάχες, ιδίως όσον αφορά τις μειονότητες και τα σύνορα. Το πογκρόμ της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου 1955 κατά της ελληνικής μειονότητας της Κωνσταντινούπολης που συνδέεται με το ξέσπασμα του ελληνοκυπριακού ένοπλου αγώνα για ένωση με την Ελλάδα έγινε ορόσημο (Αλεξανδρής, 1983).

Η ανεξαρτησία της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960 δεν εξομάλυνε τις σχέσεις, καθώς ήδη το 1963, μια συνταγματική κρίση οδήγησε στον *de facto* τερματισμό του δικοινοτικού χαρακτήρα του κράτους και της διακοινοτικής βίας. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις έφτασαν στο χείλος του πολέμου το 1964 και το 1967 λόγω της Κύπρου. Τα γεγονότα του Ιουλίου του 1974 με το υποκινούμενο από την Ελλάδα στρατιωτικό πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή στην Κύπρο έφεραν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις στο χαμηλότερο σημείο από το 1923.

Ενώ αποφεύχθηκε ένας ολοκληρωτικός πόλεμος, η Τουρκία ανέβηκε στη θέση της κορυφαίας απειλής για την ασφάλεια της Ελλάδας. Ο ελληνικός στρατηγικός

σχεδιασμός αναδιαμορφώθηκε. Οι δυνάμεις ασφαλείας δεν επικεντρώνονταν πλέον στην αποτροπή μιας επίθεσης του σοβιετικού μπλοκ πέρα από το σιδηρούν παραπέτασμα που χώριζε την Ευρώπη και προχωρούσε κατά μήκος των βόρειων συνόρων της Ελλάδας. Αντίθετα, δημιούργησαν την αμυντική ικανότητα της Ελλάδας κατά της Τουρκίας κατά μήκος του Έβρου και των νησιών του Αιγαίου.

Εν τω μεταξύ, παλιές διαφωνίες αναζωπυρώθηκαν και προέκυψαν νέες. Τα μέρη διαφώνησαν για την οριοθέτηση των χωρικών τους υδάτων, της υφαλοκρηπίδας και της ζώνης πληροφοριών πτήσης (FIR) (Ηρακλείδης, 2010). Η υπογραφή της Διεθνούς Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) στο Μοντέγκο Μπέι της Τζαμάικα στις 10 Δεκεμβρίου 1982 δεν μπορούσε να προσφέρει ένα σχέδιο λύσης, καθώς η Τουρκία αρνήθηκε να υπογράψει. Οι επαναλαμβανόμενες μάχες αεροσκαφών πάνω από το Αιγαίο θα γίνουν μια επικίνδυνη και δαπανηρή υπενθύμιση της απουσίας λύσης.

Εν τω μεταξύ, η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1981 έγινε ορόσημο για την ελληνική εξωτερική πολιτική έναντι της Τουρκίας. Ο κανόνας της ομοφωνίας σε θέματα που αφορούσαν τις εξωτερικές σχέσεις της ΕΟΚ και τη διεύρυνση σήμαινε ότι η Ελλάδα απέκτησε μόχλευση για το μέλλον των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας. Καθώς μετά το στρατιωτικό καθεστώς 1980-1983, η Τουρκία απέκτησε συμφέρον για ένταξη στην ΕΟΚ και υπέβαλε αίτηση ένταξης το 1987, η Ελλάδα εξαρτά τη συγκατάθεσή της για τη βελτίωση των σχέσεων της ΕΟΚ-Τουρκίας από τις θετικές εξελίξεις στο Κυπριακό και τις διμερείς της διαφορές με την Τουρκία. Το βέτο σε κάθε βήμα για τη βελτίωση των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας, ελλείψει οποιασδήποτε προόδου, έχει γίνει βασικό σημείο της ελληνικής πολιτικής έναντι της Τουρκίας.

Οι βραχύβιες προσπάθειες για να ξεπεραστεί το αδιέξοδο όπως στο Νταβός το 1985 απέτυχαν να φέρουν απτά αποτελέσματα. Η κρίση του 1987 όταν η Τουρκία δήλωσε ότι το τουρκικό εξερευνητικό σκάφος Sismik θα διενεργούσε έρευνα υδρογονανθράκων σε αμφισβητούμενες περιοχές του Αιγαίου έδειξε πόσο επικίνδυνη παρέμενε η κατάσταση για την περιφερειακή ειρήνη και σταθερότητα. Η κρίση στις διμερείς σχέσεις είχε αρνητική διάχυση όσον αφορά τη μεταχείριση των μειονοτήτων. Η εφαρμογή της αρνητικής αμοιβαιότητας στις υποθέσεις των μειονοτήτων μετέτρεψε την ελληνική μειονότητα στην Τουρκία και τη μουσουλμανική μειονότητα της Ελλάδας σε όμηρους διμερών σχέσεων (Γρηγοριάδης, 2009, Kurban & Tsitselikis, 2010).

Αυτό αντανακλούσε μια κυρίαρχη άποψη ότι τα μέλη της μειονότητας δεν απολάμβαναν τα δικαιώματά τους ως πλήρεις πολίτες του κράτους στο πλαίσιο των συνθηκών που υπέγραψαν τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία και στο βαθμό που αυτές παρέμειναν ισχύουσες ή έγκυρες. Το βάρος της Τουρκίας ως προς την ασφάλεια της Ελλάδας ενισχύθηκε με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ο οποίος αφαίρεσε τα τελευταία απομεινάρια μιας σοβιετικής απειλής από τα βόρεια σύνορα της. Ενώ και τα δύο κράτη ανταγωνίζονταν για περιφερειακή επιρροή στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και στη Μαύρη Θάλασσα, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις πέρασαν δύο σοβαρές κρίσεις τη δεκαετία του 1990. Η κρίση των Ιμίων τον Ιανουάριο του 1996 και η κρίση Οτσαλάν τον Φεβρουάριο του 1999 τόνισαν τους κινδύνους που ενέχει η απουσία οποιουδήποτε διαλόγου. (Γρηγοριάδης, 2009)

Και οι δύο πλευρές συνειδητοποίησαν τελικά ότι η παράταση του status quo δεν ήταν ασφαλής επιλογή και χρειαζόταν επείγουσα διπλωματική δράση. Τα πρώτα βήματα έκαναν οι Υπουργοί Εξωτερικών Γιώργος Παπανδρέου και Ισμαήλ Τζεμ στις αρχές του 1999 και επεκτάθηκαν μετά από δύο συμφορές που έπληξαν τις δύο χώρες. Ο σεισμός του Αυγούστου 1999 κοντά στην Κωνσταντινούπολη και ο σεισμός του Σεπτεμβρίου 1999 κοντά στην Αθήνα προκάλεσαν μεγάλες ζημιές και χιλιάδες νεκρούς. Οι δύο σεισμοί θύμισαν οδυνηρά τόσο στους Έλληνες όσο και στους Τούρκους τη γεωγραφική τους εγγύτητα και τις κοινές απειλές για την ανθρώπινη ασφάλεια. Προσέφεραν μια σπάνια ευκαιρία εκδήλωσης αμοιβαίας αλληλεγγύης.

Η παράδοση ανθρωπιστικής βοήθειας είχε καταλυτική επίδραση στην κοινή γνώμη και οι δύο υπουργοί Εξωτερικών άδραξαν την ιστορική ευκαιρία. Αυτό που ονομάστηκε «διπλωματία του σεισμού» κορυφώθηκε με την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι τον Δεκέμβριο του 1999. Η Ελλάδα άρει το βέτο της κατά της υποψηφιότητας της Τουρκίας στην ΕΕ, ενώ ταυτόχρονα εξασφάλισε χρονοδιάγραμμα για την επίλυση διμερών διαφορών μέσω διεθνούς εκδίκασης και την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ. Η Τουρκία θα γινόταν υποψήφια για ένταξη στην ΕΕ, ενώ η επίλυση του Κυπριακού αν και επιθυμητή δεν θα ήταν προϋπόθεση για την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ. Όσον αφορά τις διμερείς διαφορές, και οι δύο πλευρές κλήθηκαν να διεξαγάγουν διμερείς διαπραγματεύσεις. Εάν αυτές δεν είχαν αποτέλεσμα μέχρι το τέλος του 2004, τα ζητήματα θα έπρεπε να παραπεμφθούν στο Διεθνές Δικαστήριο. (Τσάκωνας, 2010)

3.2 Η απόφαση του Ελσίνκι - Αναδιατύπωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων

Η απόφαση του Ελσίνκι αποδείχθηκε ορόσημο για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις (Τσάκωνας, 2010). Για πρώτη φορά η Ελλάδα θεώρησε την κοινωνικοποίηση της Τουρκίας στις ευρωπαϊκές πολιτικές αξίες και νόρμες ως βασικό στρατηγικό στόχο. Η ελληνική πολιτική έναντι της Τουρκίας είχε μετατοπιστεί από κυρώσεις υπό όρους σε ανταμοιβές υπό όρους (Κουλούμπης, 1999). Τα ελληνοτουρκικά σύνορα δεν οραματιζόταν πλέον ως σύνορο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ίδιας της ευρωπαϊκής ηπείρου αλλά ως χώρος επικοινωνίας και εμπορίου. Η Ελλάδα έγινε μέτοχος στη διαδικασία εκδημοκρατισμού της Τουρκίας. Η διαδικασία εξευρωπαϊσμού της Τουρκίας αναμενόταν να επηρεάσει τα κυβερνητικά γραφεία και η κυβέρνηση να υποστηρίξει τις ευρωπαϊκές πολιτικές αξίες (Evvin, 2004).

Η πολιτική μεταρρύθμιση που ξεκίνησε η ΕΕ στην Τουρκία προσέφερε ένα κρίσιμο εργαλείο για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων και την άρση του αδιεξόδου στην Κυπριακή σύγκρουση και τις διμερείς διαφορές και συμβάλλοντας στην επίλυσή τους με βάση το διεθνές δίκαιο. Συμφωνήθηκε ότι η ανάδυση μιας ευημερούσας, δημοκρατικής Τουρκίας θα εξυπηρετούσε τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα, καθώς θα διευκόλυνε την επίλυση του Κυπριακού, τις διμερείς διαφορές και θα τονώσει το εμπόριο και τις σχέσεις της κοινωνίας των πολιτών. Με άλλα λόγια, η Ελλάδα δεν θα έπρεπε πλέον να έχει να κάνει με έναν θυμωμένο και επιθετικό γείτονα, αλλά με έναν εταίρο αυξανόμενης σημασίας (Γρηγοριάδης, 2008).

Η αξιοποίηση των δυνατοτήτων του αυξανόμενου διμερούς εμπορίου, του τουρισμού και των ενεργειακών εταιρικών σχέσεων προσέφερε αμοιβαία οφέλη και υπογράμμισε το απραγματοποίητο μέρισμα ειρήνης. Τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης αναμενόταν να προετοιμάσουν το έδαφος για την επίλυση διπλωματικών διαφορών. Καθώς οι διμερείς διαπραγματεύσεις με τη διευκόλυνση του ΟΗΕ έφτασαν στο αποκορύφωμα με το Σχέδιο Ανάν, αρκετοί γύροι διμερών συνομιλιών υψηλού επιπέδου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας δημιούργησαν ελπίδες για μια σημαντική πρόοδο.

Η απόφαση του Ελσίνκι του 1999 είχε ορίσει το 2004 ως κρίσιμο έτος. Το 2004 οι πολιτικές συνθήκες για την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών ήταν οι βέλτιστες. Η Ελλάδα απολάμβανε μια άνευ προηγουμένου ευημερία και πολιτική σταθερότητα, ενώ η κυβέρνηση του ΑΚΡ κατέβαλε σοβαρές προσπάθειες για να

επιτύχει την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας στην ΕΕ και αμφισβήτησε πολλά από τα στερεότυπα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η αντίθεσή της στον κοσμικό στρατιωτικό-γραφειοκρατικό χαρακτήρα της επέτρεψε να πάρει θέσεις ενάντια στις μακροχρόνιες τουρκικές επίσημες απόψεις για την Κυπριακή σύγκρουση και τη διένεξη στο Αιγαίο. Οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών επωφελήθηκαν επίσης από το ευνοημένο πολιτικό περιβάλλον. Η συνεργασία των ελληνοτουρκικών ΜΚΟ νομιμοποιήθηκε και υποστηρίχθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη διαδικασία ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ (Rumelili, 2005).

Τελικά μια διπλή ευκαιρία χάθηκε το 2004. Στην ακμή της μεταρρυθμιστικής διαδικασίας της Τουρκίας και της αισιοδοξίας της ΕΕ και της ελληνοτουρκικής προσέγγισης, οι πλευρές δεν έδειχναν διατεθειμένες να εκμεταλλευτούν την ιστορική ευκαιρία και να κάνουν το θαρραλέο βήμα επίλυσης των συγκρούσεων. Ενώ η κυβέρνηση Σημίτη είχε εργαστεί σκληρά για να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για επιτυχία στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις για την Κύπρο, η κυβέρνηση Καραμανλή αποδείχθηκε απρόθυμη να καταβάλει την ίδια προσπάθεια και επιεικής με τη μη συμβιβαστική στάση του Κύπριου Προέδρου Παπαδόπουλου που είχε διαδεχτεί το 2003 τον Γλαύκο Κληρίδη. (Γρηγοριάδης, 2012).

Στις 24 Απριλίου 2004, η πιο ολοκληρωμένη προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού απέτυχε, όταν οι Ελληνοκύπριοι απέρριψαν με δημοψήφισμα το συνολικό σχέδιο που εκπόνησαν τα Ηνωμένα Έθνη. Αυτό σήμαινε ότι η Κύπρος θα γινόταν μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης χωρίς εκ των προτέρων λύση της σύγκρουσης. Ενώ η αποτυχία των δημοψηφισμάτων του Σχεδίου Ανάν δεν εμπόδισε την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση την 1η Μαΐου 2004, το Κυπριακό παρέμεινε εμπόδιο στις ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Τουρκίας στην ΕΕ και συνέχισε να δηλητηριάζει τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, καθώς και τη διαδικασία ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ. (Evin, 2005). Ενώ το Κυπριακό δεν ήταν το πιο σημαντικό εμπόδιο για την ολοκλήρωση των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας στην ΕΕ, περιέπλεξε ακόμη περισσότερο τη σχέση (Ker-Lindsay, 2007).

Τον Δεκέμβριο του 2004, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, όταν θα αποφαιζόταν η έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας στην ΕΕ, η κυβέρνηση Καραμανλή επέλεξε να μην εφαρμόσει τον όρο της απόφασης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι του 1999 σχετικά με την παραπομπή των διμερών διαφορών με την Τουρκία στο Διεθνές Δικαστήριο ως προϋπόθεση για την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας στην ΕΕ. Αυτό σήμαινε ότι

η Τουρκία θα ξεκινούσε τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις της στην ΕΕ χωρίς προηγούμενη παραπομπή των διαφορών της με την Ελλάδα στο Διεθνές Δικαστήριο.

Η σημασία αυτής της κίνησης θα μπορούσε να εκτιμηθεί καλύτερα όταν έληγαν οι επιτρεπτές συνθήκες που θα καθιστούσαν δυνατή μια συμφωνία στην Κύπρο και εκδίκαση των διαφορών στο Αιγαίο. Η παρακμή των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας, οι φθίνουσες προοπτικές ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, η επιβράδυνση και η ενδεχόμενη οπισθοδρόμηση της μεταρρυθμιστικής διαδικασίας αφαίρεσαν όλα τα ισχυρά κίνητρα. Οι σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας έχουν επιδεινωθεί επίμονα έκτοτε, και αυτό σήμαινε ότι η μεταρρυθμιστική δύναμη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι της Τουρκίας θα εξασθενούσε συνεχώς. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θα μπορούσε πλέον να διαδραματίσει τον κρίσιμο ρόλο στην προώθηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και στην επίλυση των συγκρούσεων (Öniş & Yılmaz, 2008). Ενώ χάθηκε η ευκαιρία επίλυσης του Κυπριακού και των διαφορών στο Αιγαίο, πρέπει να τονιστεί ότι η προσέγγιση διατήρησε τη δυναμική της και απέφερε θεαματικά αποτελέσματα σε θέματα χαμηλής πολιτικής.

3.3 Ζητήματα μειονοτήτων

Σημαντικές βελτιώσεις σημειώθηκαν στον τομέα των δικαιωμάτων των μειονοτήτων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) αποδείχθηκε καθοριστικός. Οι αποφάσεις του εντόπισαν παραβιάσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΣΑΔ) από την Ελλάδα και την Τουρκία και άνοιξαν το δρόμο για τη διόρθωση των παραβιάσεων. Η μεταρρυθμιστική διαδικασία της Τουρκίας στην ΕΕ βοήθησε επίσης προς αυτήν την κατεύθυνση. Ορισμένα ακίνητα περιουσιακά στοιχεία που κατασχέθηκαν, συμπεριλαμβανομένων εκκλησιών και άλλων κοινοτικών κτιρίων, αποκαταστάθηκαν σε ιδρύματα ελληνικής μειονότητας.

Από την άλλη πλευρά, η αρνητική αμοιβαιότητα στα ανθρώπινα δικαιώματα μειώθηκε αλλά δεν εξαφανίστηκε. Αντίθετα, η αντιμετώπιση θεμάτων θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων συχνά συνδέθηκε με την κατάσταση στην άλλη πλευρά των συνόρων. Οι επικρίσεις κατά της παραβίασης των δικαιωμάτων του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία απαντήθηκαν συχνά με αντεπικρίσεις για τη μεταχείριση της μουσουλμανικής μειονότητας στη Δυτική Θράκη (Γρηγοριάδης, 2009).

Η δημογραφική παρακμή της ελληνικής μειονότητας της Τουρκίας παρουσιάστηκε ως απόδειξη για τα δεινά της, ενώ η σχετική δημογραφική ανθεκτικότητα της μουσουλμανικής μειονότητας της Ελλάδας παρουσιάστηκε ως απόδειξη ότι τα πράγματα δεν είναι τόσο άσχημα όσο θα ισχυριζόταν η Άγκυρα. Ομοίως, η εκλογή του Οικουμενικού Πατριάρχη από την Ιερά Σύνοδο δόθηκε ως παράδειγμα για το πώς η ελληνική μειονότητα επιτρεπόταν να εκλέγει τους δικούς της θρησκευτικούς ηγέτες ενώ αυτό δεν ήταν δυνατό για τη μειονότητα της Δυτικής Θράκης. Ενώ η κατάσταση των δικαιωμάτων των μειονοτήτων τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία βελτιώθηκε σημαντικά, εξακολουθούσαν να υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις. Η επαναλειτουργία του Θρησκευτικού Σχολείου στη νήσο Χάλκη υποσχέθηκε επανειλημμένα αλλά δεν υλοποιήθηκε ποτέ. Κατά καιρούς το θέμα συνδέθηκε με την επίλυση του ζητήματος των μουφτήδων στη Δυτική Θράκη. Ο διορισμός των μουφτήδων από το ελληνικό κράτος συνάντησε την αντίθεση μεγάλου μέρους της μειονότητας που διεκδικούσε το δικαίωμά να εκλέγει δικό της μουφτή. Η ελληνική κυβέρνηση απάντησε ότι οι μουφτήδες δεν εκλέγονταν αλλά διορίζονταν στην ίδια την Τουρκία και ότι οι μουφτήδες στην Ελλάδα είχαν επίσης δικαστικά καθήκοντα, σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάνης, η οποία καθιστούσε αδύνατη την εκλογή τους. Η Τουρκία έθεσε επίσης το ζήτημα της ανέγερσης τζαμιού στην Αθήνα, ως παράδειγμα ελληνικής μισαλλοδοξίας προς τους μουσουλμάνους, αν και αυτό το θέμα αναφερόταν μάλλον στους μουσουλμάνους μετανάστες της Ελλάδας παρά στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης. (Γρηγοριάδης, 2009)

3.4 Πολιτικές σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας μετά το 1999

Εξετάζοντας τις σχέσεις των δύο χωρών, τα κύρια σημεία αντίφασης μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, ιδιαίτερα τον 20^ο αιώνα, ήταν: το ζήτημα της αναθεώρησης της Συνθήκης της Λωζάνης, τα όρια της ελληνικής υφαλοκρηπίδας και το Κυπριακό.

Σημαντικές περίοδοι των ελληνοτουρκικών σχέσεων τις δύο τελευταίες δεκαετίες είναι η περίοδος 1999-2003, η περίοδος 2003-2009, η περίοδος 2009-2014 και 2014 σήμερα. Η περίοδος 1999-2003 μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία περίοδος αναθέρμανσης των σχέσεων των δύο χωρών. Στη συνέχεια έχουμε μια περίοδο εντατικοποιημένης συνεργασίας και προσπαθειών επίλυσης του Κυπριακού το 2003-2009. Η περίοδος δημιουργίας νομικού πλαισίου για τη διεύρυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων καλύπτει χρονικά το 2009-2014. Ακολουθεί μια περίοδος όξυνσης των πολιτικών σχέσεων από το 2014 έως σήμερα.

3.4.1 Περίοδος 1999-2003

Στον οικονομικό τομέα, ο διάλογος εξελίχθηκε σταθερά: υπήρξε, αν και όχι χωρίς δισταγμό, σταδιακή επέκταση της συνεργασίας. Θεωρείται το 1999 ως αφετηρία για την ανάλυση των ελληνοτουρκικών σχέσεων στην παρούσα φάση, όταν στη σύνοδο κορυφής της ΕΕ στο Ελσίνκι η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε την επιθυμία της, η Δημοκρατία της Τουρκίας να ενταχθεί στην ευρωπαϊκή κοινότητα. Στην Αθήνα θεώρησαν ότι η προοπτική της ένταξης θα συνέβαλε στον «εξευρωπαϊσμό» της Τουρκίας, επιταχύνοντας τη λύση του Κυπριακού. Ταυτόχρονα η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση είχε θεμελιώδη σημασία για την ίδια την Ελλάδα. Στις 29 Νοεμβρίου 1999, η ελληνική κυβέρνηση απέστειλε υπόμνημα στο Ελσίνκι που περιείχε τους όρους για την παραχώρηση της ιδιότητας του υποψηφίου στην Τουρκία. Το πιο σημαντικό από αυτά ήταν η προϋπόθεση για την πλήρη ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας ακόμη και πριν από την οριστική διευθέτηση του Κυπριακού. Σε αυτό συμφώνησαν οι συμμετέχοντες στη Σύνοδο του Ελσίνκι, που ήταν μια σημαντική στιγμή στην προετοιμασία για την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, ενώ η θέση της Ελλάδας έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην αναγνώριση της Τουρκίας ως υποψήφιας για ένταξη στην ΕΕ. (Reuter 2000)

Τα αποτελέσματα της συνόδου του Ελσίνκι θεωρήθηκαν από τους Ευρωπαίους μελετητές της εποχής ως ενθαρρυντικά. Έτσι, ο Γερμανός καθηγητής J. Reuter εξέφρασε την άποψη ότι η απόκτηση του καθεστώτος του υποψηφίου κράτους από την Τουρκία θα οδηγούσε σε διεύρυνση του διαλόγου με την Ελλάδα. Και ότι, υπό τον όρο ότι η Τουρκία πληροί τα κριτήρια της Κοπεγχάγης (κριτήρια για την ένταξη των υποψηφίων χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που καθορίστηκαν στη συνάντησή της στην Κοπεγχάγη τον Ιούνιο του 1993), η Άγκυρα «είναι απίθανο να απειλήσει την ασφάλεια ή την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας». (Reuter 2000)

Η Σύνοδος Κορυφής του Ελσίνκι σηματοδότησε πραγματικά την αρχή της σταθεροποίησης των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Για τη βελτίωσή τους και, κατά συνέπεια, την επιτάχυνση της διαδικασίας ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, λίγο μετά τη Σύνοδο Κορυφής, οι χώρες, μετά από πρόταση της ελληνικής κυβέρνησης, δημιούργησαν ειδική κοινή επιτροπή στην Ε.Ε. Η πρώτη συνεδρίαση της επιτροπής με τη συμμετοχή εκπροσώπων των υπουργείων Εξωτερικών και των δύο κρατών πραγματοποιήθηκε στις 28 Φεβρουαρίου 2000 στην Άγκυρα. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα ήταν η διεξαγωγή το 2000-2001 σειράς συμφωνιών για θέματα τελωνειακής, οικονομικής και δικαστικής συνεργασίας και στον τομέα της ασφάλειας

και για τη συσχέτιση της εθνικής νομοθεσίας με τη νομοθεσία της ΕΕ (με τον θεμελιώδη ρόλο της τελευταίας), καθώς και για τη συνεργασία στον αγροτικό τομέα. Η Επιτροπή εξέτασε επίσης μακροπρόθεσμα ζητήματα της διεύρυνσης της ΕΕ, της διεξαγωγής μιας διακυβερνητικής διάσκεψης κ.λπ. Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα η Ελλάδα έδειξε αναμφίβολα ότι είναι ενεργός υποστηρικτής της επέκτασης και εμβάθυνσης των σχέσεων με την Τουρκία με βάση την αρχή του διεθνούς δικαίου.

Αλλά και η τουρκική κυβέρνηση ενδιαφέρθηκε πολύ να δει τις διμερείς ελληνοτουρκικές σχέσεις να φτάνουν σε ένα ποιοτικά νέο επίπεδο. Αυτό οφειλόταν τόσο στο αλλαγμένο πολιτικό καθεστώς της Τουρκίας στην ευρωπαϊκή περιοχή όσο και στις εσωτερικές διαδικασίες. Πρώτον, το 2001, η Δημοκρατία της Τουρκίας βίωσε οικονομική κρίση. Η κρίση οδήγησε σε μείωση της εισροής ξένων κεφαλαίων στην Τουρκία και, ως εκ τούτου, σε σημαντική επιβράδυνση της οικονομικής της ανάπτυξης, από 7,5% το 1997 σε 2,5% το 1998. Ένας άλλος λόγος ήταν ο σεισμός του Αυγούστου 1999 που έπληξε το βιομηχανικό κέντρο της χώρας. Ως αποτέλεσμα, το 2000-2001 υπήρξε φυγή ξένου κεφαλαίου από τη χώρα, η σταθερή ισοτιμία του εθνικού νομίσματος καταργήθηκε, το εξωτερικό χρέος αυξήθηκε γρήγορα, η Τουρκία είχε απόλυτη ανάγκη από εισροή ξένων επενδύσεων. Όλα αυτά λειτούργησαν ως πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη στενότερων οικονομικών δεσμών με τις χώρες της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας. (Γρηγοριάδης, 2009)

Υπό το πρίσμα αυτό συνάφθηκε η Συμφωνία για την Αμοιβαία Προώθηση και Προστασία Επενδύσεων της 20ης Ιανουαρίου 2001, η διμερής συμφωνία για την αποφυγή της διπλής φορολογίας της 2ας Δεκεμβρίου 2003 και υπογράφηκε Πρωτόκολλο Συνεργασίας στην πρώτη συνεδρίαση της Μικτής Επιτροπής για τον Τουρισμό Ελλάδας και Τουρκίας στις 5 Φεβρουαρίου 2003.

Επίσης την περίοδο αυτή το εξωτερικό πολιτικό δόγμα της Δημοκρατίας της Τουρκίας έχει υποστεί αλλαγές. Σημαντικό από αυτή την άποψη ήταν το βιβλίο *Strategic Depth*, που εκδόθηκε το 2001 από τον μελλοντικό Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου που διακήρυξε και τεκμηρίωσε τον στόχο του αναπροσανατολισμού της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Με την άνοδο στην εξουσία του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης, η Άγκυρα άρχισε να διεκδικεί έναν ποιοτικά νέο ρόλο στην περιοχή, που συνδέεται κυρίως με τη διασφάλιση της ασφάλειας. Όπως έγραψε ο Α. Νταβούτογλου, «η Τουρκία πρέπει να εξασφαλίσει ασφάλεια και σταθερότητα όχι μόνο για την ίδια, αλλά και για τις γειτονικές περιοχές». Διακηρύχθηκε η νέα αντίληψη της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας «Μηδενικά

προβλήματα με τους γείτονες», που σήμαινε όχι μόνο την ετοιμότητα της Άγκυρας για εποικοδομητικό διάλογο με την Ελλάδα, αλλά και τροφοδότησε την ελπίδα της Αθήνας για επίλυση του Κυπριακού σύμφωνα με τις αρχές της ειρηνικής διευθέτησης των συγκρούσεων.

3.4.2 Περίοδος 2003-2009

Η περίοδος 2003-2009 είναι περίοδος εντατικοποίησης της συνεργασίας με προσπάθειες επίλυσης του Κυπριακού. Την περίοδο αυτή οι νέοι πρωθυπουργοί και των δύο κρατών, Κώστας Καραμανλής και Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, διαδραμάτισαν τεράστιο ρόλο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Τον Οκτώβριο του 2003 ο Κ. Καραμανλής ως αρχηγός της αντιπολίτευσης έστειλε χαιρετισμό στο πρώτο συνέδριο του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης. Τον Νοέμβριο, ο Ρ.Τ. Ερντογάν, αντικαθιστώντας τον συνάδελφό του Αμπντουλάχ Γκιούλ στην πρωθυπουργία της Τουρκίας, είπε ότι ήρθε η ώρα να λυθεί το Κυπριακό. Στα τέλη του ίδιου μήνα και οι δύο πρωθυπουργοί συμμετείχαν σε διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό στη Λουκέρνη, όπου συζητήθηκε το σχέδιο του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Κόφι Ανάν. Το σχέδιο προέβλεπε τη μείωση του τουρκικού εδάφους και τον επαναπατρισμό των Ελλήνων προσφύγων, τη δημιουργία μιας Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας χωρισμένης σε ελληνική και τουρκική αυτονομία με κυβέρνηση συνασπισμού εκπροσώπων της ελληνικής και τουρκικής κοινότητας, που εκλέγονταν ανάλογα με τα εδάφη που κατείχαν οι αυτονομίες.

Στη Λουκέρνη έγιναν οι τελικές προσαρμογές από την ελληνοκυπριακή και την τουρκοκυπριακή πλευρά και στις 24 Απριλίου 2004 διεξήχθη δημοψήφισμα στο νησί. Οι Τουρκοκύπριοι υποστήριξαν το Σχέδιο Ανάν (64,9% υπέρ), οι Ελληνοκύπριοι ήταν αντίθετοι (75,83%) (Chadjipadelis, Andreadis 2007). Ως κύριο λόγο για την απόρριψη του Σχεδίου Ανάν, ο αρχηγός των Κυπρίων, Τάσος Παπαδόπουλος, ανέφερε την απουσία σε αυτό το σχέδιο ρήτρας για την υποχρεωτική απέλαση Τούρκων στρατιωτών από το νησί. Παρά την αποτυχία του σχεδίου Ανάν, τον Απρίλιο έλαβε χώρα ένα σημαντικό γεγονός για τις διμερείς σχέσεις: για πρώτη φορά μετά από 16 χρόνια ο Τούρκος πρωθυπουργός πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Ελλάδα. Με την επίσκεψή του ο Ρ.Τ. Ερντογάν έδειξε ότι η απόρριψη του Σχεδίου Ανάν από την ελληνοκυπριακή πλευρά δεν χάλασε τις προσωπικές σχέσεις μεταξύ των ηγετών των δύο χωρών και παρόλο που την 1η Μαΐου 2004 η Κυπριακή Δημοκρατία έγινε επίσημα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χάρη στην οποία η ελληνοκυπριακή πλευρά απέκτησε

πλεονέκτημα στις διαπραγματεύσεις για την επίλυση του Κυπριακού υπό την αιγίδα της ΕΕ.

Τέλος, τον Ιούλιο του 2005, στο πλαίσιο συμφωνίας που υπογράφηκε το 2003 για την προμήθεια φυσικού αερίου από την Τουρκία στην Ελλάδα, ο Κ. Καραμανλής και ο Ρ.Τ. Ερντογάν ξεκίνησαν την κατασκευή αγωγού φυσικού αερίου από τα ελληνοτουρκικά σύνορα μέχρι την Κομοτηνή στον Έβρο. Το άνοιγμα του αγωγού φυσικού αερίου έγινε το 2007. (Syrigos 2015)

Ωστόσο, μετά το 2005, οι ελληνοτουρκικές πολιτικές σχέσεις άρχισαν να υποχωρούν κάπως. Ξεκίνησε με το γεγονός ότι το 2006 ο Α. Γκιουλ, που ήταν τότε Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, παρουσίασε το δικό του σχέδιο για την επίλυση του Κυπριακού, το οποίο ως σημαντική προϋπόθεση προέβλεπε το άνοιγμα των τουρκικών λιμανιών και αεροδρομίων, για πλοία και αεροσκάφη της Κυπριακής Δημοκρατίας, με την επιφύλαξη της άρσης των σχετικών περιορισμών και απαγορεύσεων κατά των Τουρκοκυπρίων. Η κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας το απέρριψε αμέσως. Αυτό το γεγονός, καθώς και η σύγκρουση αεροσκαφών πάνω από την Κάρπαθο και η ανέγερση μνημείου για τη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου στη Θεσσαλονίκη είχε αρνητικό αντίκτυπο στις πολιτικές σχέσεις μεταξύ Άγκυρας και Αθήνας.

Μέχρι το 2009, έγινε φανερό ότι το πρόγραμμα Zero Problems with Neighbors είχε αποτύχει και η τουρκική κυβέρνηση αντιμετώπισε την ανάγκη να βρει μια νέα αντίληψη για την εξωτερική πολιτική. Η Τουρκία έχει αναπροσανατολιστεί προς τον ανατολικό φορέα, οι θέσεις της σε μια σειρά από ζητήματα εξωτερικής πολιτικής (το κουρδικό πρόβλημα, η υποστήριξη του Ιράν στο πυρηνικό του πρόγραμμα, η συριακή κρίση κ.λπ.) έχουν γίνει πιο σκληρές, οι σχέσεις με τις δυτικές χώρες έχουν επιδεινωθεί με αποτέλεσμα το Κυπριακό να τεθεί ξανά στο ράφι. (Ker-Lindsay 2007)

3.4.3 Περίοδος 2009-2014

Την περίοδο 2009-2014 παρατηρείται επέκταση των ελληνοτουρκικών δεσμών. Τον Οκτώβριο του 2009, η Ελλάδα εξέλεξε νέο πρωθυπουργό, τον Γεώργιο Παπανδρέου. Τον ίδιο μήνα ο Γ. Παπανδρέου μετέβη στην Κωνσταντινούπολη για να συμμετάσχει σε άτυπη συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών. Εξέφρασε θετικές απόψεις για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, σημειώνοντας ότι ο Ρ.Τ. Ερντογάν επιδεικνύει ετοιμότητα για κοινή αναζήτηση λύσης στα προβλήματα της διμερούς συνεργασίας και, επισημαίνοντας την πρόοδο στις σχέσεις Τουρκίας-Ε.Ε., συμφώνησε

να συνεχίσει την αναζήτηση λύσης στο Κυπριακό. Τον Ιούνιο του 2010, ο Ρ.Τ. Ερντογάν συναντήθηκε στην Κωνσταντινούπολη με τον Γ. Παπανδρέου και υπήρξε ανταλλαγή επίσημων επιστολών. Αποφασίστηκε η σύσταση Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας Ελλάδας-Τουρκίας, υπό την προεδρία των αρχηγών κυβερνήσεων. Κύριος στόχος του ήταν να αποτελέσει τη διαμόρφωση θεσμικής βάσης για τις διμερείς σχέσεις. Το Συμβούλιο θα συνεδρίαζε εναλλάξ στην Τουρκία και την Ελλάδα.

Η πρώτη συνεδρίαση του Συμβουλίου πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 14–15 Μαΐου 2010, η δεύτερη στην Κωνσταντινούπολη στις 4 Μαρτίου 2013 και η τρίτη στην Αθήνα στις 6 Δεκεμβρίου 2014. Υπεγράφησαν περισσότερες από 50 συμφωνίες και μνημόνια διμερούς συνεργασίας στις συναντήσεις. Επίσης, πραγματοποιήθηκε ελληνοτουρκικό επιχειρηματικό φόρουμ στο πλαίσιο της τρίτης συνεδρίασης του Συμβουλίου.

Όσον αφορά τις πολιτικές σχέσεις, σε όλη αυτή την περίοδο δεν υπήρξαν θετικές εξελίξεις σε αυτές. Το Κυπριακό παρέμεινε αποτρεπτικό, ειδικά αφού μετά από μια ανεπιτυχή προσπάθεια επίλυσής του το 2006, άρχισε να χρησιμοποιείται από τις Βρυξέλλες ως εκ των ων ουκ άνευ για την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ. Με αποτέλεσμα, ήδη από το 2011, ο Τούρκος πρωθυπουργός ξεκάθαρα έδειξε επιστροφή στην παραδοσιακή πολιτική της Τουρκίας, δηλώνοντας: «Δεν υπάρχει κράτος που λέγεται Κύπρος. Για εμάς υπάρχει η Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου και η Νότια Ελληνική Κύπρος».

3.4.4 Περίοδος 2015 -2017

Την περίοδο αυτή έχουμε επιδείνωση των πολιτικών σχέσεων μεταξύ Άγκυρας και Αθήνας. Τον Αύγουστο του 2014, ο Ερντογάν κέρδισε τις προεδρικές εκλογές στην Τουρκία. Την επόμενη χρονιά, το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ με επικεφαλής τον Αλέξη Τσίπρα, κέρδισε τις βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα. Βασικός στόχος του ήταν η κατάργηση του καθεστώτος λιτότητας που επέβαλε στην Ελλάδα η Ευρωπαϊκή Ένωση, σε σχέση με το οποίο αυξήθηκε ο ρόλος άλλων οικονομικών εταίρων της Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας, και ο νέος Έλληνας Πρωθυπουργός υποστήριξε την περαιτέρω ανάπτυξη των διμερών σχέσεων με Τουρκία, δίνοντάς τους συστημικό χαρακτήρα. Ταυτόχρονα, ο αρχηγός της ελληνικής κυβέρνησης σκιαγράφησε ξεκάθαρα τη θέση του για το πιο δύσκολο πρόβλημα των ελληνοτουρκικών σχέσεων — το Κυπριακό: κατά τη διάρκεια επίσκεψης στο προεδρικό μέγαρο στην Άγκυρα τον Νοέμβριο του 2015, ευχαρίστησε τον Ρ.Τ. Ο Ερντογάν για τη γραβάτα που δώρισε,

είπε ότι θα τη δέσει κατά την τοπική επίσκεψή του στην Κύπρο μετά τη διευθέτηση του Κυπριακού.

Στις 8 Μαρτίου 2016 πραγματοποιήθηκε στη Σμύρνη η τέταρτη συνεδρίαση του Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας Ελλάδας-Τουρκίας. Συζήτησαν μέτρα για τη ρύθμιση της ροής των Σύριων προσφύγων και τις διμερείς σχέσεις γενικότερα. Η συνάντηση κατέληξε στην υπογραφή έξι εγγράφων: κοινή δήλωση συνεργασίας στον τομέα του τουρισμού, συμφωνία συνεργασίας μεταξύ του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων και του τουρκικού πρακτορείου Anadolu, ενός πρωτοκόλλου συνεργασίας μεταξύ των ελληνικών και τουρκικών εταιρειών ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης (ΕΡΤ και του τουρκικού πρακτορείου), ένα μνημόνιο κατανόησης για την παράνομη μετανάστευση και ένα μνημόνιο συμφωνίας μεταξύ των λιμένων Θεσσαλονίκης και Σμύρνης για τη δημιουργία ακτοπολοϊκής σύνδεσης μεταξύ τους και την κατασκευή ενός σιδηροδρόμου υψηλής ταχύτητας που συνδέει την Κωνσταντινούπολη με τη Θεσσαλονίκη. (Syrigos 2015)

Και στις 15 Ιουλίου 2016, αμέσως μετά την απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία, η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε την τουρκική κυβέρνηση και εξέφρασε την αλληλεγγύη της στον τουρκικό λαό στον αγώνα του με βάση τις δημοκρατικές αρχές και το κράτος δικαίου. Ωστόσο, τα γεγονότα που ακολούθησαν, όταν οκτώ πιλότοι της τουρκικής Πολεμικής Αεροπορίας, κατηγορούμενοι για συμμετοχή στην απόπειρα πραξικοπήματος, κατέφυγαν στην Ελλάδα, είχαν αισθητή επίδραση στις σχέσεις μεταξύ των χωρών. Παρά το αίτημα της Τουρκίας για έκδοση των φυγόδικων, τον Ιανουάριο του 2017 το ελληνικό Ανώτατο Δικαστήριο αποφάνθηκε κατά της έκδοσής τους. Ο Ερντογάν είπε ότι αυτή η απόφαση υπονομεύει την εμπιστοσύνη μεταξύ των αρχών των δύο κρατών και βλάπτει τις διμερείς σχέσεις.

Το πάγωμα των πολιτικών σχέσεων έγινε εμφανές ήδη από την ιστορική επίσκεψη του Τούρκου Προέδρου στην Αθήνα. Στις 19 Ιουνίου 2017, ο πρωθυπουργός της Τουρκίας Μπινάλι Γιλντιρίμ πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Ελλάδα. Στη συνέχεια, στις 24 Οκτωβρίου 2017, έφτασε στην Άγκυρα ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών Νίκας Κοτζιάς, εκ μέρους του Έλληνα Προέδρου Προκόπη Παυλόπουλου, προσκαλώντας τον Τούρκο Πρόεδρο στην Αθήνα. Και τον Δεκέμβριο του 2017 έλαβε χώρα ένα από τα πιο σημαντικά γεγονότα στην ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων, η πρώτη επίσκεψη του Προέδρου της Δημοκρατίας της Τουρκίας στην Ελλάδα τα τελευταία 65 χρόνια. Κατά την επίσκεψη τέθηκαν στην

ημερήσια διάταξη θέματα οικονομικής συνεργασίας και μεγάλα πολιτικά προβλήματα: Κυπριακό, παραβιάσεις των συνόρων στο Αιγαίο, πρόσφυγες.

Ο Α. Τσίπρας παραχώρησε συνέντευξη στο τουρκικό πρακτορείο ειδήσεων Anadolu, στην οποία εξέφρασε μια αισιόδοξη άποψη για την επικείμενη επίσκεψη: «Πιστεύω ότι η πρώτη επίσκεψη Τούρκου Προέδρου στην Ελλάδα μετά από τόσες δεκαετίες είναι μια ευκαιρία για τολμηρά βήματα. εμπρός». Μίλησε επίσης για το Κυπριακό: «Πρέπει να ξαναρχίσουμε τις διαπραγματεύσεις στη βάση των ψηφισμάτων του ΟΗΕ... Οι διαπραγματεύσεις θα πρέπει να ξεκινήσουν όταν και οι δύο πλευρές είναι έτοιμες να εγγυηθούν την επιτυχία».

Επιπλέον, ο Πρόεδρος της Τουρκίας επανέλαβε την ανάγκη αναθεώρησης της Συνθήκης της Λωζάνης, υποστηρίζοντας ότι η Συνθήκη περιέχει άλυστα ζητήματα και πρέπει να «επικαιροποιηθεί». Ο Π. Παυλόπουλος απάντησε ότι η Συνθήκη της Λωζάνης είναι αδιαπραγμάτευτη, ενώ ο Α. Τσίπρας τόνισε ότι η συνθήκη δεν πρέπει να αμφισβητηθεί.

Η συστηματική πολιτική εδαφικών διεκδικήσεων κατά της Ελλάδας ξεκίνησε από την τουρκική πλευρά ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Στόχος της ήταν να αλλάξει το εδαφικό status quo που προέβλεπαν οι διεθνείς συνθήκες, κυρίως η Συνθήκη της Λωζάνης. Έκτοτε, οι τουρκικές εδαφικές διεκδικήσεις έχουν οδηγήσει τακτικά σε διμερείς συγκρούσεις στο Αιγαίο λόγω παραβιάσεων των εναέριων και θαλάσσιων συνόρων της Ελλάδας από τουρκικά στρατιωτικά αεροσκάφη και πλοία. Σήμερα, η θέση σε αυτό το θέμα είναι τόσο θεμελιώδης για την Τουρκία όσο και για τη Βόρεια Κύπρο.

Το πάγωμα των πολιτικών σχέσεων το 2017 επηρεάστηκε από την αποτυχία των διαπραγματεύσεων που έγιναν στην Ελβετία για το Κυπριακό. Ο πρώτος γύρος πραγματοποιήθηκε στις 9-11 Ιανουαρίου, ο δεύτερος - από τις 27 Ιουνίου έως τις 7 Ιουλίου 2017. Τα μέρη δεν μπόρεσαν να καταλήξουν σε συμφωνία για κανένα από τα βασικά ζητήματα της διευθέτησης - ούτε για την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από το βόρειο τμήμα του νησιού, ούτε στα εδάφη του μηχανισμού ανταλλαγής, ούτε για την κατάργηση του δικαιώματος ανάμειξης στις εσωτερικές υποθέσεις της Κύπρου των εγγυητριών χωρών και την αντικατάσταση του ίδιου του συστήματος των εγγυητών χωρών.

Στην πραγματικότητα, οι διαπραγματεύσεις περιορίστηκαν σε αμοιβαίες κατηγορίες και έδειξαν την απροθυμία των μερών να συμβιβαστούν. Η διαπραγματευτική διαδικασία χρησιμοποιήθηκε συχνά από αυτούς μόνο για να

επιδείξουν δύναμη και επιρροή στους ηγέτες των κοινοτήτων του νησιού. Η συμμετοχή των εγγυητριών χωρών στις διαπραγματεύσεις δεν συνέβαλε επίσης στην επιτυχία τους. Έτσι, οι διπλωματικές προσπάθειες το 2014-2017 οδήγησαν σε αυτό που μπορεί να ονομαστεί επιτυχία πρωτοκόλλου. Για πρώτη φορά μετά από 65 χρόνια, ένας Τούρκος πρόεδρος πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Ελλάδα. Ωστόσο, κάτι άλλο είναι πολύ πιο σημαντικό: με βάση τα άλυτα προβλήματα μεταξύ Άγκυρας και Αθήνας, η ένταση των πολιτικών σχέσεων αυξήθηκε. (Sytigos 2015)

3.5 Εθνικιστικά ζητήματα

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, ουσιαστικά παραμένουν αμετάβλητες και από τις δύο πλευρές, γιατί υπάρχει πάντα επιρροή εξωτερικών παραγόντων. Για την Τουρκία και την Ελλάδα, η Κύπρος δεν είναι μόνο ένα κράτος, καθώς η ίδια η ύπαρξη του Κυπριακού επηρεάζει τις σχέσεις της Τουρκίας με την Ε.Ε. Εάν η αναζήτηση των λόγων για τους οποίους δεν μπορεί να επιτευχθεί μη αναστρέψιμη πρόοδος στις ελληνοτουρκικές σχέσεις περιορίζεται στην περίοδο από την έναρξη της σύγκρουσης εντός και γύρω από την Κύπρο έως σήμερα, τότε είναι δύσκολο να αρνηθούμε ότι το κύριο εμπόδιο είναι το Κυπριακό.

Σε πλήρη συμφωνία με τη θεωρία της σύγκρουσης, η διαπραγματευτική διαδικασία για αυτήν μεταξύ Άγκυρας και Αθήνας είναι μια διαπραγμάτευση θέσης που δεν οδηγεί σε λύση. Με άλλα λόγια, οι θέσεις της ελληνικής και της τουρκικής κυβέρνησης για το Κυπριακό εκλαμβάνονται από αυτές ως θεμελιώδεις, δεν υπόκεινται σε σημαντικές αλλαγές και ως εκ τούτου αρχικά παρεμποδίζουν την επίλυση της σύγκρουσης γύρω από την Κύπρο. Αν, ωστόσο, διευρυνθεί η αναδρομική αναζήτηση των λόγων, φαίνεται ότι η «θεμελιώδης» ακαμψία των θέσεων οφείλεται σε ιστορικούς παράγοντες. Είναι η ιστορική μνήμη που διαμορφώνει τα προαπαιτούμενα και τα τελικά επιχειρήματα της εθνικιστικής θεώρησης των ιστορικών γεγονότων. Τα κίνητρα και οι λεπτομέρειες αυτής της διαδικασίας μπορεί να διαφέρουν. Η ελληνική πλευρά τονίζει την ιδέα της Τουρκίας ως «αιώνιου» επιτιθέμενου, ενώ η τουρκική πλευρά καθοδηγείται από την αντίληψη της Ελλάδας ως «εφάπαξ» επιτιθέμενου, οι ενέργειες του οποίου, ωστόσο, σχεδόν οδήγησαν στην υλοποίηση του. (Ηρακλείδης 2010)

Την ίδια στιγμή, σύμφωνα με τον Ηρακλείδη, τόσο η Τουρκία όσο και η Ελλάδα βιώνουν εξίσου αλαζονεία μεταξύ τους, πίσω από την οποία κρύβονται οι πολιτικοί τους φόβοι. Ομοίως, αποκλίνοντας στη δική τους απολογητική - ο ελληνικός εθνικισμός απευθύνεται στο πλούσιο πολιτιστικό παρελθόν του Βυζαντίου και ο

τουρκικός - στη μνήμη του πρώην μεγαλείου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που γεννά την αίσθηση της δικής της ανωτερότητας και σιωπηρά, αλλά ταυτόχρονα δικαιολογεί αποτελεσματικά μια επιθετική πολιτική - και οι δύο βασίζονται στην ιδέα ενός εχθρικού περιβάλλοντος και επομένως ταιριάζουν στον ορισμό του «αμυντικού εθνικισμού» (Ηρακλείδης 2010).

Μαζί, τόσο οι σύγχρονοι όσο και οι ιστορικοί παράγοντες συμβάλλουν στην ανάπτυξη του εθνικισμού και στις δύο χώρες. Αυτό αποδεικνύεται από τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της τελευταίας δεκαετίας. Έτσι, από το 2007, η παρουσία εκπροσώπων εθνικιστικών κομμάτων στις κυβερνήσεις και των δύο χωρών έχει γίνει μόνιμη. Τα εθνικιστικά αισθήματα και στις δύο χώρες, παρ' όλες τις διακυμάνσεις τους που αντικατοπτρίζονται στα αποτελέσματα των εκλογών σε ένα δεδομένο έτος, υποχωρούν μόνο προσωρινά και για μικρό χρονικό διάστημα. Η συνεχής παρουσία εκπροσώπων των εθνικιστικών κομμάτων και στα δύο κοινοβούλια δείχνει από μόνη της σημαντική επικράτηση στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000. εθνικιστικές απόψεις στις κοινωνίες της Τουρκίας και της Ελλάδας. (Ηρακλείδης 2010).

3.6 Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και των αραβικών εξεγέρσεων

Το ξέσπασμα της ελληνικής οικονομικής κρίσης το 2009 μετατόπισε αναπόφευκτα την προσοχή του κοινού από θέματα εξωτερικής πολιτικής, συμπεριλαμβανομένων των σχέσεων με την Τουρκία. Το διπλωματικό κεφάλαιο της Ελλάδας μειώθηκε, καθώς η χώρα έπρεπε να αντιμετωπίσει μια οικονομική και κοινωνική κρίση βαρυσήμαντων διαστάσεων. Η ελληνική εξωτερική πολιτική αναβαθμίστηκε για να διαχειριστεί τη νέα κρίση. Οι φιλοδοξίες περιορίστηκαν και δόθηκε έμφαση στο πρόγραμμα διάσωσης και στις μνημονιακές διαπραγματεύσεις και όχι στις σχέσεις της Ελλάδας με τους γείτονές της. Η σχετική μείωση της σημασίας των ελληνοτουρκικών διαφορών σήμαινε επίσης ότι και οι δύο πλευρές μπορούσαν να αντέξουν οικονομικά τη μείωση της κατάταξής τους στη λίστα προτεραιότητας της χάραξης εξωτερικής πολιτικής. Οι διαπραγματεύσεις με τους πιστωτές της Ελλάδας αναδείχθηκαν ως βασικό στοιχείο στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας.

Εν τω μεταξύ, οι φιλοδοξίες της Τουρκίας να διαδραματίσει κεντρικό ρόλο στον μετασχηματισμό της Μέσης Ανατολής μετά τις αραβικές εξεγέρσεις του 2011 σήμαιναν ότι θα δοθεί λιγότερη προσοχή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και στην

προοπτική ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ. Ενώ ορισμένοι φοβήθηκαν ότι η σχετική αδυναμία και η ευθραυστότητα της Ελλάδας θα μπορούσαν να είναι μια κατάλληλη στιγμή για την Τουρκία να κερδίσει διπλωματικούς και πολιτικούς βαθμούς κατά της Ελλάδας, οι διμερείς σχέσεις παρέμειναν μάλλον ήρεμες. Μάλιστα, έπεσε η σημασία των ελληνοτουρκικών σχέσεων σε σχέση με άλλα θέματα της διπλωματικής ατζέντας και των δύο κρατών. Αυτό θα μπορούσε ενδεχομένως να συμβάλει σε μια πιο απαθή προσέγγιση που θα συμβάλει στην επίλυση των διμερών σχέσεων. Η Ελλάδα έγινε ένας από τους λιγότερο ενοχλητικούς γείτονες για την Τουρκία. Ωστόσο, αυτό περιπλέχθηκε από τον αυξανόμενο λαϊκισμό και την πόλωση στην εσωτερική πολιτική τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας. Καθώς και οι δύο χώρες εισήλθαν σε μια κρίση διαφορετικών διαστάσεων αλλά σοβαρής ως προς την επίδρασή της, η άνοδος του αντι-δυτικού - αντιευρωπαϊκού αισθήματος και στις δύο χώρες, το οποίο χειραγωγήθηκε προσεκτικά από πολιτικούς παράγοντες και στις δύο πλευρές του Αιγαίου άρχισε να υπονομεύει τις διμερείς σχέσεις. (Γρηγοριάδης, 2014)

Η Ελλάδα είχε επίσης να αντιμετωπίσει ένα στρατηγικό δίλημμα και κρίσιμα ερωτήματα σχετικά με τη μελλοντική ελληνική στρατηγική έναντι της Τουρκίας. Δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν το πλαίσιο που επέλεξε η Ελλάδα για να αναπτύξει τις σχέσεις της με την Τουρκία, η αποδυνάμωση της θέσης της Ελλάδας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο υποβιβασμός των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας στην ΕΕ σε επισημότητα εγκυμονούσε κινδύνους για τις διμερείς σχέσεις. Δεδομένου ότι η ΕΕ δεν φάνηκε ρεαλιστικός στόχος στο άμεσο μέλλον, η ένταξη της Ελλάδας παρέμεινε σε αναζήτηση ενός εναλλακτικού στρατηγικού πλαισίου της σχέσης της με την Τουρκία. Τα ανάμεικτα σήματα της Τουρκίας σχετικά με το μέλλον του δυτικού στρατηγικού προσανατολισμού της δεν έγιναν μόνο πηγή ανησυχίας στο ΝΑΤΟ. Η εξασθένιση των προοπτικών ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ και η μετατόπιση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας από τη Δύση προς την αναζήτηση ανεξάρτητου ρόλου αποδυνάμωσαν την επιρροή και τους μηχανισμούς κοινωνικοποίησης στην Τουρκία, τους οποίους η Ελλάδα θεωρούσε απαραίτητους για την προώθηση του οράματός της για διμερή εταιρική σχέση. Η ανάπτυξη μιας εναλλακτικής στρατηγικής με στόχο την αποσύνδεση των ελληνοτουρκικών σχέσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση προέκυψε ως μεγάλος γρίφος, ειδικά δεδομένου του διευρυνόμενου χάσματος μεταξύ του ΑΕΠ και των στρατιωτικών δυνατοτήτων των δύο κρατών. Το οικονομικό χάσμα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας έχει διευρυνθεί, καθώς το τουρκικό ΑΕΠ εκτοξεύτηκε στα ενδιάμεσα έτη, ενώ το ελληνικό ΑΕΠ

υποχώρησε μετά την οικονομική κρίση. Η συμμετοχή της Ελλάδας στην πρώτη ταχύτητα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης όσον αφορά την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) ήταν μια προφανής επιλογή. Ωστόσο, η ικανότητα ή η προθυμία της Ελλάδας να παραμείνει στον πυρήνα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αμφισβητήθηκε κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.

Από την άλλη πλευρά, παρέμενε ασαφές εάν οι ευρωπαϊκοί θεσμοί θα αναπτυχθούν αρκετά γρήγορα ώστε να καλύψουν τις ανάγκες ασφάλειας της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας. Ομοίως, επικίνδυνη ήταν η προσπάθεια εργαλειοποίησης ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής για την ενίσχυση της αποτυχημένης εσωτερικής πολιτικής υποστήριξης. Ο πειρασμός για εργαλειοποίηση της εξωτερικής πολιτικής για εσωτερικούς πολιτικούς στόχους ήταν ιδιαίτερα έντονος, καθώς ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι αποδίδει καλά και στις δύο πλευρές του Αιγαίου. Η εκτροπή της προσοχής από τις εσωτερικές αποτυχίες και τα παράπονα προς μια διαμάχη εξωτερικής πολιτικής όπου υπάρχει συναίνεση εντός της κοινής γνώμης, κανονικά έχει ένα γαλβανιστικό και πολωτικό αποτέλεσμα, το οποίο συνήθως είναι ευεργετικό όσον αφορά τις ψήφους. Υπό αυτές τις συνθήκες, η αναζωπύρωση των διμερών διαφορών και η αύξηση της έντασης σε επίπεδα που δεν είχαν παρατηρηθεί εδώ και πολλά χρόνια υπογράμμισαν πόσο εύθραυστα ήταν τα επιτεύγματα της προσέγγισης χωρίς επίλυση των διπλωματικών διαφορών. (Γρηγοριάδης, 2014)

3.6.1 Η θέση της Τουρκίας

Πέρα από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η αναζήτηση τρόπων εξισορρόπησης της Τουρκίας μέσω περιφερειακών εταιρικών σχέσεων εμφανίστηκε ως εναλλακτική λύση. Συζητήθηκε η ανάπτυξη άξονα με την Κύπρο και το Ισραήλ και την Αίγυπτο, ενώ ανάλογες υψηλές προσδοκίες διατυπώθηκαν για την ανάπτυξη των στρατηγικών σχέσεων της Ελλάδας με τη Ρωσία. Ωστόσο, ήταν σαφές ότι το να πειστούν χώρες όπως η Ρωσία ή το Ισραήλ να προδικάσουν τη στρατηγική τους σχέση με την Τουρκία υπέρ της Ελλάδας δεν θα ήταν εύκολη υπόθεση. Οι ευκαιρίες που εμφανίστηκαν όταν οι σχέσεις της Τουρκίας με το Ισραήλ υπέστησαν σημαντική οπισθοδρόμηση μετά το περιστατικό του Mavi Marmara ή όταν η Τουρκία κατέρριψε ένα ρωσικό αεροσκάφος που επιχειρούσε στη Συρία τον Νοέμβριο του 2016, αποδείχθηκαν περισσότερο προφανείς παρά πραγματικές. Τόσο το Ισραήλ όσο και η Ρωσία προσπάθησαν να επιδιορθώσουν τις σχέσεις τους με την Τουρκία, παρόλο που τα προηγούμενα επίπεδα συνεργασίας δεν τηρήθηκαν. Η περίπτωση της Αιγύπτου ήταν διαφορετική δεδομένης

της άρνησης της τουρκικής κυβέρνησης να αναγνωρίσει την κυβέρνηση του στρατηγού Abdelfattah al-Sissi που είχε ανατρέψει την εκλεγμένη κυβέρνηση των Αδελφών Μουσουλμάνων υπό τον Μοχάμεντ Μόρσι.

Οι δεσμοί μεταξύ του ΑΚΡ και της Μουσουλμανικής Αδελφότητας της Αιγύπτου παρέμειναν πολύ ισχυροί για την επανέναρξη των διπλωματικών σχέσεων μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα, και οι σχέσεις Αιγύπτου-Τουρκίας έπεσαν στο ελάχιστο. Ωστόσο, ακόμη και κάτω από αυτές τις συνθήκες, η αιγυπτιακή κυβέρνηση δεν έφτασε στο σημείο να ανταγωνιστεί την Τουρκία στο βασικό ζήτημα της οριοθέτησης των θαλάσσιων ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι ελληνο-αιγυπτιακές σχέσεις δεν απέκτησαν στρατηγικές διαστάσεις. Θα ήταν ιδιαίτερα δύσκολο για την Ελλάδα, ιδιαίτερα στην τρέχουσα οικονομική και διπλωματική της κατάσταση, να βρει έναν αξιόπιστο και ισχυρό περιφερειακό στρατηγικό εταίρο έναντι της Τουρκίας πέρα από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Από την άλλη, ήταν σαφές ότι η αφαίρεση του κανονιστικού στοιχείου και η υπογράμμιση της συναλλακτικής πλευράς των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας περιόρισε ουσιαστικά τη δυνατότητα των θεσμικών οργάνων της ΕΕ -και έμμεσα της Ελλάδας- να επηρεάσουν τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις ή ακόμα και τον ορισμό του τουρκικού εθνικού συμφέροντος. Η επιρροή της ΕΕ στην Τουρκία παρέμεινε ανάλογη με τον προσφερόμενο βαθμό ολοκλήρωσης.

3.6.2 Η Ενεργειακή Συνεργασία και τα Όρια της

Η ελληνοτουρκική ενεργειακή συνεργασία θα μπορούσε ενδεχομένως να αποκτήσει ευρύτερες διαστάσεις όταν ανακαλυφθούν σημαντικά αποθέματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο. Η ανακάλυψη φυσικού αερίου στην κυπριακή, ισραηλινή και αιγυπτιακή ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο εισήγαγε την περιοχή ως υποψήφιο προμηθευτή φυσικού αερίου της ευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας. Ο πιο οικονομικός τρόπος για τη μεταφορά του φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου στην Ευρώπη θα ήταν μέσω αγωγού προς την Τουρκία και την Ελλάδα. Αυτό θα μπορούσε να ενισχύσει περαιτέρω τον ρόλο των δύο χωρών ως πλεονεκτήματα ενεργειακής ασφάλειας για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Γρηγοριάδης, 2014). Ωστόσο, η απουσία σημαντικής πρόοδος στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις για την Κύπρο αναστέλλει τέτοια έργα. Ενώ υπήρχε η ελπίδα ότι οι ενεργειακές ανακαλύψεις θα μπορούσαν να δώσουν ένα επιπλέον κίνητρο για την επιδίωξη επίλυσης συγκρούσεων και ενεργειακής συνεργασίας, αντίθετα αναζωπύρωσαν την ελληνοτουρκική αντιπαράθεση για τις θαλάσσιες ζώνες στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Οι

προοπτικές των ενεργειακών αποθεμάτων στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο έχουν προσθέσει μια νέα διάσταση στις ελληνοτουρκικές διαμάχες για τη θαλάσσια ζώνη στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο.

Η Τουρκία αμφισβήτησε το δικαίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας να διεξάγει γεωτρήσεις έρευνας φυσικού αερίου επικαλούμενη τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων και τις δικές της απόψεις για την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτό έσυρε αναπόφευκτα την Ελλάδα στην αντιπαράθεση, καθώς δεν υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ των ΑΟΖ Ελλάδας και Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι προσπάθειες για την επίτευξη κοινής συνεννόησης μεταξύ Κύπρου, Ελλάδας, Αιγύπτου και Ισραήλ σε θέματα θαλάσσιας εξερεύνησης και εκμετάλλευσης φυσικού αερίου θυμίζουν προσπάθειες απομόνωσης ή παράκαμψης της Τουρκίας τη δεκαετία του 1990. Το πολιτικό και οικονομικό μέρισμα της ελληνοτουρκικής ενεργειακής συνεργασίας φάνηκε πολύ αδύναμο για να επηρεάσει τους όρους ανταγωνισμού στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς εμπλέκονταν και ζητήματα κυριαρχίας. Η εκμετάλλευση των αποθεμάτων παρέμεινε εξαρτημένη από τις παγκόσμιες τιμές ενέργειας και τις διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των περιφερειακών παραγόντων. Έμεινε στους ηγέτες να παρουσιάσουν την ενέργεια ως καταλύτη για την ειρήνη στην περιοχή ή ένα ακόμη ζήτημα που θα υποκινούσε τελικά περαιτέρω αντιπαράθεση. (Γρηγοριάδης, 2014)

3.6.3 Κοινωνία πολιτών

Οι συναντήσεις της κοινωνίας των πολιτών συνεχίστηκαν αμείωτα στα χρόνια της κρίσης. Ο τουρισμός δεν ήταν το μόνο μέσο για την προώθηση της καλύτερης κατανόησης από κάτω προς τα πάνω. Τον ίδιο στόχο εξυπηρετούσε και η βιομηχανία του θεάματος. Τουρκικές τηλεοπτικές σειρές, ήδη πολύ δημοφιλείς σε όλο τον κόσμο, βρήκαν μια απρόσμενη αγορά στην Ελλάδα. Ενάντια στα κοινωνικά στερεότυπα, το ελληνικό κοινό μπορούσε να συνδεθεί με τις κανονιστικές και πολιτιστικές βάσεις των τουρκικών τηλεοπτικών σειρών και ανακάλυψε ότι τα κοινά σημεία μεταξύ της ελληνικής και της τουρκικής κοινωνίας είναι ισχυρότερα από ό,τι πιστεύαμε κάποτε. Εν τω μεταξύ, ενώ η ελληνική κρίση είχε αντίκτυπο στον όγκο του εμπορίου και των ΑΞΕ, είχε επίσης ορισμένες απροσδόκητες θετικές επιπτώσεις. Η απόφαση της Ελλάδας να εισαγάγει ένα πρόγραμμα «χρυσής βίζας», εισάγοντας έτσι τη δυνατότητα απόκτησης άδειας διαμονής στην Ελλάδα μετά από επένδυση σε ακίνητα τουλάχιστον 350.000 ευρώ επέτρεψε σε χιλιάδες Τούρκους πολίτες να γίνουν νόμιμοι κάτοικοι στην

Ελλάδα. Τα αυξανόμενα εγχώρια κοινωνικά ρήγματα της Τουρκίας έγιναν ένας από τους λόγους για την τόνωση του τουρισμού και των σχέσεων σε επίπεδο κοινωνίας των πολιτών. Η κοσμική μεσαία τάξη της Τουρκίας, η οποία κανονικά θα έβλεπε με καχυποψία και εθνικιστική προκατάληψη την ελληνική μειονότητα της Τουρκίας και την Ελλάδα, έκανε μια αναστροφή στην προσέγγισή της. Μετά την πολιτική ηγεμονία του ΑΚΡ και την πόλωση της τουρκικής κοινωνίας μεταξύ της συντηρητικής πλειοψηφίας και της κοσμικής μειονότητας, οι Τούρκοι κοσμικοί θα μπορούσαν να έρθουν πιο κοντά στις μη μουσουλμανικές μειονότητες της χώρας. Καθώς ένιωθαν ότι έγιναν μειονότητα στη χώρα τους, μπορούσαν να αναπτύξουν ενσυναίσθηση για τους μη μουσουλμάνους συμπολίτες τους. Λαμβάνοντας υπόψη αυτόν τον μετασχηματισμό, μεταμορφώθηκε και η εικόνα της Ελλάδας. Δεν ήταν πλέον ο πρωταρχικός εχθρός, αλλά αντ' αυτού τονίστηκαν τα κοινά σημεία στον τρόπο ζωής και τη λαϊκή κουλτούρα. Πολλοί κοσμικοί Τούρκοι άρχισαν να αισθάνονται πιο άνετα στην Ελλάδα από ό,τι σε μια Τουρκία που καθορίζεται όλο και περισσότερο από το σουνιτικό Ισλάμ υπό την ηγεμονία του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν.

3.7 Διαμάχη για το Αιγαίο

Το Αιγαίο Πέλαγος, μια ημίκλειστη θάλασσα με περίπου 1800 νησιά, είναι το μεγαλύτερο σύνορο μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας. Ένα σύνολο αλληλένδετων αντιπαραθέσεων οδήγησε σε συγκρούσεις στο Αιγαίο μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας. Αυτό είχε μεγάλη απήχηση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις από τη δεκαετία του 1970 όσον αφορά την υφαλοκρηπίδα, την επέκταση των χωρικών υδάτων των νησιών, τον εναέριο χώρο, τα αμφισβητούμενα νησιά, βραχονησίδες και βράχους σχετικά με το καθεστώς τους και την υποχρέωση αποστρατικοποίησης. Αυτά τα θέματα θα συζητηθούν διαδοχικά.

3.7.1 Υφαλοκρηπίδα

Η διαμάχη για την υφαλοκρηπίδα προέκυψε λόγω ελληνικών και τουρκικών γεωφυσικών εξερευνήσεων για αναζήτηση πετρελαίου κατά την περίοδο 1963-72. Αρχικά η Ελλάδα είχε αναλάβει την εξόρυξη αποθεμάτων πετρελαίου το 1968. Σε απάντηση της ελληνικής, η Τουρκία χορήγησε άδειες εξερεύνησης ορυκτών στην Τουρκική Κρατική Εταιρεία Πετρελαίου Τουρκίας (TürkiyePetrolleriAnonimOrtaklığı, TPOA) στο Ανατολικό Αιγαίο όσον αφορά τη φυσική επιμήκυνση της υφαλοκρηπίδας. Κατά συνέπεια, η Ελλάδα καταδίκασε με

εντυπωσιακό τρόπο την τουρκική απόφαση και διαμαρτυρήθηκε εναντίον της, από την άλλη πλευρά, η Τουρκία αγνόησε τις ελληνικές αντιρρήσεις.

Η Ελλάδα ισχυρίστηκε ότι κάθε νησί δημιουργεί τις υφαλοκρηπίδες σύμφωνα με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών του 1958 για την υφαλοκρηπίδα και τον ΟΗΕ. Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS). Ωστόσο, η Τουρκία επικαλέστηκε ότι δεν αποτελεί μέρος της Σύμβασης, επομένως δεν είναι νομικά δεσμευτική για την ίδια την Τουρκία. Κατά συνέπεια, η Τουρκία περίμενε να το επιλύσει βάσει διμερών επαναδιαπραγματεύσεων αντί να παραπέμψει την υπόθεση στο Διεθνές Δικαστήριο. (Migdalovitz, 1997)

Βάσει της τουρκικής θέσης, το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας δεν θα υποβληθεί στο Διεθνές Δικαστήριο σύμφωνα με την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, έτσι ώστε να παροτρύνει και τα δύο μέρη να επαναλάβουν άμεσα τις άμεσες διαπραγματεύσεις μεταξύ τους. Επιπλέον, το Διεθνές Δικαστήριο είχε απορρίψει τους ελληνικούς ισχυρισμούς για το δικαίωμα στην υφαλοκρηπίδα το 1978. Επιπλέον, τα δύο μέρη υπέγραψαν τη συμφωνία της Βέρνης το 1976 σύμφωνα με την οποία και τα δύο μέρη έπρεπε να φτάσουν σε μια οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας με διαπραγματεύσεις. Ωστόσο, η Ελλάδα ανέστειλε αιφνίδια τη διαπραγματευτική διαδικασία με την Τουρκία το 1981 και ξεκίνησε σεισμικές και συναφείς δραστηριότητες για την έναρξη των γεωτρήσεων στις αμφισβητούμενες περιοχές της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, ώστε να οδηγήσει στην κρίση του 1987 (<https://www.mfa.gov.tr/background-note-on-aegean-disputes.en.mfa>).

Σύμφωνα με το άρθρο 77 της UNCLOS, τα παράκτια κράτη έχουν κυριαρχικά δικαιώματα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης της υφαλοκρηπίδας τους, που ως επί το πλείστον αναφέρεται ότι το παράκτιο κράτος μπορεί στην πράξη να πραγματοποιεί γεωτρήσεις για πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Ως εκ τούτου, είναι κληρονομικό δικαίωμα για την Ελλάδα να διεξάγει έρευνα και εκμετάλλευση της υφαλοκρηπίδας της που βρίσκεται στο Ανατολικό Αιγαίο. Επιπλέον, η UNCLOS είναι αντανάκλαση του εθιμικού διεθνούς δικαίου που ακόμη και το μη υπογράφων κράτος, η Τουρκία, θα πρέπει να είναι δεσμευτικό για αυτό. Επιπλέον, με βάση την αρχή της ίσης απόστασης που αναγνωρίστηκε από το Διεθνές Δικαστήριο στην υπόθεση της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας το 1969, η διάμεση γραμμή θα πρέπει να καθοριστεί μεταξύ των ελληνικών νησιών και της τουρκικής ηπειρωτικής χώρας. (North Sea Continental Shelf Cases 1969)

Αντίθετα, η Τουρκία υποστήριξε τις τέσσερις σημαντικές δικαιολογίες ως απάντηση στην Ελλάδα: (1) την ανάγκη συμφωνίας για οριοθέτηση, (2) τη σημασία της φυσικής παράτασης, (3) την αρχή της δικαιοσύνης, και (4) η νομική και πολιτική ισορροπία που έπρεπε να διατηρηθεί στις διενέξεις του Αιγαίου (Torppare, 2006) Σύμφωνα με τους Σιουσιούρα και Χρυσόχοου, η σημερινή τουρκική θέση περιλαμβάνει αυτή την ατζέντα ως εξής:

I. Η διαφωνία σύμφωνα με την τουρκική άποψη αφορά περιοχές υφαλοκρηπίδας πέρα από τα 6 μίλια χωρικής θάλασσας στο Αιγαίο.

II. Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι είναι έτοιμη να συμμετάσχει σε διάλογο με την Ελλάδα με στόχο την επίτευξη μιας δίκαιης διευθέτησης προς το συμφέρον και των δύο χωρών.

III. Η Τουρκία υπογραμμίζει τον αναμφισβήτητο «δεσμευτικό» χαρακτήρα της Συμφωνίας της Βέρνης στις 11 Νοεμβρίου 1976 με την Ελλάδα, όπου τα μέρη αποφάσισαν να διεξαγάγουν διαπραγματεύσεις με σκοπό την επίτευξη συμφωνίας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Σύμφωνα με τους όρους της παρούσας Συμφωνίας, οι δύο κυβερνήσεις ανέλαβαν, μεταξύ άλλων, την υποχρέωση να απόσχουν από οποιαδήποτε πρωτοβουλία ή ενέργεια σχετικά με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.

IV. Επιπλέον, παρά την άρνησή της δικαιοδοσίας του Διεθνούς Δικαστηρίου το 1976, η Τουρκία ισχυρίζεται ότι εξετάζει θετικά την απόφαση του, επικαλούμενη την απόφασή της που ελήφθη το 1982 στην υπόθεση Τυνησίας-Λιβύης, δηλώνοντας ότι «η οριοθέτηση πρέπει να πραγματοποιηθεί κατόπιν συμφωνίας σύμφωνα με αρχές της δικαιοσύνης και λαμβάνοντας υπόψη όλες τις σχετικές περιστάσεις».

3.7.2 Χωρικά ύδατα

Τα χωρικά ύδατα είναι ιδιαίτερα σημαντικά για ένα κράτος όσον αφορά το οικονομικό συμφέρον και την ασφάλεια. Αντί για έξι ναυτικά μίλια, η Ελλάδα διατηρεί το δικαίωμα να εκφράσει όριο 12 ναυτικών μιλίων και κωδικοποίησε αυτό το δικαίωμα. Το 1995 η Βουλή των Ελλήνων επικύρωσε την Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS III), η οποία υποστηρίζει την ιδέα ότι τα κράτη έχουν δικαίωμα σε χωρική θάλασσα έως 12 ναυτικά μίλια. Σε απάντηση, η Τουρκία αντέκρουσε την ελληνική διακήρυξη και μπορεί να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της στρατιωτικής παρουσίας (Casus belli: πρόκληση πολέμου), εάν η Ελλάδα ασκήσει το δικαίωμά της (Arapoglou, 2011).

Σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική, είναι σύνηθες για τα κράτη να διεκδικούν μια ζώνη δώδεκα μιλίων για τη χωρική τους θάλασσα. Επίσης, η Τουρκία στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας είχε ασκήσει αυτή την πρακτική, έχει αναγνωρίσει την ζώνη δώδεκα μιλίων χωρικών θαλάσσιων υδάτων. Ωστόσο, η Τουρκία υποστήριξε ότι μετά την ελληνική επέκταση στο όριο των 12 ναυτικών μιλίων θα άλλαζε επαρκώς τα χωρικά ύδατα σε 71,5 τοις εκατό προς την Ελλάδα, 8,8 τοις εκατό προς την Τουρκία και παραμένοντας 19,7 τοις εκατό ως ανοιχτή θάλασσα.

Η Τουρκία δεν μπορεί να το δεχτεί γιατί μάλλον θα στερούσε τα ζωτικά συμφέροντα της Τουρκίας από το Αιγαίο. Οι Τούρκοι φοβούνται ότι το Αιγαίο θα στραφεί σε μια «ελληνική λίμνη» που τα τουρκικά πλοία θα έπρεπε να περάσουν από τα ελληνικά ύδατα. Επιπλέον, υποστήριζαν ότι η τουρκική ακτή της Ανατολίας θα απομονωθεί και θα μπορούσε να επηρεάσει άμεσα την τουρκική οικονομία, ασφάλεια και επιστημονικά συμφέροντα. Ωστόσο, οι τουρκικές ανησυχίες είναι αβάσιμες σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, διότι τα κράτη πρέπει να επιτρέπουν την «αθώα διέλευση» πλοίων από τα χωρικά τους ύδατα, εάν ο σκοπός της διέλευσης δεν βλάπτει την ειρήνη, την καλή τάξη ή την ασφάλεια του παράκτιου κράτους. σύμφωνα με το άρθρο 17 της UNCLOS και το CIL που αναγνωρίζεται από το ICJ. Στην παρούσα κατάσταση, παρά την επέκταση των 12 μιλίων που μπορεί να περιλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του Αιγαίου για την Ελλάδα, δεν θα βλάψει το τουρκικό δικαίωμα διέλευσης. (Mann, 2001)

3.7.3 Ο Εναέριος Χώρος

Ο διεθνής εναέριος χώρος πάνω από την ανοιχτή θάλασσα δεν ανήκει σε κανένα κράτος. Σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 της Σύμβασης του Σικάγο του 1944 για την πολιτική αεροπορία, το εύρος του εθνικού εναέριου χώρου πρέπει να αντιστοιχεί στο εύρος των χωρικών υδάτων. Η επίμονη κατάχρηση της «Περιοχής Πληροφοριών Πτήσεων (FIR)» αποτελεί κύρια σύγκρουση στον εναέριο χώρο του Αιγαίου (<https://www.mfa.gov.tr/background-note-on-aegean-disputes.en.mfa>). Τα κύρια ζητήματα εναέριου χώρου στον εναέριο χώρο του Αιγαίου είναι η επέκταση του ελληνικού εναέριου χώρου, τα προβλήματα των Υπηρεσιών Εναέριας Κυκλοφορίας και η ευθύνη της κοινής αεροπορικής άμυνας του NATO. Η Τουρκία πιστεύει ότι το καθεστώς ελέγχου του εναέριου χώρου την θέτει σε μειονεκτική θέση σε περίπτωση επίθεσης από αέρα. Ως αποτέλεσμα, η Τουρκία, τον Αύγουστο του 1974, εξέδωσε μονομερώς NOTAM (Bulut, 2012). Αυτή η NOTAM απαιτούσε «όλα τα αεροσκάφη

που πλησίαζαν τον τουρκικό εναέριο χώρο να αναφέρουν τη θέση και το σχέδιο πτήσης τους όταν φτάσουν στη μέση γραμμή του Αιγαίου, η οποία βρισκόταν σημαντικά δυτικά της γραμμής FIR. Η Ελλάδα υποστήριξε ότι αυτό ήταν αντίθετο με τους κανονισμούς του Διεθνούς Οργανισμού Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO) και αντέδρασε εκδίδοντας το NOTAM 1157, το οποίο εξέφραζε τον εναέριο χώρο του Αιγαίου μη ασφαλή λόγω αντικρουόμενων εντολών ελέγχου, αλλά τελικά αυτές οι NOTAM αποσύρθηκαν το 1980. (Syrigos 2015)

Δεύτερον, η Ελλάδα κήρυξε εθνικό εναέριο χώρο 10 ναυτικών μιλίων πάνω από χωρικά ύδατα 6 ναυτικών μιλίων και επιπλέον η Ελλάδα ζητά από την Τουρκία να υποβάλει σχέδια πτήσης για τα στρατιωτικά της αεροσκάφη. Αυτοί οι δύο ισχυρισμοί ήταν απαράδεκτοι από την Τουρκία. Η Τουρκία αισθάνεται ότι τα σύνορα του FIR είναι τόσο κοντά στα χερσαία σύνορά της, και ειδικότερα για ζητήματα και σκοπούς ασφάλειας, επιθυμεί ένα σύστημα που να παρέχει ισορροπημένο έλεγχο καθώς και επαρκή αμοιβαία έγκαιρη προειδοποίηση για στρατιωτικές επιχειρήσεις (Arapoglou, 2011).

3.7.4 Αμφισβητούμενα νησιά και βραχονησίδες

Υπάρχουν περίπου 2.400 νησιά στο Αιγαίο και τα περισσότερα από αυτά αμφισβητούνται. Υπάρχουν πολλές μικρές νησίδες και βράχοι στο Αιγαίο που η ιδιοκτησία τους δεν καθορίζεται από διεθνείς συνθήκες. Ένα άλλο ζήτημα των νησιών και των βράχων προκύπτει από τη διαφορετική ερμηνεία των συνθηκών υπό το πρίσμα της διφορούμενης γλώσσας που ενσωματώνεται στις κυβερνητικές συνθήκες (Alkan, 2015). Η ανθρώπινη παρουσία και η ύπαρξη οικονομικής λειτουργίας δεν είναι διαθέσιμα στα περισσότερα από αυτά. Η Τουρκία θεωρεί αυτή την ελληνική πολιτική ως μια ακόμη προσπάθεια να καθιερωθεί το «τετελεσμένο γεγονός» με σκοπό να κλείσει το Αιγαίο Πέλαγος ως ελληνική θάλασσα.

3.7.4.1 Η οριοθέτηση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου

Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι τα νησιά της περιοχής των Στενών, εκτός από τα νησιά Ίμβρος, Τένεδος και Λαγουσών νήσων και αυτά που αναφέρονται στο άρθρο 15 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάνης, ανήκουν στην Ελλάδα. Επιπλέον, βάσει του άρθρου 12 παράγραφος 3, υποστήριξε ότι τα νησιά που βρίσκονται σε απόσταση μικρότερη των τριών μιλίων από τις ασιατικές ακτές παραμένουν υπό την τουρκική κυριαρχία. Δηλαδή, η Ελλάδα έχει κυριαρχία στα νησιά που απέχουν πέραν των τριών μιλίων από την εν λόγω ακτή εκτός από τα νησιά των τριών μιλίων που ανήκαν στην

Τουρκία. Ωστόσο, η Τουρκία απέρριψε την ελληνική ερμηνεία του άρθρου 12 της εν λόγω συνθήκης, διότι νησιά που δεν αναφέρονται στη συνθήκη θα πρέπει να παραμείνουν ζήτημα και να περιμένουμε μέχρι τις αμοιβαίες διαπραγματεύσεις.

Απαντώντας στον τουρκικό ισχυρισμό, η Ελλάδα υποστήριξε ότι η λειτουργία του άρθρου 15 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάνης είναι απλώς να απαριθμήσει το παράδειγμα της συνθήκης. Αντίστοιχα, εάν τα νησιά που δεν αναφέρονται στη συνθήκη θα βασίζονταν στον γενικό κανόνα του άρθρου 12 ότι τα νησιά πέραν των τριών μιλίων ανήκουν στην Ελλάδα. Ως εκ τούτου, το ελληνικό επιχείρημα βασίζεται στην ερμηνεία των συνθηκών με βάση τα συμφραζόμενα σε σχέση με τα άρθρα 12 και 15 της Συνθήκης της Λωζάνης, σύμφωνα με το άρθρο 31 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών (VCLT).

3.7.4.2 Οριοθέτηση των ΙΜΙΑ

Οι νησίδες Ίμια έχουν στρατηγική σημασία δεδομένου ότι βρίσκονται περίπου τέσσερα μίλια μακριά από τις ακτές της Τουρκίας και κοντά σε άλλα ελληνικά εδάφη (Georgiades, 2011). Το ζήτημα κυριαρχίας στις νησίδες του Αιγαίου αναδύθηκε στις 25 Δεκεμβρίου 1995 όταν το τουρκικό φορτηγό «EigenAkat» προσάραξε στις βραχονησίδες Ίμια, που βρίσκονται περίπου 5,5 μίλια από τα ελληνικά νησιά της Καλύμνου και 3,8 μίλια από τις ακτές της Τουρκίας. Ο καπετάνιος του πλοίου τηλεφώνησε για βοήθεια, αλλά αρνήθηκε να ρυμουλκηθεί από ελληνικό ρυμουλκό, ισχυριζόμενος ότι ήταν προσαραγμένος σε τουρκικό έδαφος και περίμενε βοήθεια από την Τουρκία (Arapoglou, 2011). Στις 29 Ιανουαρίου 1996 η Τουρκία ύψωσε σημαία στα ανατολικά και δυτικά Ίμια και ακολούθησε η κρίση των Ίμιων η οποία έληξε με τη μεσολάβηση των ΗΠΑ, με τα δύο μέρη να αποσύρουν τους στρατούς τους από την περιοχή των Ίμιων.

Στην νομική πλευρά του ζητήματος η Τουρκία ισχυρίστηκε ότι τα Ίμια δεν ανήκαν στην Ελλάδα για δύο βασικούς λόγους. Πρώτον, το έγγραφο σχετικά με την οριοθέτηση των βραχονησίδων Ίμια που κατασκευάστηκε από την Τουρκία και την Ιταλία δεν επικυρώθηκε από την Τουρκική Γενική Εθνοσυνέλευση. Η επικύρωση έχει θεωρηθεί ως βασικό στοιχείο για τις δεσμευτικές συνθήκες. Συνεπώς, οι συνθήκες χωρίς εγχώρια κοινοβουλευτική επικύρωση θα θεωρούνται γενικά ως μη δεσμευτικά έγγραφα. Στην υπόθεση Αμπατιέλου του 1952 που εκδόθηκε από το ICJ, όταν μια συνθήκη προβλέπει την επικύρωση, η πρακτική της επικύρωσης είναι «απαραίτητη» προϋπόθεση για να τεθεί σε λειτουργία. Ως εκ τούτου, το έγγραφο δεν έχει δεσμευτική

ισχύ για την Τουρκία. Δεύτερον, το εν λόγω έγγραφο δεν καταχωρήθηκε στην Κοινωνία των Εθνών και ως εκ τούτου τα μη καταχωρημένα έγγραφα θεωρούνται άκυρα. Ωστόσο, τα επιχειρήματα που προβάλλει η Τουρκία είναι αμφίβολα. Πρώτον, σύμφωνα με τα άρθρα 11 και 12 του VCLT, ακόμη και αν το εν λόγω έγγραφο μεταξύ Τουρκίας και Ιταλίας σχετικά με τους βράχους Ίμια δεν είχε επικυρωθεί από το τουρκικό κοινοβούλιο και μια απλή υπογραφή από τους εκπροσώπους μπορεί να αρκεί. Επιπλέον, δεδομένου ότι η κύρια συμφωνία στις 4 Ιανουαρίου 1932 είχε υπογραφεί και επικυρωθεί από την Τουρκία, το επισυναπτόμενο έγγραφο για τους βράχους Ίμια ήταν αυτομάτως δεσμευτικό για την Τουρκία. Δεύτερον, το άρθρο 18 του Συμφώνου της Κοινωνίας των Εθνών πρέπει να αντικατασταθεί από το άρθρο 102 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών σύμφωνα με το δόγμα του *lex posterior derogat legi priori*, δηλαδή, όταν υπάρχει σύγκρουση μεταξύ δύο νομικών πηγών, υπερισχύει μεταγενέστερος νόμος. (Arapoglou, 2011)

3.7.4.3 Η ελληνική υποχρέωση αποστρατικοποίησης στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου

Η Συνθήκη της Λωζάνης του 1923 όριζε την αποστρατικοποίηση πολλών νησιών που έχουν δοθεί στην Ελλάδα στο ανατολικό Αιγαίο. Με βάση τη Συνθήκη των Παρισίων το 1947, η Ιταλία παραχώρησε τα Δωδεκάνησα στην Ελλάδα, η οποία περιλαμβάνει και την αποστρατιωτικοποίηση αυτών. Η Ελλάδα άρχισε να στρατιωτικοποιεί τα νησιά και μετά την εισβολή στην Κύπρο το 1974 επιτάχυνε το πρόγραμμά της. Η Τουρκία κατήγγειλε την Ελλάδα ότι αυτό που έκαναν οι Έλληνες πρέπει να θεωρηθεί ως σοβαρή παραβίαση των Συνθηκών της Λωζάνης και των Παρισίων. (Syrigos 2015)

Κεφάλαιο 4: Οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας

4.1 Δημογραφικά και Οικονομικά στοιχεία Ελλάδας και Τουρκίας

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας σημειώνει μεγάλη βελτίωση από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Είναι σημαντικό πριν γίνει η παρουσίαση και ανάλυση των οικονομικών σχέσεων των δύο χωρών να υπάρξει μία παράθεση οικονομικών και δημογραφικών στοιχείων που θα βοηθήσουν στην καλύτερη εκτίμηση των επόμενων ενοτήτων.

Πίνακας 1: Δημογραφικά Στοιχεία Ελλάδας – Τουρκίας

Ελλάδα
• Πρωτεύουσα: Αθήνα
• Πληθυσμός: 10.678.632
• Έκταση Επιφάνειας: 131.960 km ²
• Νόμισμα: Ευρώ
• Θρησκεία: Χριστιανοί Ορθόδοξοι
• Μέλος: ACD, CoE, ECO, G20, IMF, NATO, OECD, UN, OSCE
Τουρκία
• Πρωτεύουσα: Άγκυρα
• Πληθυσμός: 84.680.000
• Έκταση Επιφάνειας: 785.350 km ²
• Νόμισμα: Τουρκικές λίρες (1 EUR=15,6941 TRY)
• Θρησκεία: Μουσουλμάνοι
• Μέλος: ACD, CoE, ECO, G20, IMF, NATO, OECD, UN, OSC

Πηγή: [Country comparison Greece vs Turkey 2022 | countryeconomy.com](https://countryeconomy.com/country-comparison/greece-vs-turkey-2022)

Στον πίνακα 2 παρουσιάζονται συνοπτικά οικονομικά στοιχεία των δύο χωρών.

Πίνακας 2: Συγκριτικό Οικονομικό Προφίλ Ελλάδας και Τουρκίας

Ελλάδα			Τουρκία			
<u>Ετήσιο ΑΕΠ</u> [+]	2021	\$216,384M		\$806,804 M	2021	<u>Ετήσιο ΑΕΠ</u> [+]
<u>Κατά κεφαλήν ΑΕΠ</u> [+]	2021	\$20,256		\$9,528	2021	<u>Κατά κεφαλήν ΑΕΠ</u> [+]

Ελλάδα				Τουρκία		
<u>Χρέος (\$Μ) [+]</u>	2021	430,460		335,999	2021	<u>Debt (\$Μ) [+]</u>
<u>Χρέος (%ΑΕΠ) [+]</u>	2021	193.30%		41.65%	2021	<u>Debt (%GDP) [+]</u>
<u>Έλλειμμα (%ΑΕΠ) [+]</u>	2021	-7.40%		-3.51%	2021	<u>Έλλειμμα (%ΑΕΠ) [+]</u>
<u>Δαπάνες (\$Μ) [+]</u>	2021	125,214.7		254,522.9	2021	<u>Δαπάνες (\$Μ) [+]</u>
<u>Δαπάνες Άμυνα (\$Μ) [+]</u>	2020	5,503.6		19,959.6	2020	<u>Δαπάνες Άμυνα (\$Μ) [+]</u>
<u>Δαπάνες (%ΑΕΠ) [+]</u>	2021	56.90%		31.55%	2021	<u>Δαπάνες (%GDP) [+]</u>
<u>Δαπάνες κατά κεφαλήν [+]</u>	2021	\$11,726		\$3,006	2021	<u>Δαπάνες κατά κεφαλήν [+]</u>
<u>Moody's Αξιολόγηση [+]</u>	11/06/2020	Ba3		B2	12/03/2021	<u>Moody's Αξιολόγηση [+]</u>
<u>S&P Αξιολόγηση [+]</u>	04/23/2021	BB		B+	12/10/2021	<u>S&P Αξιολόγηση [+]</u>
<u>Fitch Αξιολόγηση [+]</u>	04/23/2020	BB		B+	02/11/2022	<u>Fitch Αξιολόγηση [+]</u>
<u>Δείκτης Διαφθοράς [+]</u>	2021	49		38	2021	<u>Δείκτης Διαφθοράς [+]</u>
<u>Κατάταξη ανταγωνιστικότητα [+]</u>	2019	59°		61°	2019	<u>Κατάταξη ανταγωνιστικότητα [+]</u>
<u>Κατάταξη καινοτομίας [+]</u>	2018	42°		50°	2018	<u>Κατάταξη καινοτομίας [+]</u>
Εργασία						
<u>Ρυθμός Ανεργίας [+]</u>	Μάρτιος 2022	12.9%		11.2%	Νοέμβριος 2021	<u>Ρυθμός Ανεργίας [+]</u>
<u>Ρυθμός Ανεργίας [+]</u>	2021Q4	13.2%		12.8%	2020Q4	<u>Ρυθμός Ανεργίας [+]</u>
<u>Ανεργία [+]</u>	2021Q4	617K		3,968K	2020Q4	<u>Ανεργία [+]</u>
<u>Μέσος μισθός [+]</u>	2021	\$22,272		\$9,809	2021	<u>Μέσος Μισθός [+]</u>
<u>Κατάταξη Ανθρώπινου Κεφαλαίου [+]</u>	2017	48°		75°	2017	<u>Κατάταξη Ανθρώπινου Κεφαλαίου [+]</u>
Αγορά						
<u>Χρηματιστήριο YTD % [+]</u>	05/03/2022	0.80%		30.84%	04/29/2022	<u>Χρηματιστήριο YTD % [+]</u>
Επιχειρηματικότητα						
<u>επιχειρηματικότητα [+]</u>	2019	72°		43°	2019	<u>επιχειρηματικότητα [+]</u>
<u>IPI Ανά έτος [+]</u>	Φεβρουάριος 2022	5.0%		13.3%	Φεβρουάριος 2022	<u>IPI Ανά έτος [+]</u>

Ελλάδα				Τουρκία			
Φόροι							
Φορολογικά Έσοδα (%GDP) [+]	2020	41.1%		23.9%	2020	Φορολογικά Έσοδα (%GDP) [+]	
ΦΠΑ[+]	06/01/2016	24.00%		18.00%	01/01/2006	ΦΠΑ [+]	
Εμπόριο							
Εξαγωγές [+]	2020	\$35,093.7M		\$169,481.9M	2020	Εξαγωγές [+]	
Εξαγωγές % ΑΕΠ [+]	2021	21.84%		26.29%	2021	Εξαγωγές % ΑΕΠ [+]	
Εισαγωγές [+]	2020	\$55,512.6M		\$219,397.2M	2020	Εισαγωγές [+]	
Εισαγωγές % ΑΕΠ [+]	2021	35.14%		31.97%	2021	Εισαγωγές % ΑΕΠ [+]	
εμπορικό ισοζύγιο [+]	2020	\$-20,418.9M		\$-49,915.2M	2020	εμπορικό ισοζύγιο [+]	
εμπορικό ισοζύγιο % GDP [+]	2021	-13.30%		-5.67%	2021	εμπορικό ισοζύγιο % GDP [+]	
Κοινωνικό - Δημογραφικά							
% Μετανάστες [+]	2019	11.30%		7.07%	2019	% μετανάστες [+]	
Ρυθμός γεννήσεων [+]	2020	7.90‰		13.30‰	2020	Ρυθμός γεννήσεων [+]	
Ενέργεια και περιβάλλον							
Ετήσια παραγωγή αργού πετρελαίου [+]	2021	1		66	2021	Ετήσια παραγωγή αργού πετρελαίου [+]	
Αποθέματα αργού πετρελαίου [+]	2021	10.0		366.0	2021	Αποθέματα αργού πετρελαίου [+]	
Κατανάλωση GWh [+]	2020	46,180		263,952	2020	Κατανάλωση GWh [+]	
Παραγωγή GWh [+]	2020	40,572		293,823	2020	Παραγωγή GWh [+]	

Πηγή: Country comparison Greece vs Turkey 2022 | countryeconomy.com (10-10-2022)

4.2 Οικονομικές σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας μέχρι το 2004

Για πολλά χρόνια, η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας ήταν μάλλον αδύναμη λόγω της ύπαρξης πολιτικών/νομικών συγκρούσεων μεταξύ τους. Αν και τα μεγέθη του εμπορίου συνέχισαν να αυξάνονται σταδιακά, ήταν δυνατό να παρατηρηθεί η ίδια τάση στην οικονομική συνεργασία. Η σταθερότητα δεν επιτεύχθηκε λόγω πολιτικών συγκρούσεων και αυτό το φαινόμενο είχε αρνητικό

αντίκτυπο στις κοινές επενδύσεις και στη ροή του νομίσματος. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, οι τουρκικές και οι ελληνικές κυβερνήσεις έλαβαν αμφιλεγόμενη στάση όσον αφορά τα ζητήματα σύγκρουσης μεταξύ τους. Την περίοδο αυτή η τουρκική προσέγγιση του Τ. Οζάλ, θεωρούσε ότι η οικονομική συνεργασία αποτελεί σκαλοπάτι για τη βελτίωση των σχέσεων γενικότερα, ωστόσο η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ υπό την ηγεσία του Α. Παπανδρέου έθεσε όρους για την έναρξη της διαδικασίας διαλόγου. Η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ και η Τουρκία υποψήφια αύξησαν τον ανταγωνισμό μεταξύ τους. (Tsarouhas 2009)

Τα σταθερά βήματα που έγιναν προς την ανάπτυξη του εξωτερικού εμπορίου και της οικονομικής συνεργασίας επιτεύχθηκαν σε μεγάλο βαθμό την περίοδο μετά το 1999, μετά την έναρξη λειτουργίας των ΜΟΕ. Η διαδικασία του διαλόγου που ξεκίνησε για την επίλυση των συγκρούσεων μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, καθώς και η διαδικασία που οδήγησε στην υποψηφιότητα της Τουρκίας προς ένταξη στην ΕΕ, υποστηρίχθηκαν με πειστικές προσπάθειες και από τα δύο μέρη. Αυτή η πορεία εντοπίστηκε και στις προσπάθειες οικονομικής συνεργασίας. Επίσης, δεδομένου ότι το μέγεθος του εμπορίου ήταν μάλλον χαμηλό, δεν ήταν αποτρεπτικός παράγοντας για την επίλυση των μεγάλων ζητημάτων σύγκρουσης. Οι εμπορικές τους σχέσεις δεν επηρεάστηκαν ούτε αρνητικά ούτε θετικά από τη διαδικασία του διαλόγου. Ωστόσο, όταν αυξάνονταν τα στοιχεία του εξωτερικού εμπορίου τους, τα ποσά του αμοιβαίου εμπορίου τους θα αυξάνονταν παράλληλα. Επιπλέον, οι κοινές επενδύσεις και οι προσπάθειες για οικονομική συνεργασία παρέμεναν μάλλον μικρές. Ως εκ τούτου, είναι αξιοσημείωτο ότι μετά το 1999, με την πραγματική έναρξη της διαδικασίας διαλόγου, σύμφωνα με τις πολιτικές βελτιώσεις, οι προσπάθειες των επιχειρηματιών και των βιομηχάνων άρχισαν να ανθούν για τη διατήρηση καλύτερης συνεργασίας. (Papadopoulos 2008)

Πράγματι, μία από τις εισηγήσεις που μετατράπηκε σε συμφωνία το 2000 είχε ως στόχο να ενισχύσει τις κοινές προσπάθειες συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας στον τομέα της οικονομίας. Τα μέρη για την προώθηση της οικονομικής συνεργασίας συμφωνήσαν να ενώσουν τις προσπάθειες στους τομείς όπως η ναυπήγησή και επισκευή πλοίων, η ενέργεια, η γεωργία και η αγροτοβιομηχανία, οι κατασκευές καθώς και οι συμβουλευτικές υπηρεσίες, οι μεταφορές, συμπεριλαμβανομένων των θαλάσσιων μεταφορών, οι τηλεπικοινωνίες, οι τραπεζικές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων άλλων χρηματοοικονομικών υπηρεσιών,

τουρισμός, επαγγελματική και διοικητική κατάρτιση, θέματα περιβάλλοντος και υγείας.

Στο πλαίσιο αυτό, τα μέρη ενθάρρυναν αμοιβαία εταιρείες και οργανισμούς του ιδιωτικού τομέα για την προώθηση της οικονομικής συνεργασίας και συμφώνησαν να αναπτύξουν ένα ευνοϊκό κλίμα για επενδύσεις, να διευκολύνουν την ανταλλαγή εμπορικών και οικονομικών πληροφοριών, να υποστηρίξουν τις ανταλλαγές και τις επαφές επιχειρηματικών αντιπροσωπειών και εκπροσώπων, να προωθήσουν την οργάνωση εκθέσεων και συμποσίων. Επιβεβαίωσαν ότι καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για τη διατήρηση των απαιτούμενων συνθηκών για τη βελτίωση των εμπορικών σχέσεων. (Tsarouhas 2009)

Επιπλέον, συμφωνήθηκε να συγκροτηθεί η ελληνοτουρκική μεικτή οικονομική επιτροπή για να διευκολύνουν και να βελτιώσουν την οικονομική τους συνεργασία. Η επιτροπή αυτή είχε σκοπό να προτείνει τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν για την πλήρη εφαρμογή της παραπάνω συμφωνίας, να καθορίσει τις γενικές κατευθυντήριες γραμμές για την οικονομική συνεργασία, να εντοπίσει και να προωθήσει ευκαιρίες για αύξηση της συνεργασίας στον τομέα των επενδύσεων και θα χρησιμεύσει ως φόρουμ διαβούλευσης μεταξύ των μερών για συγκεκριμένα θέματα. (Papadopoulos 2008)

Κατά τη Διάσκεψη Κορυφής του Νταβός το 1988 εξετάστηκαν προσπάθειες για την επίλυση προβλημάτων στις σχέσεις των δύο χωρών. Μάλιστα, μετά από αυτή τη σύνοδο κορυφής ιδρύθηκε το Ελληνοτουρκικό Επιχειρηματικό Συμβούλιο για να μπορέσουν οι επιχειρηματίες να επικεντρωθούν στη διαμόρφωση κοινών σχεδίων. Το Ελληνοτουρκικό Επιχειρηματικό Συμβούλιο συγκέντρωσε συνεδριάσεις με επίκεντρο σε κοινά επενδυτικά πεδία, επενδυτικές διευκολύνσεις, εξεύρεση και πρόταση λύσεων σε ζητήματα συγκρούσεων, διοργάνωσε συνέδρια σε τρίτες χώρες και αναζήτησε προοπτικές κοινών επενδυτικών σχεδίων και έτσι συνέβαλε στην ανάπτυξη της οικονομικής συνεργασίας. Ωστόσο, αυτές οι προσπάθειες δεν απέφεραν καρπούς, καθώς οι πολιτικές αναταραχές εμπόδισαν την προσέγγιση και το επίπεδο της οικονομικής συνεργασίας δεν έλαβε τις επιθυμητές διαστάσεις. Από την άλλη πλευρά, οι δεκαετίες του 1970 και του 1990 εμφάνισαν σημαντική διαφορά στην πτυχή των συγκρούσεων που είχαν αντίκτυπο στις οικονομικές σχέσεις. Παρά τη μείωση της ικανότητας εξωτερικού εμπορίου κατά τα ενοχλητικά χρόνια 1974-1975, τη δεκαετία του 1990, αυξήθηκε ανεξάρτητα από τις αντιπαραθέσεις στις πολιτικές σχέσεις. (Βλέπε Πίνακα 3). (Tsarouhas 2009)

Πίνακας 3: Ετήσιες (1973-2004) Στατιστικές Εξωτερικού Εμπορίου Τουρκίας Και Εξωτερικού Εμπορίου Μεταξύ Τουρκίας Και Ελλάδας (Χ1000 Δολάρια)

Έτος	Εξαγωγές σε Ελλάδα	Εισαγωγές από Ελλάδα	TR – GR Όγκος Εξωτερικού εμπορίου	TR – GR ισοζύγιο Εξωτερικού Εμπορίου	Όγκος τουρκικών εξαγωγών	(%)	Ποσοστό Ελλάδος στις εξαγωγές της Τουρκίας	Όγκος τουρκικών εξαγωγών	(%)	Ποσοστό Ελλάδος στις εισαγωγές της Τουρκίας	Ισοζύγιο Εξωτερικού εμπορίου Τουρκίας	(%)	Όγκος εξωτερικού εμπορίου Τουρκίας	(%)	Ποσοστό GR στο εξωτερικό εμπόριο Ελλάδος
1973	19,530	7,005	26,534	12,525	1,317,083		1.48%	2,086,216		0.34%	-769,133		3,403,299		0.78%
1974	19,842	16,197	36,040	3,645	1,532,182	16.3	1.30%	3,777,501	81.1	0.43%	-2,245,319	191.9	5,309,683	56	0.68%
1975	521	466	987	55	1,401,075	-8.6	0.04%	4,738,558	25.4	0.01%	-3,337,483	48.6	6,139,633	15.6	0.02%
1976	1,798	4,692	6,490	-2,895	1,960,214	39.9	0.09%	5,128,647	8.2	0.09%	-3,168,433	-5.1	7,088,862	15.5	0.09%
1977	1,572	15,252	16,824	-13,680	1,753,026	-10.6	0.09%	5,796,278	13	0.26%	-4,043,252	27.6	7,549,304	6.5	0.22%
1978	4,884	3,095	7,979	1,790	2,288,163	30.5	0.21%	4,599,025	-20.7	0.07%	-2,310,862	-42.8	6,887,187	-8.8	0.12%
1979	4,662	26,230	30,891	-21,568	2,261,195	-1.2	0.21%	5,069,432	10.2	0.52%	-2,808,236	21.5	7,330,627	6.4	0.42%
1980	8,873	64,672	73,545	-55,799	2,910,122	28.7	0.30%	7,909,364	56	0.82%	-4,999,242	78	10,819,486	47.6	0.68%
1981	47,398	22,368	69,766	25,030	4,702,934	61.6	1.01%	8,933,374	12.9	0.25%	-4 230 439	-15.4	13 636 308	26	0.51%
1982	129,877	14,410	144,286	115,467	5,745,973	22.2	2.26%	8,842,665	-1	0.16%	-3 096 692	-26.8	14 588 639	7	0.99%
1983	57,619	20,984	78,603	36,635	5,727,834	-0.3	1.01%	9,235,002	4.4	0.23%	-3 507 168	13.3	14 962 836	2.6	0.53%
1984	93,686	48,339	142,025	45,347	7,133,604	24.5	1.31%	10,757,032	16.5	0.45%	-3 623 429	3.3	17 890 636	19.6	0.79%
1985	76,221	47,164	123,385	29,057	7,958,010	11.6	0.96%	11,343,376	5.5	0.42%	-3 385 367	-6.6	19 301 386	7.9	0.64%
1986	75,603	78,241	153,844	-2,638	7,456,726	-6.3	1.01%	11,104,771	-2.1	0.70%	-3 648 046	7.8	18 561 497	-3.8	0.83%
1987	58,583	126,476	185,059	-67,893	10,190,049	36.7	0.57%	14,157,807	27.5	0.89%	-3 967 757	8.8	24 347 856	31.2	0.76%
1988	95,802	82,702	178,504	13,100	11,662,024	14.4	0.82%	14,335,398	1.3	0.58%	-2 673 374	-32.6	25 997 422	6.8	0.69%
1989	124,942	100,888	225,830	24,054	11,624,692	-0.3	1.07%	15,792,143	10.2	0.64%	-4 167 451	55.9	27 416 835	5.5	0.82%
1990	139,100	128,600	267,700	10,500	12,959,288	11.5	1.07%	22,302,126	41.2	0.58%	-9 342 838	124.2	35 261 413	28.6	0.76%
1991	143,700	81,100	224,800	62,600	13,593,462	4.9	1.06%	21,047,014	-5.6	0.39%	-7 453 552	-20.2	34 640 476	-1.8	0.65%
1992	145,700	88,100	233,800	57,600	14,714,629	8.2	0.99%	22,871,055	8.7	0.39%	-8 156 426	9.4	37 585 684	8.5	0.62%
1993	118,200	120,500	238,700	-2,300	15,345,067	4.3	0.77%	29,428,370	28.7	0.41%	14 083 303	72.7	44 773 436	19.1	0.53%
1994	168,700	105,100	273,800	63,600	18,105,872	18	0.93%	23,270,019	-20.9	0.45%	-5 164 147	-63.3	41 375 891	-7.6	0.66%
1995	209,900	200,700	410,600	9,200	21,637,041	19.5	0.97%	35,709,011	53.5	0.56%	-14 071 970	172.5	57 346 052	38.6	0.72%
1996	236,500	285,000	521,500	-48,500	23,224,465	7.3	1.02%	43,626,642	22.2	0.65%	-20 402 178	45	66 851 107	16.6	0.78%

1997	298,200	430,800	729,000	- 132,600	26,261,07 2	13.1	1.14%	48,558,721	11.3	0.89%	- 22 297 649	9.3	74 819 792	11.9	0.97%
1998	369,200	319,700	688,900	49,500	26,973,95 2	2.7	1.37%	45,921,392	-5.4	0.70%	- 18 947 440	-15	72 895 344	-2.6	0.95%
1999	406,800	303,000	709,800	103,800	26,587,22 5	-1.4	1.53%	40,671,272	-11.4	0.74%	- 14 084 047	- 25.7	67 258 497	-7.7	1.06%
2000	434,700	430,700	865,400	4,000	27,774,90 6	4.5	1.57%	54,502,821	34	0.79%	- 26 727 914	89.8	82 277 727	22.3	1.05%
2001	476,100	266,200	742,300	209,900	31,334,21 6	12.8	1.52%	41,399,083	-24	0.64%	- 10 064 867	- 62.3	72 733 299	-11.6	1.02%
2002	590,382	312,462	902,844	277,920	36,059,08 9	15.1	1.64%	51,553,797	24.5	0.61%	- 15 494 708	53.9	87 612 886	20.5	1.03%
2003	920,401	427,743	1,348,144	492,658	47,252,83 6	31	1.95%	69,339,692	34.5	0.62%	- 22 086 856	42.5	116 592 528	33.1	1.16%

Πηγή: DİE (State Institute Statistics) και DTM (Υφυπουργείο Εξωτερικού Εμπορίου)
(20-07-2004)

Είναι γεγονός ότι οι πολιτικές σχέσεις Τουρκίας-Ελλάδας παρουσίασαν σκαμπανεβάσματα ανάλογα με την πορεία των διαφορών τους. Αυτή η κατάσταση μπορεί εύκολα να παρατηρηθεί μεταξύ 1970-1980, που ήταν μια περίοδος εντάσεων. Για παράδειγμα το 1975, ένα χρόνο μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, τα εμπορικά στοιχεία είχαν πέσει από 36 εκ. \$ σε 986 χιλιάδες \$. Το 1976 αυξήθηκε στα 6,5 εκ. \$, και το 1977 στα 16,8, το 1978 το εμπόριο μειώθηκε ξανά στα 7,9, το 1979 ανέκαμψε στα 30,9. Το σύνολο αυξήθηκε το 1980 σε 73,5 και έπεσε το 1981 σε 69,7. Το 1982 το εμπόριο εκτινάχθηκε στα 144,2, αλλά συρρικνώθηκε το 1983 στα 78,6 εκ. \$. Την περίοδο μετά το 1990 η Τουρκία και η Ελλάδα έφτασαν στα πρόθυρα πολέμου όταν ξέσπασε η κρίση των Ιμίων. Ωστόσο, κατά το έτος της κρίσης, το 1996 και τα επόμενα χρόνια, τα μεγέθη του εμπορίου συνέχισαν να αυξάνονται. Τέλος, η ικανότητα εξωτερικού εμπορίου συνέχισε να αυξάνεται τα τελευταία χρόνια (Πίνακα 3).

Από την άλλη πλευρά, παρατηρείται αλλαγή στα είδη των αγαθών και των υπηρεσιών που εξήχθησαν και εισήχθησαν μεταξύ 1996 και 2000. Όσον αφορά τα είδη εξαγωγής από την Τουρκία στην Ελλάδα ενώ τα γεωργικά προϊόντα και τα μεταλλικά προϊόντα παρουσίασαν μικρή μεταβολή, σημειώθηκε σημαντική αλλαγή στο μερίδιο των βιομηχανικών προϊόντων.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3, παρόλο που ξέσπασαν συχνές διαμάχες την περίοδο μετά το 1990, το εξωτερικό εμπόριο δεν επηρεάστηκε πολύ από αυτήν την πολιτικά κλονισμένη κατάσταση. Το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990, παρά τη σύναψη των διακηρύξεων της Αθήνας και της Κωνσταντινούπολης συν τη Διακήρυξη

της Μαδρίτης, δαπανήθηκε για προσπάθειες για την οικοδόμηση αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Ιδιαίτερα οι ισχυρισμοί της Ελλάδας σχετικά με την παραβίαση των εθνικών ορίων εναέριου χώρου της Ελλάδας από την Τουρκία και τις παραβιάσεις του FIR έδειξαν την ανάγκη για MOE. Κατά την περίοδο 1994-1995, μετά την έγκριση από την Ελλάδα του Δίκαιου της Θάλασσας των Ηνωμένων Εθνών, η Τουρκία δήλωσε ότι θα ήταν αιτία πολέμου η ελληνική προσπάθεια να διευρύνει το όριο των χωρικών υδάτων της στα 12 νμ στο Αιγαίο. Μετά από αυτό, το 1996 ξέσπασε η κρίση των Ιμίων. Μετά ήρθε στο προσκήνιο η ένταση που αφορούσε την ανάπτυξη πυραύλων S-300 στην Κύπρο. Τελικά τον Φεβρουάριο του 1999 η κρίση του Οτσαλάν αποτέλεσε το αποκορύφωμα όλων των εντάσεων. Αν και όλες αυτές οι αρνητικές επιπτώσεις επηρέασαν τις οικονομικές σχέσεις, συνολικά τα μεγέθη του εξωτερικού εμπορίου αυξήθηκαν σημαντικά. Ένας άλλος λόγος αυτής της αύξησης είναι φυσικά η ένταξη της Τουρκίας στην Τελωνειακή Ένωση με την ΕΕ στα τέλη του 1995.

Κατά τα έτη 1990-2003, το εξωτερικό εμπόριο της Τουρκίας εκτινάχθηκε από 35 δις.\$ σε 116,6 δις.\$. Την ίδια περίοδο το εξωτερικό εμπόριο με την Ελλάδα αυξήθηκε επίσης από 267,7 εκατ. \$ σε 1.348 δις. \$. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3, το μερίδιο της Ελλάδας στο συνολικό εμπόριο της Τουρκίας αυξήθηκε από 0,76 % σε 1,16 %. Οι οικονομικές σχέσεις συνεχίστηκαν κατά την περίοδο της μέγιστης έντασης -ακόμα και όταν υπήρχε ο κίνδυνος πολέμου. Η μόνη εξαίρεση ήταν το 1974, με την επέμβαση της Τουρκίας στην Κύπρο. Η πτώση της εμπορικής ικανότητας σημειώθηκε το 1975 και έφτασε στα επίπεδα του 1974 μέχρι το 1979. Κατά τα έτη 1978, 1981, 1983, 1985, 1988, 1991, 1998 ο όγκος εμπορίου μειώθηκε μερικώς. Όμως τα επόμενα χρόνια η αύξηση άρχισε ξανά.

Κατά τη διάρκεια των σοβαρών γεγονότων της κρίσης των Ιμίων οι εξωτερικές εμπορικές σχέσεις δεν επηρεάστηκαν πολύ. Σε πραγματικούς αριθμούς, ο όγκος του εμπορίου μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας το 1996 ήταν 521 εκ. \$ και έφτασε τα 729 εκ. \$ το 1997. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η ένταση αυξήθηκε στρατιωτικά και πολιτικά ταυτόχρονα. Καμία πλευρά δεν προτιμούσε τον πόλεμο, παρόλο που η φύση της σύγκρουσης ήταν εξαιρετικά εκρηκτική. Ένας άλλος αποτρεπτικός παράγοντας ήταν ότι η συμφωνία τελωνειακής ένωσης με την ΕΕ ήταν χρήσιμη για το εξωτερικό εμπόριο, ιδίως για τις εισαγωγές.

Κατά την περίοδο 1999-2000, τα χρόνια της κρίσης του Οτσαλάν, ενώ οι πολιτικές σχέσεις παρουσίαζαν ασταθή τάση, οι οικονομικές σχέσεις δεν επηρεάστηκαν πολύ από αυτή την αστάθεια. Επιπλέον, την τελευταία διετία οι

εμπορικές συναλλαγές έφτασαν τα 709,8 και τα 865,4 εκατ. \$ επίπεδο. Όπως σημειώνεται στον Πίνακα 4, όλες οι αντιδράσεις για τη σημασία της Ελλάδας στην κρίση Οτσαλάν (όπως η διακοπή των οικονομικών σχέσεων, η ακύρωση των συμβολαίων που προωθήθηκαν στα ελληνικά πλοία μεταφοράς, η υποχρέωση θεώρησης για τους Έλληνες πολίτες) ήταν προσωρινές και όχι τόσο αποτελεσματικές όσο το μποϊκοτάζ. ιταλικών προϊόντων για παρόμοιους λόγους. Αυτό οφείλεται επίσης στο γεγονός ότι το μέγεθος του εμπορίου με την Ελλάδα καλύπτει μόνο το 1% της συνολικής εμπορικής ικανότητας της Τουρκίας. (βλέπε Πίνακα 4)

Πίνακας 4: Ποσοστό Ελλάδας και Ιταλίας στον όγκο εξωτερικού εμπορίου της Τουρκίας (1997-2000) (εκ.\$)

ΧΩΡΑ	ΕΤΗΣΙΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ								ΕΤΗΣΙΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ							
	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%
Ιταλία	1.387,2	5,3	1.557,1	5,8	1.685,0	6,3	1.748,0	6,4	4.463,1	9,2	4.221,7	9,2	3.192,2	7,8	4.304,9	8,0
Ελλάδα	298,2	1,1	370,0	1,4	406,8	1,5	434,7	1,6	430,8	0,9	319,8	0,7	303,0	0,7	430,7	0,8
Τουρκία	26.261,1		26.974,0		26.588,6		27.324,4		48.558,7		45.921,4		40.687,3		53.982,9	
Πηγή: SIS, TU, FTU statistics. Foreign Trade Statistics by Countries / http://www.die.gov.tr/ENGLISH/SONIST/DISTICIST/271004/tablolar_En.htm																

4.3 Εμπορικές σχέσεις Τουρκίας – Ελλάδος από το 2004 και μετά

Οι εμπορικές σχέσεις Τουρκίας και Ελλάδας αυξήθηκαν με γοργό ρυθμό μετά το 2004. Ο όγκος του εμπορίου μεταξύ των δύο χωρών ήταν 273 εκ. δολάρια το 1994 και έφτασε τα 2 δις. δολάρια το 2005. Το 2011, η Τουρκία εξήγαγε υπηρεσίες στην Ελλάδα αξίας 328 εκ. δολαρίων, με ταξίδια (325 εκ. δολάρια) και άλλες επιχειρηματικές υπηρεσίες (2,79 εκ. δολάρια) να είναι οι μεγαλύτερες σε αξία. Το 2018, η Ελλάδα εξήγαγε υπηρεσίες στην Τουρκία αξίας 1,03 δις. δολαρίων, με τις μεταφορές (601 εκ. δολάρια), τα ταξίδια (366 εκ. δολάρια) και τις υπηρεσίες υπολογιστών και πληροφοριών (20,3 εκ. δολάρια) να είναι οι μεγαλύτερες σε αξία (Turkey (TUR) and Greece (GRC) Trade | OEC - The Observatory of Economic Complexity)

Το 2020, η Τουρκία εξήγαγε 1,82 δις. δολάρια στην Ελλάδα. Τα κύρια προϊόντα που εξήγαγε η Τουρκία στην Ελλάδα είναι αυτοκίνητα (109 εκ. δολάρια), διυλισμένο πετρέλαιο (105 εκ. δολάρια) και αέριο πετρελαίου (73,4 εκ. δολάρια). Τα τελευταία 25 χρόνια οι εξαγωγές της Τουρκίας προς την Ελλάδα αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 8,57%,

από 233 εκ. δολάρια το 1995 σε 1,82 δις. δολάρια το 2020 (Turkey (TUR) and Greece (GRC) Trade | OEC - The Observatory of Economic Complexity).

Το 2020, η Ελλάδα εξήγαγε 1,56 δις δολάρια στην Τουρκία. Τα κύρια προϊόντα που εξήγαγε η Ελλάδα στην Τουρκία ήταν διυλισμένο πετρέλαιο (487 εκ. δολάρια), ακατέργαστο βαμβάκι (227 εκ. δολάρια) και τα πολυμερή προπυλενίου (90,5 εκ. δολάρια). Τα τελευταία 25 χρόνια οι εξαγωγές της Ελλάδας προς την Τουρκία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 7,66%, από 246 εκ. δολάρια το 1995 σε 1,56 δις. δολάρια το 2020 (Turkey (TUR) and Greece (GRC) Trade | OEC - The Observatory of Economic Complexity)

Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας έχουν παρουσιάσει σημαντική αύξηση από το 2004. Ο όγκος εμπορίου μεταξύ των δύο χωρών ήταν 868 εκ. δολάρια το 2000 και ανήλθε στα 2 δις. 640 εκ. δολάρια το 2006. Το 2012, ο όγκος του εμπορίου μεταξύ των δύο χωρών αυξήθηκε κατά 4,92 δις. δολάρια. Οι εισαγωγές της Ελλάδας στην Τουρκία ανήλθαν σε 3,5 δις. δολάρια, ενώ οι εξαγωγές της Τουρκίας στην Ελλάδα ανήλθαν σε 1,4 δις. δολάρια. Το 2017, η Τουρκία εξήγαγε 1,7 δις. δολάρια στην Ελλάδα και εισήγαγε 1,8 δις. δολάρια που συσσωρεύτηκαν ως 3,5 δις. δολάρια και 6% του όγκου εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας (ΤΥΪΚ, 2018). Σύμφωνα με τα στοιχεία του 2012, η Τουρκία έγινε ο δεύτερος εισαγωγικός εταίρος της Ελλάδας μετά την Ιταλία. Το 2013 και το 2014, η Τουρκία έγινε ο νούμερο ένα εισαγωγικός εταίρος της Ελλάδας. Ο Πίνακας 4 και ο Πίνακας 5 δείχνουν τις κύριες χώρες εξαγωγών και εισαγωγών της Ελλάδας το 2017 αντίστοιχα (ΤΥΪΚ, 2018).

Πίνακας 5: Κύριες χώρες ελληνικών εξαγωγών το 2017

Χώρα	Ποσοστό
Ιταλία	11,2%
Γερμανία	7,3%
Τουρκία	6,6%
Νότια Κύπρος	5,9%
Βουλγαρία	5,2%
ΗΠΑ	4,8%

Πηγή: Karayılanoglu, 2017 & ΤΥΪΚ, 2018

Πίνακας 6: Κύριες χώρες ελληνικών εισαγωγών το 2017

Χώρα	Ποσοστό
Γερμανία	10,7%
Ιταλία	8,4%
Ρωσία	7,9%
Κίνα	5,9%
Ολλανδία	5,5%
Γαλλία	4,5%

Πηγή: Karayılanoğlu, 2017, ΤΥΙΚ, 2018

Τα κύρια εξαγωγικά προϊόντα της Ελλάδας το 2016 είναι τα εξής: φρέσκα και επεξεργασμένα φρούτα και λαχανικά, καπνός, βαμβάκι, εξευγενισμένα προϊόντα πετρελαίου, φυτικά έλαια, κλωστοϋφαντουργικά νήματα, κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, είδη ένδυσης και αξεσουάρ, αλουμίνιο, προϊόντα σιδήρου και χάλυβα και τσιμέντο. Η Ελλάδα είναι μια χώρα που εισάγει ιδιαίτερα περίπου το 80% της συνολικής ζήτησης λόγω της περιορισμένης παραγωγικής ικανότητας σε βιομηχανικά προϊόντα. Κύρια εισαγόμενα προϊόντα της Ελλάδας είναι τα τρόφιμα (κυρίως προϊόντα πρωτεΐνης), ο εξοπλισμός μεταφοράς και ο ηλεκτρικός εξοπλισμός (Karayılanoğlu, 2017). Τα ανταλλακτικά αυτοκινήτων και τα ανταλλακτικά πλοίων είναι τα κύρια είδη των ελληνικών εισαγωγών που το συνολικό ποσό φτάνει σχεδόν τα 2,5 δισεκατομμύρια δολάρια (www.ekonomi.gov.tr, 2018). Σε σύγκριση με τα στοιχεία εισαγωγών και εξαγωγών, παρατηρείται ότι η αναλογία εξαγωγών εισαγωγών έχει αυξηθεί από 34% σε 38% το 2016 (Karayılanoğlu, 2017).

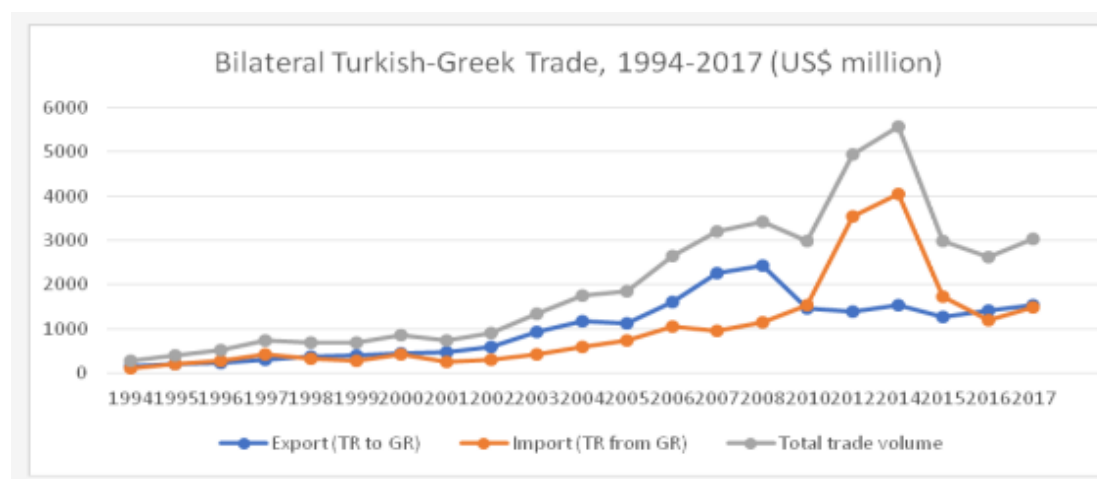
Οι εξαγωγές προϊόντων της Τουρκίας στην Ελλάδα το 2017 είναι οι ακόλουθες: Λέβητας σιδήρου και χάλυβα, μηχανήματα και εξοπλισμός, εργαλεία και ανταλλακτικά, ηλεκτρικά μηχανήματα και εξοπλισμός, ανταλλακτικά και αξεσουάρ, είδη από σίδηρο ή χάλυβα, μηχανοκίνητα οχήματα, ανταλλακτικά και αξεσουάρ, μη ταξινομημένα εξαρτήματα και αξεσουάρ ένδυσης, έπιπλα, φωτιστικά, διαφημιστικά φωτιστικά, προκατασκευασμένες κατασκευές, βαμβάκι, κεραμικά προϊόντα, επενδύσεις δαπέδων για χαλιά και άλλα υφάσματα (Karayılanoğlu, 2017; ΤΥΙΚ, 2018).

Τα Εισαγόμενα Προϊόντα της Τουρκίας από την Ελλάδα το 2017 είναι τα εξής: Ορυκτά καύσιμα, ορυκτέλαια και παρασκευάσματα, κεριά, βαμβάκι, είδη από πλαστικό, λέβητες, μηχανήματα και εξοπλισμός, εργαλεία και ανταλλακτικά, σίδηρος

και χάλυβας, είδη από αλουμίνιο και αλουμίνιο, χαρτί και χαρτόνι. χαρτοπολτός, χαρτί και είδη από χαρτόνι, ξύλο και προϊόντα ξύλου, κάρβουνο, οργανικά χημικά προϊόντα, ηλεκτρικά μηχανήματα και εξοπλισμός, ανταλλακτικά και αξεσουάρ, ελαιούχοι σπόροι και φρούτα, άχυρο, ζωοτροφές (Karayılanoğlu, 2017; TÜİK, 2018) .

Στο Διάγραμμα 1 απεικονίζονται οι διακυμάνσεις των εξαγωγών και εισαγωγών μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας από το 1994 έως το 2017.

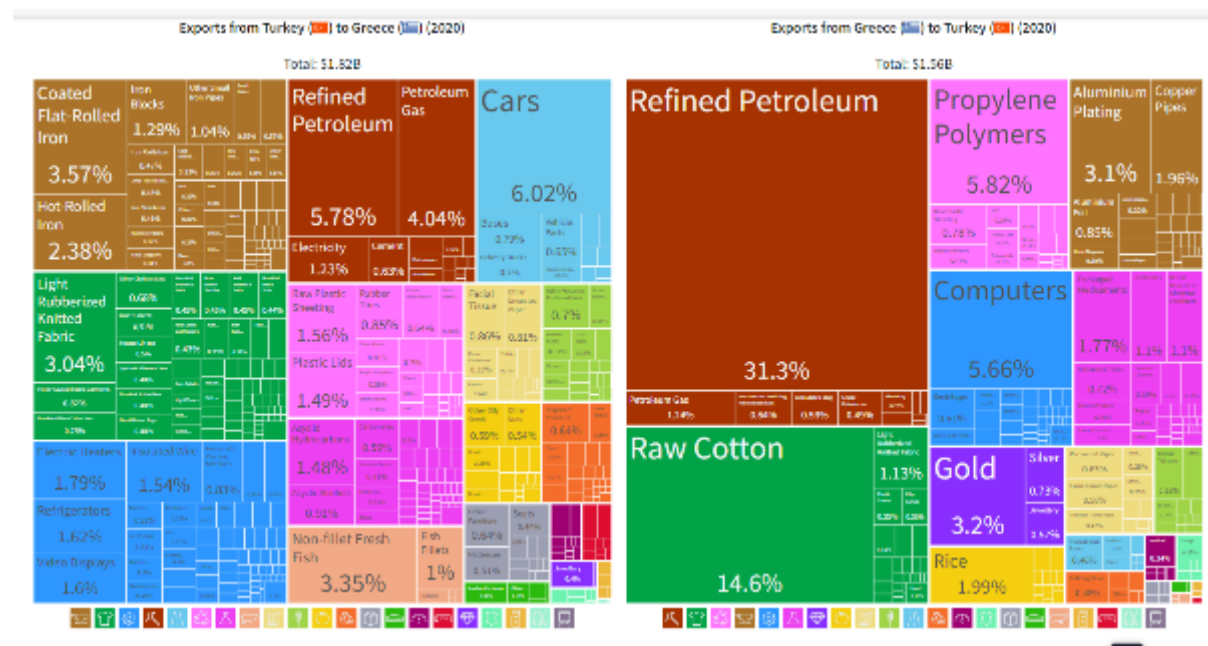
Διάγραμμα 1: Εμπόριο μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας 1994 - 2017

Πηγή: Τσάκωνας – Μάνης (2020)

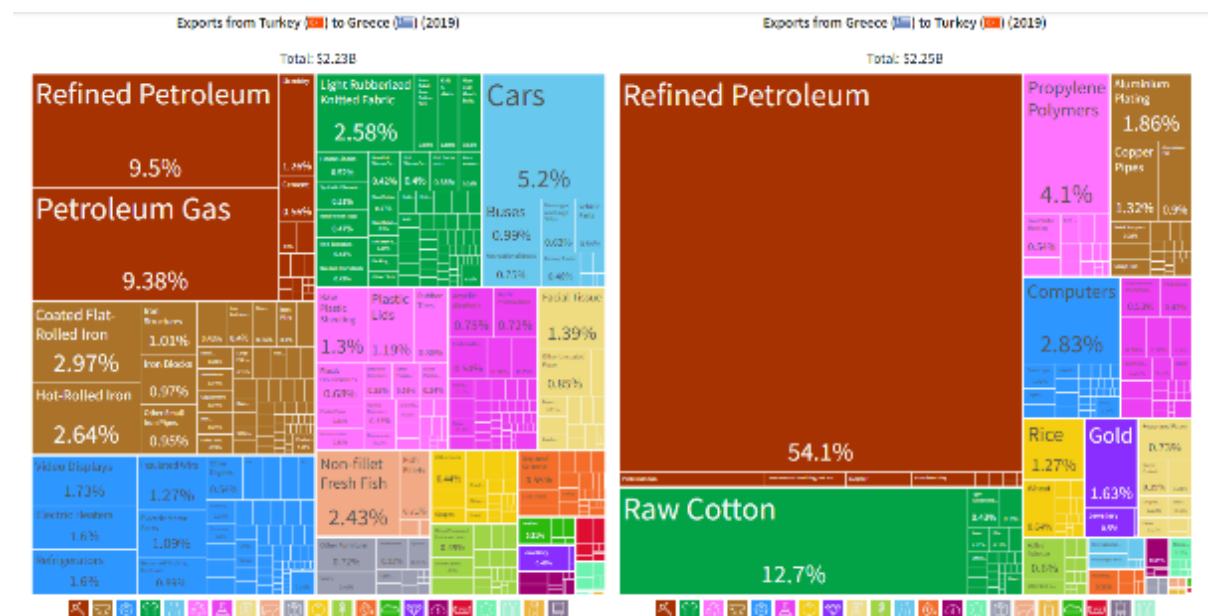
Στους επόμενους πίνακες (Πίνακες 7 -14) απεικονίζεται η διακύμανση ανά έτος από το 2013 έως το 2020 των προϊόντων που εξάγει η Τουρκία στην Ελλάδα και αντίστροφα. Από την πλευρά της Ελλάδος το διυλισμένο πετρέλαιο είναι το βασικό εξαγωγίμο προϊόν το οποίο το 2020 κατείχε το 31,3% των εξαγωγών στην Τουρκία και το 2014 το 70,7%. Οι διακυμάνσεις στα ποσοστά των εξαγωγίμων προϊόντων της Τουρκίας στην Ελλάδα είναι μικρότερες και υπάρχει μεγαλύτερη ποικιλία προϊόντων.

Πίνακας 7: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2020

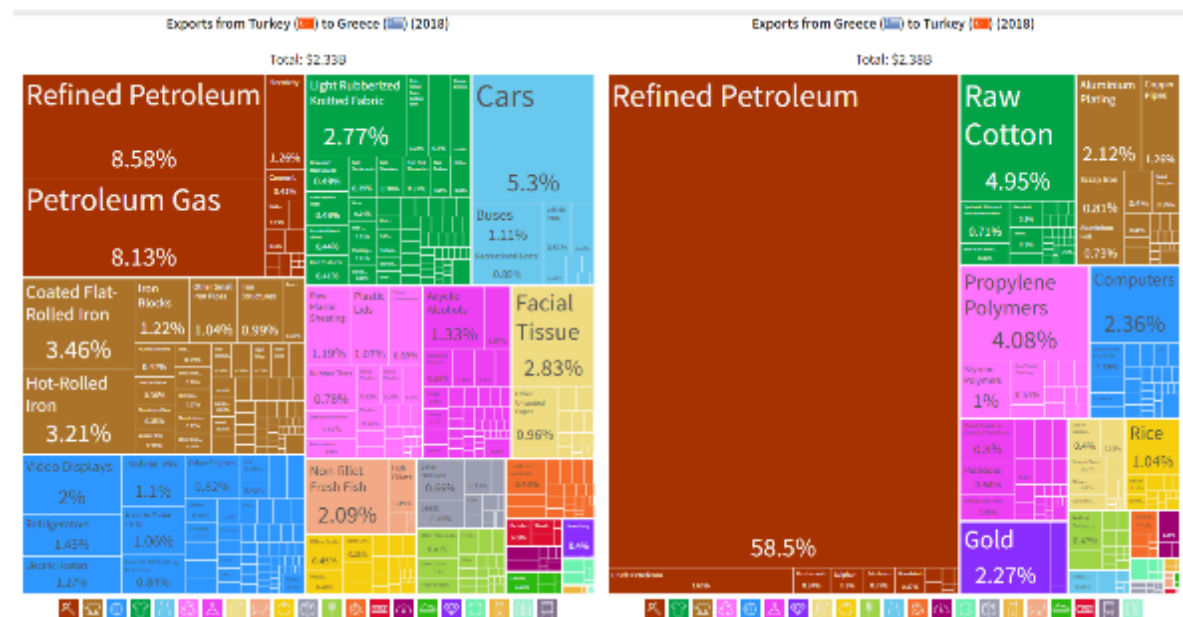
Πηγή: [Turkey \(TUR\) and Greece \(GRC\) Trade | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#)

Πίνακας 8: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2019

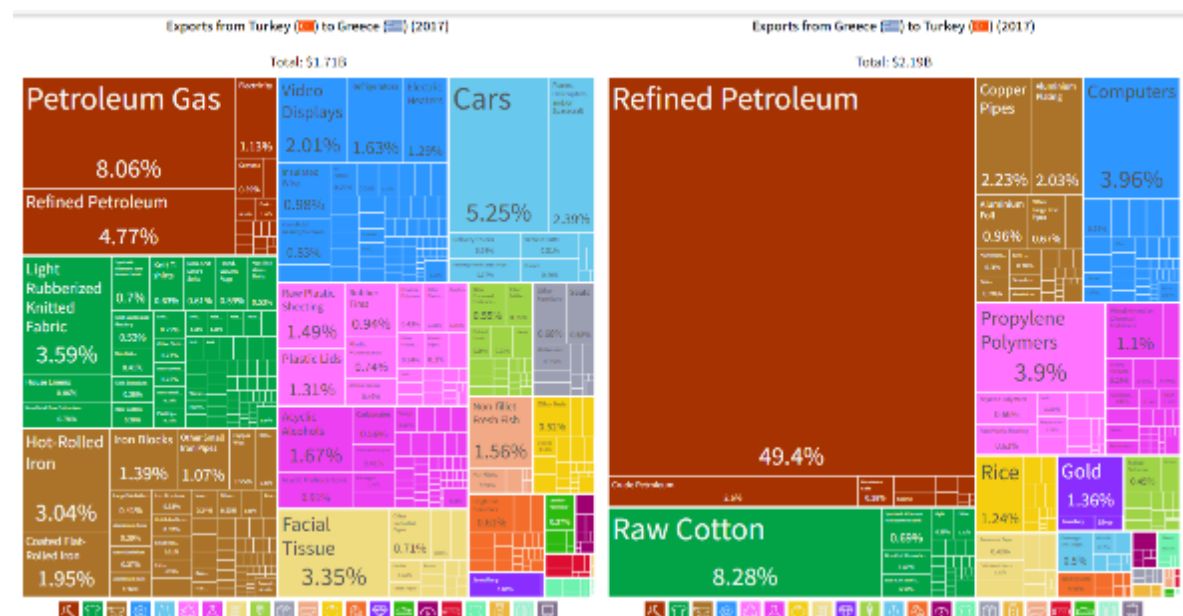
Πηγή: [Turkey \(TUR\) and Greece \(GRC\) Trade | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#)

Πίνακας 9: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2018

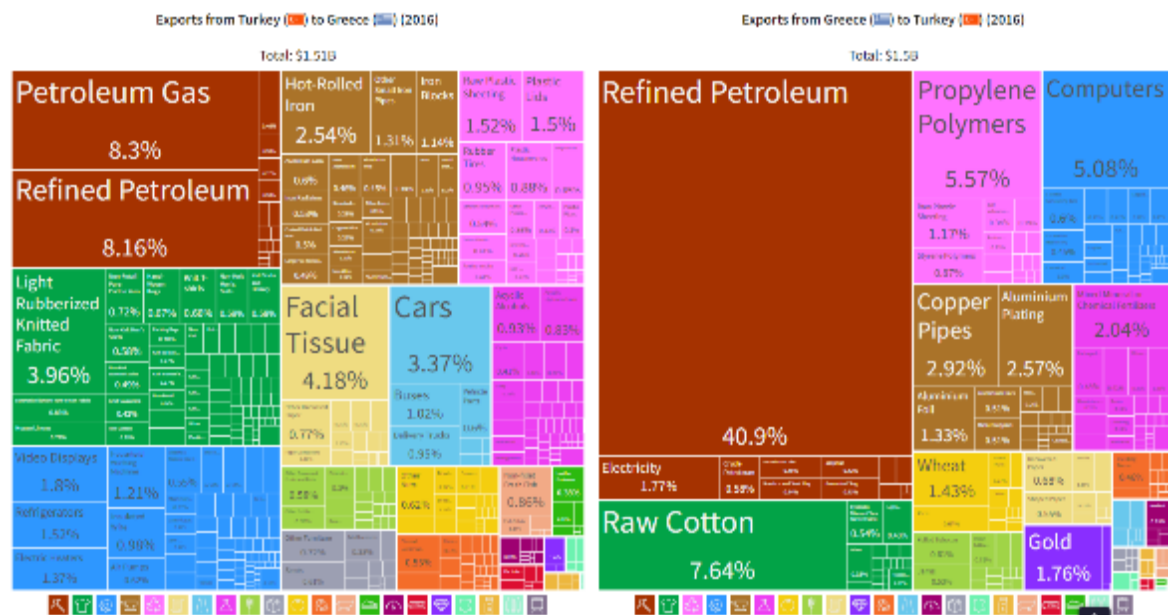
Πηγή: [Turkey \(TUR\) and Greece \(GRC\) Trade | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#)

Πίνακας 10: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2017

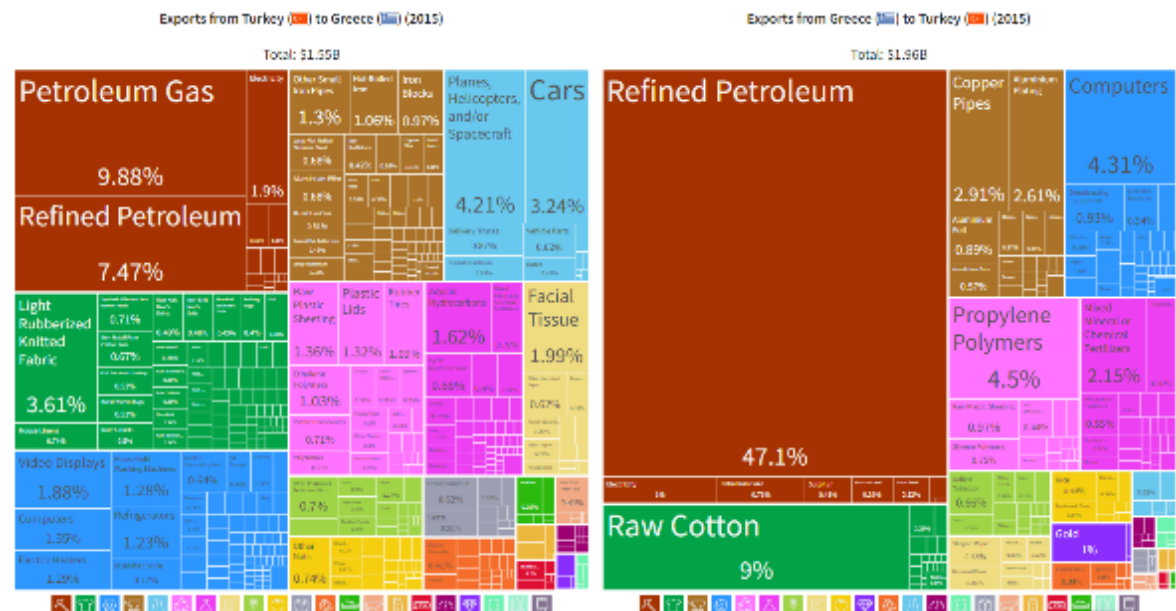
Πηγή: [Turkey \(TUR\) and Greece \(GRC\) Trade | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#)

Πίνακας 11: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2016

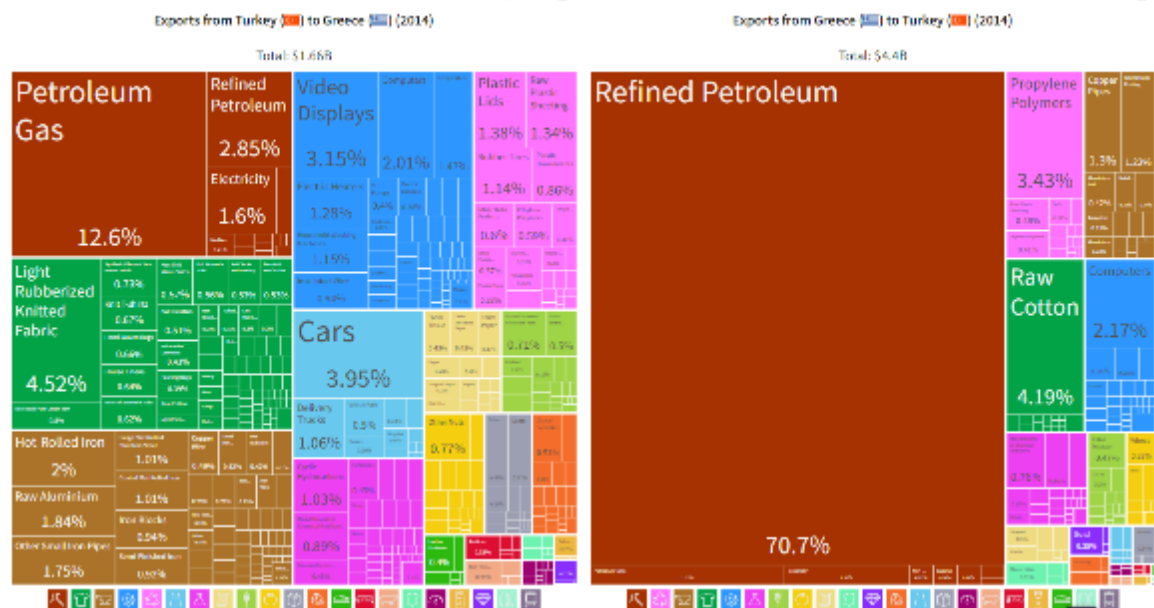
Πηγή: [Turkey \(TUR\) and Greece \(GRC\) Trade | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#)

Πίνακας 12: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2015

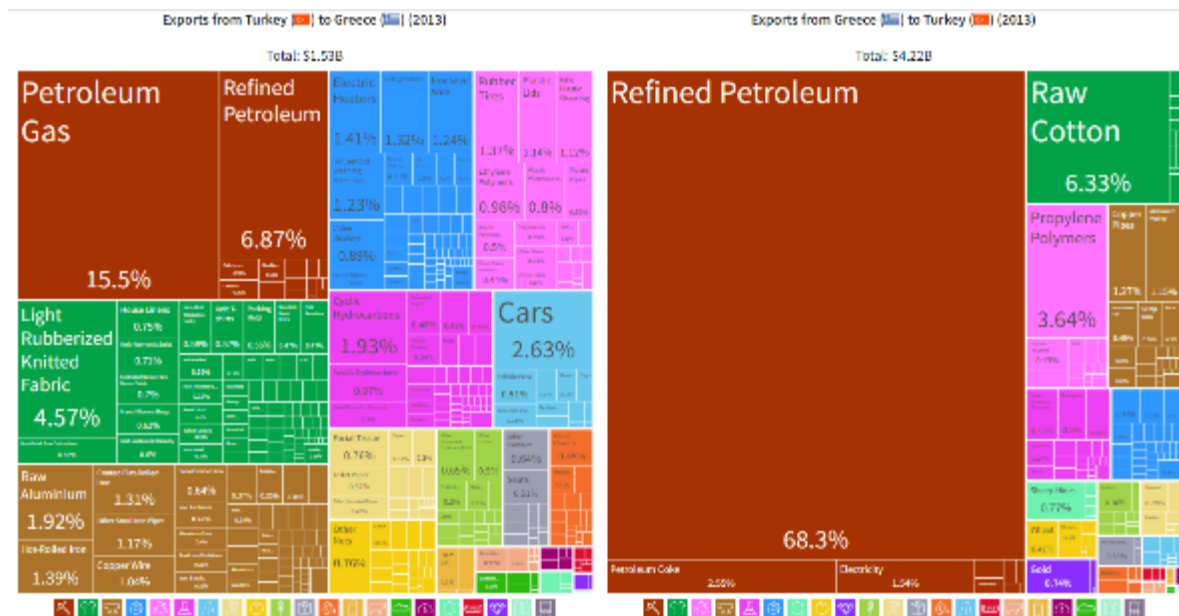
Πηγή: [Turkey \(TUR\) and Greece \(GRC\) Trade | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#)

Πίνακας 13: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2014

Πηγή: [Turkey \(TUR\) and Greece \(GRC\) Trade | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#)

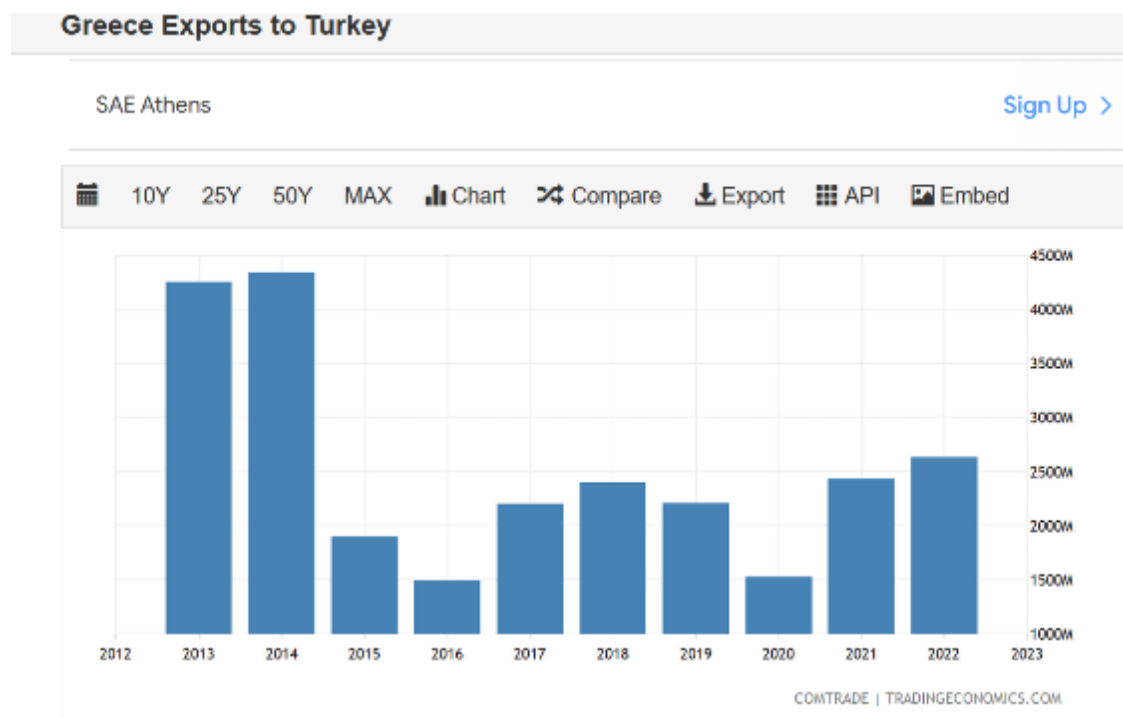
Πίνακας 14: Εξαγωγές μεταξύ Τουρκίας – Ελλάδος 2013

Πηγή: [Turkey \(TUR\) and Greece \(GRC\) Trade | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#)

Οι εξαγωγές της Ελλάδας στην Τουρκία ήταν 2,63 δις. δολάρια το 2022, σύμφωνα με τη βάση δεδομένων COMTRADE των Ηνωμένων Εθνών για το διεθνές εμπόριο.

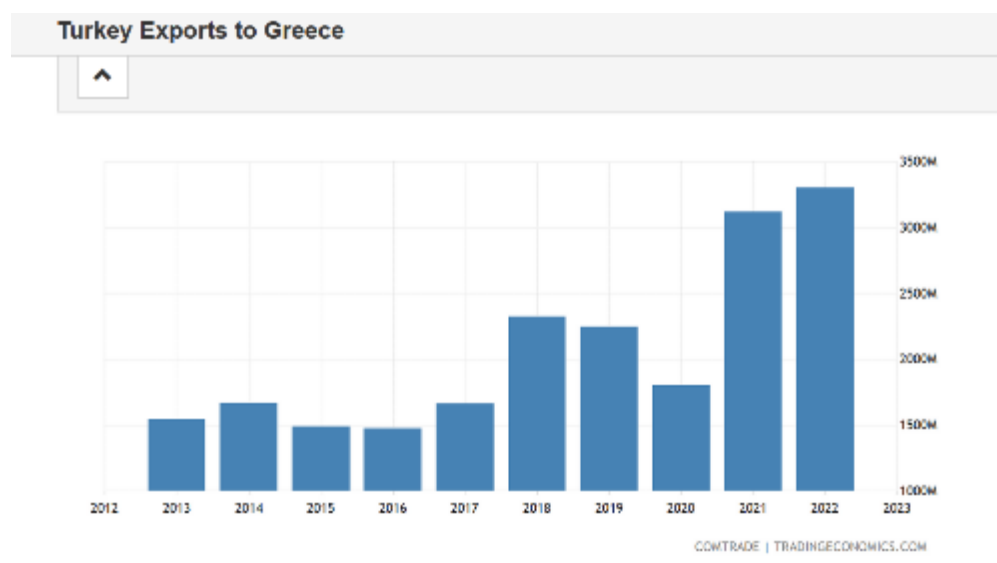
Διάγραμμα 2: Οι εξαγωγές της Ελλάδας στην Τουρκία 2013-2022

Πηγή: <https://tradingeconomics.com/greece/exports/turkey>

Οι εξαγωγές της Τουρκίας στην Ελλάδα ήταν 3,3 δις. δολάρια το 2022, σύμφωνα με τη βάση δεδομένων COMTRADE των Ηνωμένων Εθνών για το διεθνές εμπόριο.

Διάγραμμα 3: Οι εξαγωγές της Τουρκίας στην Ελλάδα 2013-2022

Πηγή: <https://tradingeconomics.com/turkey/exports/greece>

Στον πίνακα 15 παρουσιάζονται αναλυτικά οι εξαγωγές της Ελλάδας στην Τουρκία το 2021.

Πίνακας 15: Εξαγωγές Ελλάδας στην Τουρκία το 2021

Ελληνικές εξαγωγές στην Τουρκίας	Αξία	Έτος
Ορυκτά καύσιμα, λάδια, προϊόντα απόσταξης	\$1.08B	2021
Βαμβάκι	\$474.99M	2021
Πλαστικά Είδη	\$133.30M	2021
Αλουμίνιο	\$115.17M	2021
Μηχανήματα, πυρηνικοί αντιδραστήρες, λέβητες	\$105.69M	2021
Δημητριακά	\$57.62M	2021
Σίδερο και ατσάλι	\$52.05M	2021
Φαρμακευτικά προϊόντα	\$50.05M	2021
Φαρμακευτικά προϊόντα	\$46.71M	2021
Χαρτί και χαρτόνι, είδη από χαρτοπολτό, χαρτί και χαρτόνι	\$28.93M	2021
Μαργαριτάρια, πολύτιμες πέτρες, μέταλλα, νομίσματα	\$22.37M	2021
Πλοία, βάρκες και άλλες πλωτές κατασκευές	\$21.73M	2021
Διάφορα χημικά προϊόντα	\$20.93M	2021
Βυρσοδεψία, εκχυλίσματα βαφής, τανίνες, παράγωγα, χρωστικές ουσίες	\$16.07M	2021
Ηλεκτρικός, ηλεκτρονικός εξοπλισμός	\$14.88M	2021
Πλεκτό ή κροσέ ύφασμα	\$13.47M	2021
Λιπάσματα	\$12.68M	2021
Οπτικές, φωτογραφικές, τεχνικές, ιατρικές συσκευές	\$11.80M	2021
Πολτός ξύλου, ινώδες κυτταρινικό υλικό, απόβλητα	\$10.68M	2021
Διάφορα είδη από κοινά μέταλλα	\$10.45M	2021
Μεταλλεύματα σκωρίας και τέφρας	\$10.11M	2021
Καπνός και υποκατάστατα καπνού	\$9.29M	2021
Αιθέρια έλαια, αρώματα, καλλυντικά, είδη υγιεινής	\$9.26M	2021

Ελληνικές εξαγωγές στην Τουρκίας	Αξία	Έτος
Σαπούνια, λιπαντικά, κεριά, κεριά, πάστες μοντελοποίησης	\$8.50M	2021
Πέτρα, σοβάς, τσιμέντο, αμίαντος, μαρμαρυγία ή παρόμοια υλικά	\$7.68M	2021
Αλάτι, θείο, χώμα, πέτρα, σοβάς, ασβέστης και τσιμέντο	\$7.39M	2021
Ακατέργαστα δέρματα και δέρματα (εκτός από γουνοδέρματα) και δέρμ	\$6.72M	2021
Εμπορεύματα που δεν προσδιορίζονται ανά είδος	\$6.10M	2021
Διάφορα βιομηχανοποιημένα είδη	\$5.63M	2021
Οργανικές χημικές ουσίες	\$5.60M	2021
Τεχνουργήματα από σίδηρο ή χάλυβα	\$5.35M	2021
Ανόργανες χημικές ουσίες, ένωση πολύτιμων μετάλλων, ισότοπο	\$5.18M	2021
Οχήματα εκτός των σιδηροδρόμων, του τραμ	\$4.68M	2021
Ζωικά, φυτικά λίπη και έλαια, προϊόντα διάσπασης	\$3.89M	2021
Βάτες, τσόχα, μη υφαντά, νήματα, σπάγκοι, κορδόνι	\$3.08M	2021
Έπιπλα, φωτιστικές επιγραφές, προκατασκευασμένα κτίρια	\$2.85M	2021
Ελαιόσπορος, ελαιώδεις καρποί, σπόροι, σπόροι, καρποί	\$2.75M	2021
Διάφορα βρώσιμα παρασκευάσματα	\$2.33M	2021
Δημητριακά, αλεύρι, άμυλο, παρασκευάσματα και προϊόντα γάλακτος	\$2.16M	2021
Ποτά, οινοπνευματώδη και ξύδι	\$1.97M	2021
Έντυπα βιβλία, εφημερίδες, εικόνες	\$1.82M	2021
Βρώσιμα φρούτα, ξηροί καρποί, φλούδα εσπεριδοειδών, πεπόνια	\$1.62M	2021
Ενδύματα, πλεκτά ή κροσέ	\$1.50M	2021
Εμποτισμένο, επικαλυμμένο ή πλαστικοποιημένο υφαντικό ύφασμα	\$1.48M	2021
Υπολείμματα, απόβλητα βιομηχανίας τροφίμων, ζωοτροφές	\$1.46M	2021
Γουνοδέρματα και τεχνητή γούνα, κατασκευάζει	\$1.35M	2021
Άλλα κατασκευασμένα υφαντουργικά είδη, σετ, φθαρμένα ρούχα	\$1.34M	2021

Πηγή: [Greece Exports to Turkey - 2022 Data 2023 Forecast 1988-2021 Historical](https://tradingeconomics.com/greece/exports-to-turkey)
(tradingeconomics.com)

4.4 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ)

Παράλληλα με το εμπόριο από το 2004 αυξήθηκαν οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) και οι κοινοπραξίες, ειδικά από την Ελλάδα στην Τουρκία. Ενδεικτικά, το 2003 και το 2004 οι ελληνικές ΑΞΕ ήταν περίπου 3,3 εκατ. ευρώ και 3,8 εκατ. ευρώ αντίστοιχα. Το 2005, οι ελληνικές ΑΞΕ αυξήθηκαν σε 11,8 εκατ. ευρώ, το 2006 σε 2,3 δισ. ευρώ και το 2007 σε 1,9 δισ. ευρώ (βλ. Πίνακα 16). Ιδιαίτερα το 2006, η εξαγορά της Finansbank από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος ήταν ο κύριος λόγος για την εκθετική αύξηση των ελληνικών ροών ΑΞΕ προς την Τουρκία. Επιπλέον, η ελληνική Eurobank απέκτησε το 70% της τουρκικής Tekfen Bank. Για την περίοδο 2002-2007, η Ελλάδα κατέλαβε την 3η θέση σε ποσοστό ΑΞΕ πίσω από τις Ηνωμένες Πολιτείες και τις Κάτω Χώρες (Τσαρούχας, 2009).

Σύμφωνα με ειδικούς, η άνοδος των ελληνικών ΑΞΕ προς την Τουρκία δεν συνδέεται άμεσα με τη τελωνειακή ένωση, αλλά με τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις που έγιναν το 2001-2002 στην Τουρκία και την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων το 2005. Συγκεκριμένα, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος είδε την ευκαιρία να επενδύσει στην Τουρκία το 2006 αμέσως μετά την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων στην ΕΕ και η Τουρκία άρχισε να συσσωρεύει σημαντικά ποσά ΑΞΕ. Για την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, η επένδυση στην Τουρκία θύμιζε επιτυχημένες τραπεζικές επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένων των Βαλκανικών χωρών, πριν από τη «μεγάλη έκρηξη» της διεύρυνσης της ΕΕ το 2004 και το 2007. Επίσης οι ελληνικές ΑΞΕ από τις ελληνικές επιχειρήσεις παραδοσιακά κατευθύνονται σε χώρες που προσέφεραν σημαντικά χαμηλότερη φορολογία από την Ελλάδα για την αλλαγή φορολογικής κατοικίας, όπως η Κύπρος και η Βουλγαρία. Αυτό δεν συνέβη με την Τουρκία. Ως εκ τούτου, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι οι ελληνικές εταιρείες επένδυσαν στην Τουρκία κυρίως λόγω των οικονομικών μεταρρυθμίσεων στη χώρα το 2001-2002, της έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων στην ΕΕ το 2005 και της αποδυνάμωσης της τουρκικής λίρας τα επόμενα χρόνια. (Τσάκωνας – Μάνης 2020)

Πίνακας 16:Ελληνικές ΑΞΕ στην Τουρκία 2003-2016

Greek FDI flows to Turkey (€ million)	
2003	3.3
2004	3.8
2005	11.8
2006	2,273.9
2007	1,874.8
2008	29.3
2009	3.2
2010	480.0
2011	376.8
2012	669.4
2013	531.7
2014	763.6
2015	713.7
2016*	-2,230.8

* Provisional data
Source: 'Residents' direct investment abroad by country of destination: annual data', Bank of Greece Statistics, 2016, available online at: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/en/Statistics/externalsector/balance/transactions.aspx#prime>,

Πηγή: <https://www.eliamep.gr>

Δεν συνέβη όμως το ίδιο και με την προσέλκυση ΑΞΕ από την Τουρκία στη Ελλάδα τα πρώτα χρόνια (βλ. Πίνακα 17). Οι κύριοι λόγοι για αυτό ήταν ότι οι τουρκικές ΑΞΕ προτιμούσαν προορισμούς χαμηλότερου κόστους και η Ελλάδα είχε κακές επιδόσεις στην προσέλκυση ΑΞΕ γενικά λόγω γραφειοκρατικών εμποδίων στη σύσταση επιχείρησης, ιδίως όσον αφορά την απόκτηση αδειών διαμονής (Τσαρούχας, 2009). Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια έχουν πραγματοποιηθεί τουρκικές επενδύσεις περίπου 400 εκατομμυρίων ευρώ, ιδιαίτερα σε τουριστικές υποδομές στην Αθήνα και στα ελληνικά νησιά. Επιπλέον, η Ziraat Bank έχει ανοίξει γραφεία σε Αθήνα, Κομοτηνή, Ξάνθη και Ρόδο από το 2008.

Πίνακας 17:Τουρκικές ΑΞΕ στην Ελλάδα 2003-2016

2003	-0.1
2004	-0.5
2005	-0.3
2006	0.0
2007	-0.9
2008	1.2
2009	-0.2
2010	-0.5
2011	-0.7
2012	2.5
2013	12.5
2014	5.7
2015	-1.3
2016*	4.0

* Provisional data.
Note: A minus sign means a decrease in net direct investment.
Source: 'Non-residents' direct investment in Greece by country of origin: annual data', Bank of Greece Statistics, 2016, available online at: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/en/Statistics/default.aspx>

Πηγή: <https://www.eliamep.gr>

Όσον αφορά τον αριθμό των ελληνικών εταιρειών που ιδρύθηκαν και λειτουργούσαν στην Τουρκία, μόνο εννέα υπήρχαν το 2002. Ο αριθμός αυτός αυξήθηκε σε πενήντα οκτώ το 2005 (Τσαρούχας, 2009). Μέχρι το τέλος του 2010, 439 ελληνικές εταιρείες είχαν επενδύσει κεφάλαια στην Τουρκία και το 2015 ο αριθμός αυξήθηκε σε 686 και 752 το 2017. Μια άλλη πτυχή αυτής της συνεργασίας είναι οι κοινές επιχειρήσεις, με τις οποίες η Ελλάδα μπορεί να προσφέρει την ευκαιρία σε τουρκικές εταιρείες να συνεργαστούν σε έργα που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ και η Τουρκία είναι μια σημαντική αγορά που μπορεί να ανοίξει τις πόρτες σε επενδύσεις και προσφορές δημοσίων/ιδιωτικών προμηθειών για έργα στη Μέση Ανατολή και Κεντρική Ασία (Τσαρούχας, 2009). Η επιτυχής προσφορά μιας ελληνοτουρκικής κατασκευαστικής κοινοπραξίας για την παράδοση της πρώτης φάσης του έργου Blue City στο Ομάν, ενός έργου 20 δισεκατομμυρίων, είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. (Τσάκωνας – Μάνης 2020)

Τα τελευταία χρόνια, οι ελληνικές ΑΞΕ μειώθηκαν σημαντικά λόγω της ελληνικής οικονομικής κρίσης που ανάγκασε τις ελληνικές τράπεζες να αποσυρθούν από την τουρκική αγορά. Μέχρι το 2015, το ελληνικό αποθεματικό ΑΞΕ στην Τουρκία ήταν 4,9 δισ. δολάρια και μειώθηκε στα 113 εκατ. δολάρια το 2016. Τούτου λεχθέντος, υπάρχουν ακόμη αρκετές σημαντικές ελληνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην Τουρκία, όπως η TITAN (τσιμέντο), η CHIPITA (τρόφιμα και ποτά), η ALUMIL (προϊόντα αλουμινίου), η ISOMAT (μονωτικά υλικά) και η INTRAKOM (Τεχνολογία Πληροφοριών). Ομοίως, τα τουρκικά αποθέματα ΑΞΕ παρουσίασαν επίσης σημαντική πτώση μετά το 2014. Το 2013 και το 2014 τα αποθεματικά ΑΞΕ διαμορφώθηκαν σε 52 εκατ. και 50 εκατ. δολάρια αντίστοιχα. Το 2015 και το 2016 μειώθηκαν στα 25 εκατομμύρια και 15 εκατομμύρια δολάρια αντίστοιχα, ενώ το 2017 τα τουρκικά αποθέματα ΑΞΕ ανέβηκαν στα 29 εκατομμύρια δολάρια και μειώθηκαν και πάλι ελαφρά στα 26 εκατομμύρια δολάρια το 2018. (Τσάκωνας – Μάνης 2020)

4.5 Τουρισμός

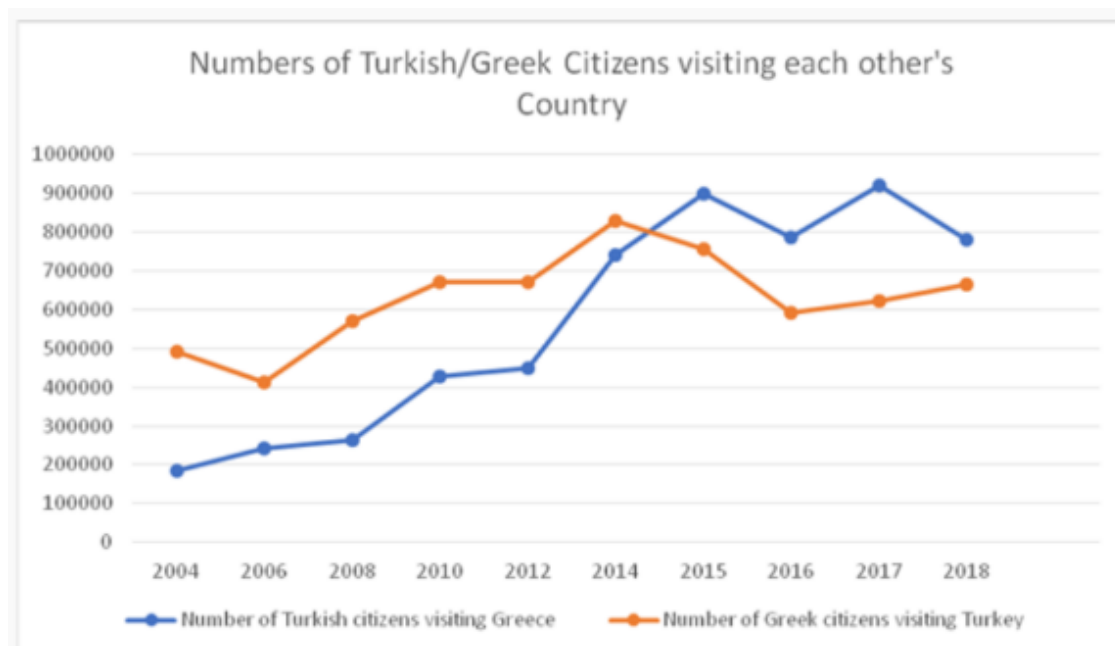
Ο τουρισμός είναι ζωτικός τομέας για την ελληνική οικονομία και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η ατμομηχανή της οικονομικής ανάπτυξής της. Η άμεση συνεισφορά της στο ΑΕΠ της Ελλάδας ανήλθε σε 11,7% ή 21,6 δισ. ευρώ το 2018, ενώ η συνολική συνεισφορά της, συμπεριλαμβανομένων των πολλαπλασιαστικών της επιπτώσεων στην ελληνική οικονομία, υπολογίστηκε μεταξύ 25,7% και 30,9% του ΑΕΠ της ή μεταξύ 47,4 δισ. ευρώ και 57,1 δισ. ευρώ (Ikkos & Koutsos, 2019). Το

ελληνικό ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 2,5%, ενώ η τουριστική δραστηριότητα αυξήθηκε κατά 13,3%. Το 90% των εσόδων της προήλθε από τον διεθνή τουρισμό αποδεικνύοντας τη σημασία του ως εξαγωγική βιομηχανία. Ο κλάδος απασχολούσε άμεσα 381.800 άτομα το 2018 (The Organization for Economic Co-operation and Development, 2020) ή σύμφωνα με κάποιες άλλες εκτιμήσεις 650.000 άτομα ή το 16,7% του συνολικού αριθμού των απασχολούμενων στην Ελλάδα (Ikkos & Koutsos, 2019).

Ο τουρισμός είναι επίσης ένας σημαντικός τομέας για την Τουρκία και έχει μεγάλες δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης. Η συνολική άμεση συνεισφορά του αντιπροσώπευε το 3,8% του ΑΕΠ το 2018 και αντιπροσώπευε άμεσα το 7,7% της συνολικής απασχόλησης ή 2,2 εκατομμύρια άτομα (The Organization for Economic Co-operation and Development, 2020). Οι αριθμοί των διεθνών τουριστών αυξήθηκαν κατά 18,1% το 2018, φτάνοντας τα 45,6 εκατομμύρια διεθνείς τουρίστες (Ikkos & Koutsos, 2019).

Ο τουρισμός είναι επίσης σημαντικό μέρος των ελληνοτουρκικών οικονομικών σχέσεων. Η προσέγγιση μεταξύ των δύο χωρών υπήρξε καταλυτική για τον αυξανόμενο αριθμό τουριστών ο ένας στη χώρα του άλλου από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και μετά (βλ. Διάγραμμα 3). Ενδεικτικά, το 2000, 218.092 Έλληνες πολίτες επισκέφθηκαν την Τουρκία, ενώ το 2004 ο αριθμός έφτασε τις 500.000 (βλ. Διάγραμμα 3). Ομοίως, 170.019 Τούρκοι πολίτες επισκέφθηκαν την Ελλάδα το 2003 και περισσότεροι από 400.000 το 2010. Το 2018, 665.351 Έλληνες πολίτες επισκέφθηκαν την Τουρκία καταλαμβάνοντας την 9η θέση στη λίστα των διαφορετικών εθνικοτήτων που επισκέφθηκαν την Τουρκία για εκείνο το έτος, ενώ 781.753 Τούρκοι πολίτες επισκέφθηκαν την Ελλάδα, τον δεύτερο πιο δημοφιλή προορισμό για Τούρκους πολίτες (Ikkos & Koutsos, 2019).

Διάγραμμα 4:Αριθμός Ελλήνων / Τούρκων που επισκέφτηκαν την χώρα του άλλου 2004-2018

Πηγή: (Τσάκωνας – Μάνης 2020)

4.6 Περιφερειακή Συνεργασία

Μια νέα εποχή είχε ξεκινήσει στην πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων αμέσως μετά τη Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι όπου η Τουρκία έγινε δεκτή ως υποψήφια για ένταξη μέλος της Ε.Ε. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας διαλόγου με την Τουρκία, ιδιαίτερα κατά τη Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι, τονίστηκε ότι θα ήταν προς το συμφέρον της Ελλάδας να έρθει πιο κοντά με την Τουρκία και ότι τα οικονομικά εμπόδια θα πρέπει να αρθούν εν μέρει για να καταστεί δυνατή αυτή η εξέλιξη.

Έχοντας αντιμετωπίσει παρόμοιες δυσκολίες στο δρόμο προς τη διαδικασία ένταξης της στην ΕΕ, η Ελλάδα πρότεινε συνεργασία με την Τουρκία για να ξεπεράσει τα εμπόδια που πιθανόν θα συναντούσαν. Στις 28 Φεβρουαρίου 2002, η ελληνοτουρκική Επιτροπή της ΕΕ πραγματοποίησε συνάντηση στην Άγκυρα, στο πλαίσιο της προσέγγισης, με τη συμμετοχή εμπειρογνομώνων και από τις δύο πλευρές. Συζήτησαν τρόπους συνεργασίας σε θέματα ΕΕ. Μετά από αυτή τη συνάντηση επικεντρώθηκε στους τρόπους συνεργασίας, σε στοχευμένες ομάδες και σε εκπαιδευτικά σεμινάρια για αυτές τις ομάδες. Στο πεδίο εφαρμογής της Διακήρυξης που ανακοινώθηκε στην Άγκυρα στις 6 Απριλίου 2001, αναφέρθηκαν τα έργα σύμφωνα με τη συνεργασία της ΕΕ και η αποτελεσματικότητα αυτών των έργων για την ενίσχυση

της αλληλεγγύης και της συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας. Τονίστηκε ότι τα εκπαιδευτικά σεμινάρια θα βοηθούσαν στην ενίσχυση της κατανόησης μεταξύ Τούρκων και Ελλήνων αξιωματούχων. (Τσαρούχας, 2009).

Μια άλλη πρωτοβουλία συνεργασίας για τη συνεργασία της ΕΕ είναι η ανάπτυξη των παραμεθόριων περιοχών. Δεδομένου ότι η συνοριακή περιοχή μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας αποτελεί επίσης τα σύνορα Τουρκίας-ΕΕ, είναι δυνατό για την Τουρκία και την Ελλάδα να καταβάλουν συλλογική προσπάθεια να διατηρήσουν την υποστήριξη και τα κονδύλια της ΕΕ από την άποψη αυτή. Όπως επισημαίνει ο Kurbela, στο πλαίσιο του INTERREG III, για τη βελτίωση των παραμεθόριων περιοχών (συμπεριλαμβανομένων ορισμένων θαλάσσιων συνόρων) και των γειτονικών περιοχών γύρω από τα σύνορα των κρατών μελών, μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση η συνεργασία μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας. Ως εκ τούτου: «Η συνολική βοήθεια που θα διαβιβαστεί στην Ελλάδα θα είναι 568 εκατομμύρια ΕΥΡΩ και έως και το 80 % αυτού του ποσού μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε αυτήν την κατηγορία. Η εθνική συνεισφορά της Ελλάδας σε αυτό το ποσό (151 εκατ. ευρώ) θα προστεθεί επίσης στο παραπάνω σύνολο, ανέρχεται συνολικά σε 605 εκατ. ευρώ και μεταξύ 10-20% αυτού του συνόλου θα εξοικονομηθεί για συνεργασία με την Τουρκία (συνολικά 65-130 εκατ. Ευρώ). Οι κοντινές περιοχές που θα ενταχθούν στην ελληνοτουρκική συνεργασία είναι: Ανατολική Μακεδονία, Θράκη, Βόρειο και Νότιο Αιγαίο. Στο πλαίσιο του προγράμματος συνεργασίας θα εξεταστούν θέματα όπως η προστασία του περιβάλλοντος, η συνεργασία μεταξύ μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, η συνεργασία σε τουριστικά και πολιτιστικά θέματα και προγράμματα συνεργασίας μεταξύ των τοπικών διοικήσεων». (Τσαρούχας, 2009).

Παρόμοιες προσπάθειες καταβάλλονται επίσης στο πλαίσιο της Πρωτοβουλίας Νοτιοευρωπαϊκής Συνεργασίας (SECI). Το SECI στοχεύει στη διατήρηση της οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των Βαλκανικών χωρών, λαμβάνοντας υπόψη τις σχέσεις των χωρών μελών με την ΕΕ και ιδιαίτερα προσπαθώντας να εναρμονίσει τις προσπάθειες συνεργασίας στους τομείς της ενέργειας και των μεταφορών, του περιβάλλοντος και του οργανωμένου εγκλήματος, των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών, της συνεργασίας πέρα από τα σύνορα. και συσχέτιση εθνικών κανονισμών για την υλοποίηση δομικών έργων. Η Τουρκία και η Ελλάδα, λόγω της θέσης τους στις σχέσεις τους με την ΕΕ και το δυτικό σύστημα, καθοδηγούν χώρες στο σώμα της SECI.

Ένας άλλος τομέας συνεργασίας στον οποίο μπορούν να επικεντρωθούν οι δυο τους είναι η Οικονομική Συνεργασία του Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ). Ο ΟΣΕΠ ιδρύθηκε για να προωθήσει την οικονομική, πολιτική, εμπορική και πολιτιστική συνεργασία μεταξύ των παράκτιων κρατών της Μαύρης Θάλασσας καθώς και των περιφερειακών χωρών της Μαύρης Θάλασσας που έχουν στενούς δεσμούς μεταξύ τους. Ο ΟΣΕΠ είναι ένας μοναδικός οργανισμός για την Τουρκία και την Ελλάδα όπου πρέπει να ενισχύσουν τη συνεργασία τους. Το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής συνεργασίας μεταξύ της Δύσης, του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας γίνεται μέσω της Μαύρης Θάλασσας. Επιπλέον, τα οικονομικά περιουσιακά στοιχεία αυτών των περιοχών πρέπει να μεταφερθούν στις διεθνείς αγορές μέσω της Μαύρης Θάλασσας. Εδώ έρχεται στο προσκήνιο η σημασία της Τουρκίας και της Ελλάδας, δεδομένης της θέσης και της στρατηγικής τους σημασίας που απαιτούν την αυστηρή συνεργασία τους. Ωστόσο, η ίδια συγκυρία δημιουργεί επίσης ένα είδος αντιπαλότητας μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας προς την Ευρώπη, τις ΗΠΑ και τη Ρωσία, που προκαλεί κατά καιρούς σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ των δύο. Ιδιαίτερα το επιχείρημα για τη μεταφορά περιφερειακών πηγών (κυρίως πετρελαίου και φυσικού αερίου) στις παγκόσμιες αγορές είναι σημαντικό από αυτή την άποψη. Οι εναλλακτικές οδοί μεταφοράς περιφερειακού πετρελαίου, με αγωγούς που διέρχονται από την Ελλάδα και τη Βουλγαρία, ή μέσω των Τουρκικών Στενών προς τα λιμάνια της Μεσογείου από τον αγωγό Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν, προσελκύουν την προσοχή τόσο των εθνικών όσο και των διεθνών παραγόντων και τελικά τους αναγκάζουν να δραστηριοποιηθούν αποτελεσματικά. Από αυτή την άποψη, μαζί με τα οικονομικά συμφέροντα της Τουρκίας, αμφισβητείται και η ευαισθησία της. Ιδιαίτερα η περιβαλλοντική διάσταση της μεταφοράς πετρελαίου απαιτεί τη συνεργασία Τουρκίας και Ελλάδας μεταξύ άλλων χωρών της Περιφέρειας. (Τσαρούχας, 2009).

Επιπλέον, στις 23 Φεβρουαρίου 2003, στη Θεσσαλονίκη, η Τουρκία και η Ελλάδα συνήψαν τη «Συμφωνία μεταξύ της Δημοκρατίας της Τουρκίας και της Ελληνικής Δημοκρατίας σχετικά με την πραγματοποίηση της διασύνδεσης φυσικού αερίου Τουρκίας-Ελλάδας και την προμήθεια φυσικού αερίου από τη Δημοκρατία της Τουρκίας στην Ελληνική Δημοκρατία». Έτσι, η Τουρκία και η Ελλάδα έγιναν χώρες διέλευσης για τη μεταφορά φυσικού αερίου στην Ευρώπη και τα Βαλκάνια.

4.7 Οικονομικές σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας και η Τελωνειακή Ένωση

Οι σχέσεις της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) έχουν επιδεινωθεί απότομα τα τελευταία χρόνια. Με την πιθανή (αλλά μόνο μερική) εξαίρεση της μεταναστευτικής πολιτικής, δεν υπάρχει σχεδόν ένας τομέας πολιτικής όπου η Άγκυρα και οι Βρυξέλλες συνεργάζονται. Η εσωτερική πολιτική στην Τουρκία μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016 έχει ουσιαστικά μπλοκάρει την πορεία της Άγκυρας προς την ένταξη στην ΕΕ. Για την Ένωση, η Τουρκία είναι ένας ολοένα και πιο δύστροπος, άπιστος εταίρος ο οποίος ασκεί έντονη κριτική στην πολιτική της ΕΕ εδώ και χρόνια. Το σημαντικότερο είναι ότι η επίδραση που κάποτε διατηρούσε η ΕΕ στην τουρκική πολιτική έχει πλέον καταργηθεί, μειώνοντας τις διμερείς σχέσεις με την επιφυλακτικότητα και την απογοήτευση να κυριαρχεί.

Παρά τις πολιτικές εντάσεις, η Τουρκία και η ΕΕ βασίζονται πλέον στις οικονομικές σχέσεις για να διατηρήσουν ανοιχτούς διαύλους επικοινωνίας και να επωφεληθούν η μία από την παρουσία της άλλης. Η υπογραφή της Τελωνειακής Ένωσης (CU) μεταξύ των δύο πλευρών το 1995 ήταν ένα αποφασιστικό γεγονός, καθώς ενίσχυσε την ανταγωνιστικότητα των τουρκικών επιχειρήσεων και άνοιξε το δρόμο για ενισχυμένες εμπορικές σχέσεις για τις επόμενες δεκαετίες. Η Τουρκία παραμένει το μόνο μέλος εκτός ΕΕ με τέτοια συμφωνία.

Μια συνοπτική ματιά στους όγκους των διμερών εμπορικών συναλλαγών μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας την τελευταία δεκαετία αφήνει ελάχιστες αμφιβολίες ως προς την εξέχουσα σημασία της οικονομικής τους εταιρικής σχέσης. Το Διάγραμμα 4 υπογραμμίζει το γεγονός ότι τόσο οι εισαγωγές όσο και οι εξαγωγές για την Τουρκία και την ΕΕ αντιστοίχως αντιμετώπισαν μια ανομοιόμορφη αλλά αυξητική τάση καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου, συνολικού ύψους 1,3 τρισεκατομμυρίων ευρώ. Το αυξανόμενο εμπόριο σημειώθηκε κατά τη διάρκεια μιας ταραγμένης περιόδου επιδείνωσης των πολιτικών σχέσεων μεταξύ των δύο πλευρών. Επιπλέον, η αυξανόμενη τάση του διμερούς εμπορίου επιβεβαίωσε όχι μόνο τη σημασία της Ευρώπης για τις εξαγωγές της Τουρκίας αλλά και την αποτυχία των παλαιών προσπαθειών της Άγκυρας να χρησιμοποιήσει εμπορικές ευκαιρίες αλλού και να πλουραλοποιήσει τις οικονομικές της εταιρικές σχέσεις με χώρες της περιοχής ΜΕΝΑ ειδικότερα. Ένα τέτοιο επιχείρημα διαφοροποίησης είχε γίνει ιδιαίτερα έντονο μετά το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης και καθώς η προθυμία της Τουρκίας να συμμορφωθεί

με τα πρότυπα, τους κανόνες και τις αρχές που έθεσε η Δύση γενικά, και η ΕΕ ειδικότερα, άρχισε να μειώνεται. (Tsarouhas 2021)

Διάγραμμα 5:Εμπόριο ΕΕ27- Τουρκία 2011-2021

EU trade in goods with Turkey, 2011-2021

(€ billion)

Source: Eurostat (online data code: ext_st_eu27_2020sitc and DS-018995)

eurostat

Για την Τουρκία, η Ευρώπη αποτελεί ένα ασφαλές καταφύγιο όπου μπορούν να καρπωθούν τα κέρδη από τον οικονομικό εκσυγχρονισμό και να χρησιμοποιηθούν οι παραγωγικές ικανότητες του ιδιωτικού τομέα της Τουρκίας. Επιπλέον, το τελευταίο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία (2021, Γράφημα 1-3) καταδεικνύει ότι οι εμπορικοί δεσμοί της Τουρκίας με τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι ιδιαίτερα πυκνοί σε σχέση με μια βασική ομάδα κρατών, δηλαδή τη Γερμανία, την Ιταλία, τη Γαλλία. Η Ολλανδία, το Βέλγιο και η Ισπανία αποτελούν τη δική τους δεύτερη κατηγορία. (Tsarouhas 2021)

Διάγραμμα 6:ΕΕ εξαγωγές σε Τουρκία 2021

EU exports of goods to Turkey, 2021

	€ million	% of Turkey in extra EU exports
Germany	21 812	3.4
Italy	9 533	3.9
France	7 405	3.3
Netherlands	6 750	3.1
Belgium	5 232	4.0
Spain	5 490	4.5
Poland	2 651	3.7
Romania	2 602	13.1
Bulgaria	2 132	18.7
Greece	2 059	11.2
Czechia	1 937	5.2
Hungary	1 811	6.9
Austria	1 521	2.9
Sweden	1 494	2.0
Denmark	1 021	2.0
Finland	977	3.2
Ireland	708	0.7
Slovakia	689	4.0
Portugal	618	3.4
Lithuania	518	3.5
Slovenia	394	2.5
Croatia	269	4.5
Latvia	238	3.7
Estonia	179	3.0
Luxembourg	158	5.8
Malta	32	2.4
Cyprus	3	0.1

Source: Eurostat (online data code: ext_st_eu27_2020sitc and DS-018995)

eurostat

Διάγραμμα 7:ΕΕ-27 Εισαγωγές από Τουρκία 2021

EU imports of goods from Turkey, 2021

	€ million	% of Turkey in extra EU imports
Germany	14 999	3.4
Italy	9 850	5.0
Spain	8 063	5.0
France	7 918	3.9
Belgium	5 465	3.3
Netherlands	4 578	1.2
Romania	4 413	16.3
Poland	3 417	3.5
Bulgaria	3 017	19.6
Greece	2 497	8.0
Slovenia	2 268	10.6
Austria	1 866	4.3
Czechia	1 472	3.1
Sweden	1 358	2.6
Hungary	1 225	3.5
Portugal	1 176	5.4
Denmark	1 082	3.2
Ireland	852	1.4
Slovakia	541	2.8
Finland	535	2.4
Croatia	445	5.9
Lithuania	271	2.2
Malta	238	9.8
Cyprus	179	5.9
Latvia	129	2.3
Estonia	94	1.7
Luxembourg	32	1.3

Source: Eurostat (online data code: ext_st_eu27_2020sitc and DS-018995)

eurostat

Πίνακας 18:Οι κυριότεροι εμπορικοί συνεργάτες της Τουρκίας του 2019

Imports			Exports			Total trade		
Partner	Value Mio €	% World	Partner	Value Mio €	% World	Partner	Value Mio €	% World
World	187,894	100.0	World	161,564	100.0	World	349,458	100.0
1 EU27	60,663	32.3	1 EU27	68,552	42.4	1 EU27	129,215	37.0
2 Russia	20,649	11.0	2 United Kingdom	10,077	6.2	2 Russia	24,359	7.0
3 China	17,086	9.1	3 Iraq	9,133	5.7	3 China	19,522	5.6
4 USA	10,583	5.6	4 USA	8,014	5.0	4 USA	18,597	5.3
5 India	5,927	3.2	5 Israel	3,988	2.5	5 United Kingdom	15,114	4.3
6 South Korea	5,160	2.7	6 Russia	3,710	2.3	6 Iraq	11,525	3.3
7 United Kingdom	5,036	2.7	7 United Arab Emi...	3,240	2.0	7 United Arab Emi...	7,160	2.0
8 United Arab Emi...	3,920	2.1	8 Egypt	3,136	1.9	8 India	6,969	2.0
9 Japan	3,258	1.7	9 Saudi Arabia	2,942	1.8	9 South Korea	6,003	1.7
10 Iran	3,223	1.7	10 Iran	2,445	1.5	10 Iran	5,668	1.6
1 EU27	60,663	32.3	1 EU27	68,552	42.4	1 EU27	129,215	37.0

World trade: excluding intra-region trade
Top partners: excluding region member states
% Growth: relative variation between current and previous period

Η Συμφωνία της Άγκυρας του 1963 έθεσε τον τόνο στις σχέσεις μεταξύ των δύο πλευρών τις επόμενες δεκαετίες. Αν και οι φιλοδοξίες της Τουρκίας για ένταξη στην ΕΕ δεν έχουν πραγματοποιηθεί και οι κρίσεις ήταν (και παραμένουν) ένα σταθερό χαρακτηριστικό της τουρκικής πολιτικής οικονομίας, ο μετασχηματισμός της τουρκικής οικονομίας με την πάροδο του χρόνου είναι αξιοσημείωτος. Πίσω στη δεκαετία του 1960, η Άγκυρα δεν μπορούσε να κάνει πολλά παρά να ζητήσει την εξέταση και να χρησιμοποιήσει τη γεωγραφική της θέση (και το μέγεθός της) ως πιθανή αγορά για προϊόντα της ΕΕ. Μια βασικά αγροτική οικονομία που χαρακτηρίζεται από χαμηλές εκπαιδευτικές δεξιότητες και μικρά επίπεδα αστικοποίησης, η Τουρκία βασιζόταν στις εισαγωγές και στη γεωπολιτική του Ψυχρού Πολέμου για να προχωρήσει στον κατάλογο των επιθυμητών επενδυτικών προορισμών.

Το 1995, η υπογραφή της Τελωνειακής Ένωσης αποδείχθηκε ορόσημο για την Τουρκία. Η τελωνειακή ένωση δημιούργησε ένα πιο ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον και οι τουρκικές επιχειρήσεις ήταν αρχικά απρόθυμες να αλλάξουν τρόπους και να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα. Η ευρωπαϊκή υποστήριξη αποδείχθηκε κρίσιμη για να ξεπεραστεί ο πρώτος δισταγμός και τα αποτελέσματα ήταν δραματικά. Η βιομηχανική ικανότητα της Τουρκίας έχει αυξηθεί και περίπου ένα στα τέσσερα λευκά είδη που καταναλώνονται αυτήν τη στιγμή στην Ευρώπη κατασκευάζεται στην Τουρκία. Μια σε μεγάλο βαθμό αστική πολιτική, η Τουρκία αναπτύχθηκε εκθετικά στις αρχές της δεκαετίας του 2000, ανεβάζοντας το βιοτικό επίπεδο καθώς και τις λαϊκές προσδοκίες ότι αυτή η ανάπτυξη θα συνεχιστεί. Κάποια ενδεικτικά στατιστικά στοιχεία έχουν σειρά. Μετά την κρίση του 2001 και μετά από μακροοικονομικές και ρυθμιστικές μεταρρυθμίσεις που επιβλήθηκαν από το ΔΝΤ και

χρηματοδοτήθηκαν από την πολιτική της τάξης, η Τουρκία αύξησε το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της από 3.115 δολάρια το 2001 σε 7.924 δολάρια το 2020. Η φτώχεια μειώθηκε, η μεσαία τάξη έγινε σημαντικά μεγαλύτερη και με προσδοκώμενη ζωή των 77,9 ετών το 2020, η Τουρκία υπερηφανεύεται για την αύξηση του βιοτικού επιπέδου πέρα από αυτό που είχε θεωρηθεί δυνατό το 1995. (Tsarouhas 2021)

Ωστόσο, τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια απείχαν πολύ από μια ενιαία ιστορία οικονομικής επιτυχίας. Η πολιτική αναταραχή των τελευταίων ετών μεταφράστηκε τελικά σε στασιμότητα και σε μια βαθύτερη οικονομική κρίση. Το 2018 ήταν μια ιδιαίτερα ταραγμένη χρονιά, καθώς η χώρα αντιμετώπισε νομισματική κρίση και η τουρκική λίρα έχασε περισσότερο από το ένα τρίτο της αξίας της έναντι του δολαρίου ΗΠΑ. Αυτή η κρίση ήταν τουλάχιστον εν μέρει πολιτική, λόγω των τεταμένων σχέσεων της Άγκυρας με τις ΗΠΑ και άλλες, αλλά προέκυψε επίσης από μια σειρά ανορθόδοξων νομισματικών πολιτικών, όπως η ευθύνη για τα υψηλά ποσοστά πληθωρισμού στα υψηλά επιτόκια αντί για το αντίστροφο. Επιπλέον, η Τουρκία έχει εγκαταλείψει τη μεταρρυθμιστική της πορεία και η υπονόμευση των ανεξάρτητων ρυθμιστικών θεσμών που ιδρύθηκαν μετά την κρίση του 2001 δυσκολεύει την κατάσταση.

Οι σχέσεις της Τουρκίας με την ΕΕ έχουν επιδεινωθεί εδώ και αρκετό καιρό και οι προσπάθειες αντιμετώπισης αυτής της δυναμικής έχουν αποδειχθεί άκαρπες. Η έναρξη της «Θετικής Ατζέντας» το 2012 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Τουρκία είχε σκοπό να τονώσει εκ νέου τις διαπραγματεύσεις που έχουν σταματήσει και να διατηρήσει την Τουρκία σε τροχιά νομοθετικής ευθυγράμμισης και ενισχυμένης συνεργασίας. Οι μετέπειτα εξελίξεις στην Τουρκία καθώς και στην ΕΕ, κυρίως ο κύκλος των διαδοχικών κρίσεων στις οποίες εισήλθαν οι δύο πλευρές, πάγωσαν τη διαδικασία. Η μεταναστευτική και προσφυγική κρίση 2015-16 οδήγησε σε μια προσωρινή άνοδο των διμερών σχέσεων, κυρίως λόγω της απελπισίας της ΕΕ να αφαιρέσει το ζήτημα της μετανάστευσης από τα πρωτοσέλιδα του Τύπου και να καθησυχάσει τον πληθυσμό της ότι τα πράγματα παραμένουν υπό έλεγχο. Αυτό που προέκυψε είναι μια συναλλακτική σχέση με μια φαινομενικά υποψήφια χώρα που βασίζεται λιγότερο στην εταιρική σχέση και περισσότερο σε αμοιβαίο, αν και βραχυπρόθεσμο και τυχαίο, κέρδος. Τα τελευταία έτη οι ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο περιέπλεξαν ακόμη περισσότερο τις σχέσεις με την Ελλάδα και την Κύπρο, στις οποίες προσχώρησαν άλλα κράτη μέλη της ΕΕ, ζητώντας κυρώσεις

στην Άγκυρα για να αντιμετωπίσει τη μονομερή επίδειξη δύναμης στην περιοχή και την περιφρόνησή της για την πολιτική της ΕΕ. (Tsarouhas 2021)

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 15 ετών, είναι μόνο η ροή αγαθών, υπηρεσιών και χρηματοδότησης που διατηρεί τις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας. Δεσμεύονται επίσης να θεσμοθετήσουν περαιτέρω τη συνεργασία τους και να επεκτείνουν τους μηχανισμούς και τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους. Επιπλέον, και παρ' όλες τις συχνές ανατροπές πολιτικής που έχει ξεκινήσει η Τουρκία, η επιθυμία της να γίνει «εμπορικό κράτος» και να στηριχτεί στη βελτίωση των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων με άλλους παρέμεινε αμετάβλητη. Αυτό δίνει την ευκαιρία σε όσους επιθυμούν να το χρησιμοποιήσουν.

Ο εκσυγχρονισμός της Τελωνειακής Ένωσης ήταν ένα θέμα πολιτικής στην ημερήσια διάταξη εδώ και αρκετό καιρό. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η οικονομία της Τουρκίας έχει αλλάξει αμετάκλητα από τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Οι περιορισμοί της τελωνειακής ένωσης είναι σαφείς, ιδίως όσον αφορά την εφαρμογή της σε βιομηχανικά προϊόντα, γεγονός που αφήνει τη γεωργία, τις υπηρεσίες, τις δημόσιες προμήθειες και τις κρατικές ενισχύσεις εκτός του πεδίου εφαρμογής της. Το τελευταίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό, λαμβάνοντας υπόψη την εξέχουσα σημασία των κρατικών προμηθειών για την οικονομία της ΕΕ και τους πολλαπλούς τρόπους με τους οποίους ο αποκλεισμός τουρκικών εταιρειών από ανοιχτούς διαγωνισμούς και αξιοκρατικά κριτήρια επιλογής για κρατικές συμβάσεις θολώνει τη διαφάνεια και τη λογοδοσία του τουρκικού κράτους. Ένας δεύτερος περιορισμός, που αντικατοπτρίζει και πάλι τις θεμελιώδεις αλλαγές που έχουν σημειωθεί από την υπογραφή της, είναι η σειρά Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου που έχει υπογράψει η Ένωση με μεγάλες οικονομίες, όπως η Νότια Κορέα, η Αυστραλία και η Ιαπωνία. Η Τουρκία είναι δεσμευμένη σε αυτές τις συμφωνίες μέσω της τελωνειακής ένωσης και της Κοινής Εμπορικής Πολιτικής, ωστόσο έχει λίγο λόγο, εκτός από διαβουλεύσεις με την ΕΕ, σχετικά με την τελική μορφή εκείνων των ΣΕΣ που την επηρεάζουν άμεσα. (Tsarouhas 2021)

Το 2016 η Επιτροπή συνέστησε στο Συμβούλιο την έναρξη διαπραγματεύσεων με την Άγκυρα για την αναβάθμιση της τελωνειακής ένωσης και τη συμπερίληψη τομέων όπως οι υπηρεσίες και οι προμήθειες στο νέο πλαίσιο. Αυτό ακολούθησε την εκφρασμένη βούληση της Τουρκίας να ακολουθήσει το μονοπάτι του εκσυγχρονισμού της CU αντί να βασιστεί στην αντικατάστασή της με ένα νέο μέσο που έχει χρησιμοποιήσει η ΕΕ με τους γείτονες, όπως μια βαθιά και συνολική ζώνη ελεύθερων

συναλλαγών (DCFTA). Η Επιτροπή εξέδωσε επίσης μια έκθεση εκτίμησης επιπτώσεων σχετικά με το πώς θα μπορούσε να μοιάζει μια τέτοια αναβάθμιση και τις συνέπειές της και για τις δύο πλευρές με τη χρήση διαφορετικών βασικών σεναρίων. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, από οικονομικής άποψης, μια ανανεωμένη τελωνειακή ένωση θα ήταν αμοιβαία επωφελής, αν και όχι στον ίδιο βαθμό. Σύμφωνα με υπολογισμούς που έγιναν πριν από πέντε χρόνια, η συνολική αύξηση του όγκου των διμερών εξαγωγών θα υπερέβαινε τα 27 δισεκατομμύρια ευρώ για την Ένωση και περίπου τα 5 δισεκατομμύρια ευρώ για την Τουρκία.

Από την άλλη πλευρά, η μέτρηση που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι το αναμενόμενο κέρδος ευημερίας που προκύπτει από τις εκσυγχρονισμένες σχέσεις. Σε αυτό το μέτωπο, η αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ της Τουρκίας κατά 1,4% ξεχωρίζει, ενώ για την Ένωση τα κέρδη είναι αμελητέα (0,04%). Μετά την έκθεση της Επιτροπής, δημοσιεύθηκαν μεταγενέστερες μελέτες και τα στοιχεία ποικίλλουν, σε ορισμένες περιπτώσεις υποδεικνύοντας μια δυνητική καθαρή αύξηση του ΑΕΠ 2,5% για την Τουρκία ή ελαφρώς υψηλότερα κέρδη και για την ΕΕ, ανάλογα με τον βαθμό στον οποίο οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και οι ροές ΑΞΕ και τα αγροτικά προϊόντα θα πάνε να υπόκεινται σε περιορισμούς. Υπό αυτή την έννοια, ένα κρίσιμο ερώτημα είναι ο βαθμός στον οποίο μια αναβαθμισμένη τελωνειακή ένωση συνεπάγεται την άρση του κύριου εμποδίου για βαθύτερους δεσμούς, δηλαδή των μη δασμολογικών φραγμών στο εμπόριο που θα παρείχαν μια πλατφόρμα για περαιτέρω επέκταση της ανταγωνιστικότητας των τουρκικών επιχειρήσεων. (Tsarouhas 2021)

Κεφάλαιο 5: Μεταναστευτικό – Παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων

5.1 Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (CEAS) και το Νομικό Πλαίσιο της Μεταναστευτικής Πολιτικής της ΕΕ

Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, για πρώτη φορά, η μετανάστευση και το άσυλο ρυθμίστηκαν με διακυβερνητικά μέτρα και μεταφέρθηκαν στον Πρώτο Πυλώνα. Στο Συμβούλιο του Τάμπερε το 1999, τα κράτη μέλη της ΕΕ αποφάσισαν να ενοποιήσουν μια κοινή πολιτική ασύλου, που ονομάζεται Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (Common European Asylum System - CEAS). Στο πρόγραμμα της Στοκχόλμης του 2009, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ανέφερε τη σύσταση του ΚΕΣΑ σύμφωνα με το άρθρο 78 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) έως το 2012 ως έναν από τους βασικούς στόχους πολιτικής της Ένωσης.

Οι κανονισμοί του Δουβλίνου αποτελούν το κύριο μέρος του ΚΕΣΑ. Επιπλέον, η Οδηγία για τις Συνθήκες Υποδοχής, η Οδηγία για τις Διαδικασίες Ασύλου, η Οδηγία Προσόντων και η Οδηγία Προσωρινής Προστασίας αποτελούν το νομικό πλαίσιο του ΚΕΣΑ. Οι κανονισμοί του Δουβλίνου βασίζονται στο ερώτημα ποιο κράτος μέλος είναι υπεύθυνο για τον καθορισμό του καθεστώτος του αιτούντος άσυλο. Επιπλέον, οι κανονισμοί αποσκοπούν στον καθορισμό των ελάχιστων προτύπων για τις διαδικασίες ασύλου μεταξύ της Ένωσης. Το ΚΕΣΑ και οι οδηγίες του δημιουργούν ένα ενιαίο πλαίσιο για τους κανονισμούς προστασίας των κρατών μελών. Ωστόσο, λόγω του γεγονότος ότι οι οδηγίες δεν είναι νομικά δεσμευτικές για τα κράτη μέλη, μπορεί να υπάρχει έλλειψη αλληλεγγύης και προθυμίας για συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών παρά το άρθρο 80 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) για την αλληλεγγύη και τον επιμερισμό των βαρών. Ορισμένα μέρη των οδηγιών ήταν ήδη προβληματικά όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα ή τον επιμερισμό των ευθυνών, ενώ ορισμένα από αυτά αρνούνται να εφαρμοστούν από τα κράτη μέλη. Η έλλειψη κατανομής ευθυνών και αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών στον τομέα του ασύλου και της διεθνούς προστασίας μπορεί να θεωρηθεί ως πηγή για την αύξηση της εξωτερίκευσης της μεταναστευτικής πολιτικής. Αν και η εξωτερίκευση της μετανάστευσης αποτελεί ήδη μέρος της μεταναστευτικής πολιτικής της ΕΕ και του ίδιου του ΚΕΣΑ, το γεγονός ότι άλλα χαρακτηριστικά του ΚΕΣΑ δεν

είναι εφαρμόσιμα καθιστά την εξωτερική ανάθεση πιο σημαντική ως τρόπο διαχείρισης της μετανάστευσης. Οι ίδιες οι οδηγίες δεν αποτελούν μόνο μέρος της κοινής πολιτικής για το άσυλο αλλά και μέρος της πολιτικής εξωτερικής ανάθεσης. (Camboulives, 2017)

Ως το πρώτο βασικό βήμα για τη ρύθμιση της κοινής πολιτικής μετανάστευσης και ασύλου, η Σύμβαση του Δουβλίνου υπογράφηκε το 1990 αλλά τέθηκε σε ισχύ το 1997. Ο κύριος στόχος του Δουβλίνου είναι ο προσδιορισμός του αρμόδιου κράτους μέλους για τις αιτήσεις ασύλου και τον προσδιορισμό του καθεστώτος στο σύστημα ελεύθερων συνόρων της Ένωσης. Επιπλέον, με την έμφαση σε ένα κοινό σύστημα διαδικασίας ασύλου στο Τάμπερε, το Δουβλίνο έχει γίνει η βάση του ΚΕΣΑ. Αργότερα το 2003, η Σύμβαση του Δουβλίνου αντικαταστάθηκε από τον Κανονισμό Δουβλίνο II. Ο κύριος στόχος του εξακολουθούσε να είναι ο εντοπισμός των υπεύθυνων κρατών μελών για τις αιτήσεις ασύλου και η πρόληψη πιθανών καταχρήσεων του συστήματος μέσω δευτερογενών μετακινήσεων (Euro -Lex, 2011). Ο κανονισμός Δουβλίνο III εισήχθη το 2013. Ωστόσο, δεν έχει μεγάλη διαφορά από την προηγούμενη έκδοση. Εξακολουθούσε να θεωρεί ότι όλα τα κράτη μέλη παρέχουν την ίδια προστασία και τις ίδιες διαδικασίες για τους αιτούντες άσυλο, κάτι που δεν μπορεί να συμβεί σε ορισμένα από τα νότια κράτη μέλη (EDAL, n.d.). Στο σύστημα του Δουβλίνου είναι σημαντικό να εντοπιστούν οι αιτούντες άσυλο και οι παράτυποι μετανάστες, προκειμένου να αποφασιστεί το αρμόδιο κράτος μέλος για τη διαδικασία. Επιπλέον, περιλαμβάνει ένα πρόγραμμα μετεγκατάστασης μεταξύ των κρατών μελών που βασίζεται στην αρχή της αλληλεγγύης και της δίκαιης κατανομής της ευθύνης. Ωστόσο, πρόσφατα μπορεί να ερμηνευτεί από τις επιπτώσεις ότι η διαδικασία ταυτοποίησης γίνεται απλώς θέμα ασφάλειας της ΕΕ και όχι διαδικασία. Επιπλέον, το πρόγραμμα μετεγκατάστασης δεν λειτουργεί λόγω των ξενοφοβικών πολιτικών ορισμένων κρατών μελών όπως η Ουγγαρία. (Gray, 2013)

Ένα τμήμα του νομικού πλαισίου της κοινής πολιτικής εντός της ΕΕ για τη μετανάστευση και το άσυλο είναι η οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής . Σχεδιάστηκε για πρώτη φορά το 2003 και αργότερα αναδιατυπώθηκε ως Οδηγία για τις Συνθήκες Υποδοχής (Οδηγία 2013/33/ΕΕ) το 2013 (Camboulives, 2017). Αποσκοπεί στη δημιουργία προτύπων που σχετίζονται με την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη. Η Οδηγία περιλαμβάνει όλους τους αιτούντες διεθνή προστασία υπηκόων τρίτων χωρών και απάτριδων (Boeles et al., 2014). Αποσκοπεί στη διασφάλιση της διαθεσιμότητας στέγης, τροφής, υγειονομικής περίθαλψης, αγοράς εργασίας και εκπαίδευσης για τους αιτούντες άσυλο που περιμένουν την απόφαση σε όλα τα κράτη

μέλη της Ε.Ε. να τους προσφέρουμε σε όλους ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης σε αυτή τη διαδικασία.

Η νομική βάση της οδηγίας ορίζεται στο άρθρο 78 παράγραφος 2 στοιχείο στ) της ΣΛΕΕ. Ωστόσο, λόγω του γεγονότος ότι πρόκειται για Οδηγία, δεν είναι νομικά δεσμευτική για τα κράτη μέλη της Ε.Ε. Ως εκ τούτου, τα πρότυπα που προσφέρουν τα κράτη μέλη για την παροχή κανονικού επιπέδου προστασίας και συνθηκών διαβίωσης για τους αιτούντες στην ΕΕ και την πρόληψη των δευτερογενών μετακινήσεων εντός των κρατών μελών της ΕΕ λόγω των διαφορών στις συνθήκες των συστημάτων υποδοχής σε εθνικό επίπεδο μπορούν να διαφέρουν μεταξύ των κρατών μελών (Boeles et al., 2014). Όπως ξεκινά η παρούσα οδηγία, η πρόληψη των δευτερευουσών μετακινήσεων μέσω της ανάπτυξης των συνθηκών υποδοχής στα συνοριακά κράτη μέλη εντός της Ένωσης είναι επιθυμητή ειδικά για τα βόρεια κράτη μέλη. Μέσω της Οδηγίας, μπορεί να ερμηνευθεί ότι η ΕΕ στοχεύει να κρατήσει τους παράτυπους μετανάστες τουλάχιστον στα παραμεθόρια κράτη μέλη, όπως η Ελλάδα, όταν η μετακίνηση προς τα γειτονικά κράτη δεν είναι δυνατή.

Η Οδηγία καθορίζει ορισμένες αρχές και εγγυήσεις που πρέπει να τηρούνται κατά τη διαδικασία εξέτασης, όπως το δικαίωμα πρόσβασης στη διαδικασία, ιατρικής εξέτασης εάν είναι απαραίτητο ή επίσκεψης της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. Αποσκοπεί στη ρύθμιση των διαδικασιών που βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα που απορρέουν από την ΕΣΔΑ και το Χάρτη θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ και τις αρχές της μη επαναπροώθησης και το δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προσφυγή (Boeles et al., 2014).

Η εναρμόνιση της διαδικασίας για τους αιτούντες άσυλο στα κράτη μέλη της ΕΕ βάσει των υποχρεώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι ο μόνος στόχος της Οδηγίας. Η άλλη πλευρά της οδηγίας είναι η αποτροπή της κατάχρησης του συστήματος των ελεύθερων συνόρων. Οι έννοιες «πρώτη χώρα ασύλου» (άρθρο 35), «ασφαλής χώρα καταγωγής» (άρθρο 36) και «ασφαλής τρίτη χώρα» (άρθρο 38) εισάγονται με την Οδηγία (EUR-Lex, 2013). Αυτές οι έννοιες στη διαδικασία ασύλου δεν αποτελούν μόνο μια πόρτα για πιθανές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κοινά χαμηλότερα πρότυπα για τους αιτούντες άσυλο, αλλά αποτελούν επίσης μέρος της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ με ανησυχία για την ασφάλεια. Συγκεκριμένα, οι έννοιες της «ασφαλούς χώρας προέλευσης» και της «τρίτης ασφαλούς χώρας» αποτελούν εργαλεία για την παρεμπόδιση της παράτυπης μετανάστευσης από την ΕΕ. (Schittenhelm, 2018)

5.2 Συμφωνία ΕΕ – Τουρκίας 2016

Η προέλευση του τρέχοντος συστήματος ασύλου στην Ελλάδα εντοπίζεται στη συμφωνία του 2016 μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας. Η "δήλωση συνεργασίας" ανακοινώθηκε τον Μάρτιο του 2016 ως απάντηση στην αύξηση του αριθμού των ατόμων που φθάνουν στο ευρωπαϊκό έδαφος μέσω ακανόνιστης μετανάστευσης. Η συμφωνία επέφερε επιπτώσεις στην ευρωπαϊκή πολιτική μετανάστευσης και εξακολουθεί να επηρεάζει την πολιτική και οικονομική κατάσταση στην Ευρώπη. (Schittenhelm, 2018).

Η βάση της συμφωνίας ήταν να περιορίσει το ποσό της "ακανόνιστης" μετανάστευσης που εισέρχεται στην Ευρώπη. Αυτό ήταν κυρίως ως απάντηση στην αύξηση των ανθρώπων που αναζητούσαν άσυλο έχοντας εγκαταλείψει τον συνεχιζόμενο εμφύλιο πόλεμο της Συρίας. Στην αρχή της λεγόμενης μεταναστευτικής κρίσης υπήρξε μια έκρηξη εντυπωσιακών τίτλων από εφημερίδες που απεικόνιζαν την Ευρώπη να δέχεται συνεχείς μεταναστευτικές ροές, γεγονός που τροφοδότησε μια λανθασμένη ανάγκη να «προστατεύσει» τα ευρωπαϊκά σύνορα από αυτή την εισροή. Τα ευρωπαϊκά κράτη δέχθηκαν πίεση να αναλάβουν δράση κατά της «απειλής». Αυτό συσσωρεύτηκε στην προαναφερθείσα συμφωνία της Τουρκίας με την ΕΕ. Καθώς τα διάφορα κράτη μέλη της ΕΕ πίεσαν την Τουρκία να περιορίσει τον αριθμό των αφίξεων στην Ευρώπη, οι διαπραγματεύσεις οδήγησαν στην συμφωνία ΕΕ και Τουρκίας (Carrera, den Hertog, Stefan, 2019).

Η βάση αυτής της συμφωνίας ήταν ότι κάθε άτομο που φτάνει ακανόνιστα μέσω της Τουρκίας στην Ελλάδα θα στέλνεται πίσω στην Τουρκία. Σε αντάλλαγμα για αυτό, για κάθε άτομο που στέλνεται πίσω στην Τουρκία, ένας σύριος πρόσφυγας θα επανεγκαταστείθει στην ΕΕ από την Τουρκία. Επιπλέον η Τουρκία δεσμεύτηκε να ενισχύσει τα σύνορά της με την Ελλάδα για να εμποδίσει περαιτέρω περισσότερους ανθρώπους να φτάνουν στο ευρωπαϊκό έδαφος (European Council Press Release, 2016).

Η Τουρκία θα λάμβανε έξι δις. Ευρώ από την Ευρωπαϊκή Ένωση, για να υποστηρίξει τη συριακή κοινότητα προσφύγων που φιλοξενούσε και θα τύγγανε μειωμένους περιορισμούς για την είσοδο των Τούρκων πολιτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τέλος, ξεκίνησαν περαιτέρω συνομιλίες για την είσοδο της Τουρκίας στην ΕΕ, η οποία είχε αρχικά ξεκινήσει το 1987.

Η Συμφωνία περιλαμβάνει επίσης ένα σύνολο δεσμεύσεων σε τομείς ενδιαφέροντος για την Τουρκία που δεν σχετίζονται άμεσα με τη διαχείριση των προσφυγικών ζητημάτων. Συγκεκριμένα, τα κράτη μέλη της ΕΕ δεσμεύτηκαν να επιταχύνουν τη διαδικασία απελευθέρωσης του καθεστώτος βίζας για τους Τούρκους πολίτες, να αναβαθμίσουν την Τελωνειακή Ένωση ΕΕ Τουρκίας και να ενεργοποιήσουν εκ νέου τη διαδικασία ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ. Αντικατοπτρίζοντας μια μακροχρόνια τουρκική στρατηγική προτεραιότητα, η συμφωνία περιλαμβάνει επίσης δέσμευση για υποστήριξη της βελτίωσης των ανθρωπιστικών συνθηκών στις περιοχές της Συρίας κοντά στα τουρκικά σύνορα, ώστε να επιτραπεί στον τοπικό πληθυσμό και στους επαναπατριζόμενους πρόσφυγες να ζήσουν με ασφάλεια σε αυτές τις περιοχές. Η Συμφωνία μεταξύ ΕΕ-Τουρκίας εγείρει ζητήματα νομιμότητας και δημοκρατικής λογοδοσίας, δεδομένου ότι δεν είναι μια πλήρης διεθνής συμφωνία αλλά μια πολιτική δήλωση που παρουσιάστηκε με το πρόσχημα ενός «δελτίου τύπου» του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Αυτό το διφορούμενο νομικό καθεστώς εμποδίζει τον δημοκρατικό έλεγχο από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τον δικαστικό έλεγχο από το Δικαστήριο της ΕΕ, εγείροντας ανησυχίες σχετικά με τη συμβατότητα της δήλωσης με τις αρχές της Συνθήκης ΕΕ για διοργανική ισορροπία και ειλικρινή και πιστή συνεργασία.

Το άμεσο αποτέλεσμα αυτής της συμφωνίας ήταν ότι όσοι είχαν εισέλθει στην Ευρώπη πριν από τις 20 Μαρτίου μεταφέρθηκαν από τα ελληνικά νησιά και εκείνοι που έφτασαν μετά από αυτό στεγάστηκαν για αόριστο χρονικό διάστημα σε ένα από τα πέντε hotspots. Αυτά ουσιαστικά λειτουργούσαν ως κέντρα κράτησης, καθώς οι αιτούντες άσυλο εμποδίστηκαν να εγκαταλείψουν τα νησιά λόγω των εκδοθέντων "κλειστών καρτών" τους. Αυτό προκάλεσε την επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης, καθώς τα hotspot φιλοξενούσαν πολύ περισσότερους από τις δυνατότητές τους.

Κατά την περίοδο που ακολούθησε μετά τη συμφωνία, οι ελληνικές αρχές άρχισαν να κάνουν προσαρμογές στη διαδικασία χορήγησης ασύλου με πιο γνωστή τη ρύθμιση ταχείας διαδικασίας ασύλου. Η ταχεία διαδικασία ασύλου εφαρμόστηκε αρχικά με "τρόπο εξάιρεσης", αλλά τέθηκε σε νόμο τον Ιανουάριο του 2020 με την εφαρμογή (IPA), L. 4636/2019. Σύμφωνα με αυτή τη διαδικασία, η διαδικασία ασύλου, συμπεριλαμβανομένης της καταχώρησης αιτήσεων, της κοινοποίησης των αποφάσεων και της παραλαβής των προσφυγών, μπορεί να αντιμετωπιστεί από το Ελληνικό Προσωπικό ή τις Ένοπλες Δυνάμεις, εάν η αστυνομία δεν είναι διαθέσιμη για να το πράξει. Οι συνεντεύξεις των αιτούντων άσυλο μπορούν να γίνουν από το Ευρωπαϊκό

Γραφείο Υποστήριξης Ασύλου και σε ακραίες περιπτώσεις, μπορεί να διεξαχθεί από μέλη της Ελληνικής Αστυνομίας ή του Στρατού εάν εκπαιδεύονται για να το πράξουν.

Αυτή η άμεση απόφαση είχε ως αποτέλεσμα ανακρίβειες και ελλείψεις κατά τη διαδικασία αξιολόγησης μιας αίτησης, όπως το δικαίωμα σε δικηγόρο. Επιπλέον, ο χρόνος κατά τον οποίο ο αιτών μπορεί να υποβάλει προσφυγές για αποφάσεις είναι εξαιρετικά σύντομος. Υπάρχει περιθώριο δέκα ημερών να προσφύγουν σε μια απόφαση που υποτίθεται ότι θα δοθεί εντός των πρώτων επτά ημερών της αίτησης. Η προσφυγή αυτή πρέπει να υποβληθεί σε επεξεργασία και να δοθεί αποτέλεσμα εντός τεσσάρων ημερών και ο αιτών λαμβάνει μια ειδοποίηση για την ακρόαση για την προσφυγή. Κατά την προσφυγή ο αιτών μπορεί να κληθεί να δώσει περισσότερα στοιχεία (AIDA, 2021).

Η συμφωνία μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας το 2016 είναι ένας καθοριστικός παράγοντας στην τρέχουσα κατάσταση των εκτοπισμένων λαών στην Ευρώπη. Ενίσχυσε την ολοένα και πιο αυστηρή και σοβαρή νέα προσέγγιση της μετανάστευσης της Ευρώπης. Αποτρέπει περισσότερους ανθρώπους να εισέλθουν στην Ευρώπη, δημιουργήθηκαν επίσης κέντρα κράτησης στα οποία οι άνθρωποι που αναζητούν άσυλο αναγκάζονται να περιμένουν σε ορισμένες περιπτώσεις χρόνια για να λάβουν απάντηση από την υπόθεση ασύλου τους. Ήταν ένα σαφές σύμβολο της ενίσχυσης των συνόρων της Ευρώπης με την ανάθεση του συνοριακού ελέγχου σε χώρες όπως η Τουρκία με αντάλλαγμα ευνοϊκές πολιτικές και οικονομικά οφέλη. Ήταν μια εντυπωσιακή και συμβολική απόκλιση από τους διεθνείς κανόνες και προστασίες που χορηγούνται σε όσους φεύγουν από μη ασφαλείς καταστάσεις. (Schittenhelm, 2018).

5.3 Η Τουρκία ως ασφαλής τρίτη χώρα

Ο οπλισμός των μεταναστευτικών ροών από κρατικούς παράγοντες ως μέσο πολιτικού εργαλείου είναι διακριτός στον πρόσφατο χαρακτηρισμό της Τουρκίας ως τρίτης ασφαλούς χώρας από την Ελλάδα στις 7 Ιουνίου 2021. Σε αυτή την αμφιλεγόμενη δήλωση η ελληνική κυβέρνηση όρισε την Τουρκία ως ασφαλή τρίτη χώρα για υπηκόους πέντε χωρών: Συρίας, Αφγανιστάν, Σομαλίας, Μπαγκλαντές και Πακιστάν. Υπήρξε μεγάλη διαμάχη γύρω από αυτή την απόφαση για διάφορους λόγους. Πολλοί μη κρατικοί παράγοντες έχουν ταχθεί κατά αυτής της απόφασης και έχουν ασκήσει έντονη κριτική στην ελληνική κυβέρνηση για αυτόν τον χαρακτηρισμό. (Relief Web, 2021).

Ένας από τους κύριους παράγοντες είναι το γεγονός ότι η Τουρκία περιέχει τους περισσότερους πρόσφυγες στον κόσμο. Η Τουρκία φιλοξενεί περισσότερους

πρόσφυγες από ολόκληρη την ΕΕ. Σύμφωνα με έκθεση της UNCHR, η Τουρκία φιλοξενούσε συνολικά 3,7 εκατομμύρια πρόσφυγες στο τέλος του 2020, δηλαδή 2 εκατομμύρια περισσότερους από τη δεύτερη μεγαλύτερη χώρα υποδοχής, την Κολομβία με συνολικά 1,7 εκατομμύρια (UNHCR, 2021). Ο αριθμός των προσφύγων που φιλοξενούνται στην Τουρκία ενισχύεται όταν γίνεται σύγκριση των αριθμών του πληθυσμού. Η Τουρκία με πληθυσμό 82 εκατομμυρίων φιλοξενεί περισσότερους πρόσφυγες από οποιοδήποτε ευρωπαϊκό κράτος μέλος εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχει συνολικά πληθυσμό πέντε φορές μεγαλύτερο από αυτόν της Τουρκίας, στα 446 εκατομμύρια άτομα (Ευρώπη, 2021) (Παγκόσμια Τράπεζα, 2021).

Μια υπογεγραμμένη δήλωση 40 οργανισμών στις 14 Ιουνίου υπογραμμίζει τα ζητήματα με αυτόν τον χαρακτηρισμό. Η κύρια κριτική είναι ότι ενισχύει την πολιτική (από τη συμφωνία του 2016) που εκτροπής προσφύγων σε τρίτες χώρες εκτός ΕΕ, συμπεριλαμβάνοντας ευάλωτους πληθυσμούς όπως τους ασυνόδευτους ανηλίκους.

Ένα άλλο σημείο ανησυχίας με την απόφαση να χαρακτηριστεί η Τουρκία ως ασφαλής τρίτη χώρα είναι το ότι η Τουρκία δεν αποτελεί μέρος της Σύμβασης του 1951 για τους Πρόσφυγες όσον αφορά τους υπηκόους εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό δείχνει ότι η Τουρκία δεν εφαρμόζει τη Σύμβαση για τους Πρόσφυγες για όσους κατάγονται από χώρες εκτός ΕΕ. Αυτό είναι ανησυχητικό καθώς και οι πέντε εθνικότητες που συνεπάγεται ο χαρακτηρισμός της Τουρκίας ως ασφαλούς χώρας είναι χώρες εκτός ΕΕ. Αυτή η σύμβαση σχεδιάστηκε για να παρέχει προστασία σε όσους αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους λόγω της σοβαρής απειλής ή δίωξης. Μαζί με αυτό, υπάρχει πρόσθετη ανησυχία καθώς η Τουρκία αποχώρησε από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης τον Μάρτιο του 2021, η οποία επέτρεπε ρητά την προστασία όσων ήταν ευάλωτοι στη βία λόγω φύλου (Relief Web, 2021).

Επιπλέον, υπήρξαν σοβαρές κατηγορίες κατά της Τουρκίας ότι εμπλέκεται στην επαναπροώθηση των προσφυγικών πληθυσμών πίσω στις εμπόλεμες ζώνες. Αυτό έχει υποστηριχθεί από διάφορους Παράγοντες Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που έχουν ισχυριστεί ότι η Τουρκία έχει απελάσει Σύρους πρόσφυγες πίσω στη βόρεια Συρία τα τελευταία χρόνια. Αν και αυτές οι κατηγορίες έχουν απορριφθεί από Τούρκους παράγοντες, υπήρξαν δηλώσεις από τις τουρκικές αρχές ότι είναι πρόθυμες να διευκολύνουν την «πρόθυμη» επιστροφή Σύριων υπηκόων σε μη καθορισμένες «ασφαλείς περιοχές». (Relief Web, 2021).

Τέλος, η έννοια της ασφαλούς τρίτης χώρας προϋποθέτει ότι υπάρχει δεσμός μεταξύ των ατόμων που ζητούν άσυλο και της τρίτης ασφαλούς χώρας και ότι αυτή η

χώρα συναινεί να δεχτεί τους αιτούντες άσυλο Τίποτα από αυτά δεν ισχύει για τους υπηκόους αυτών των πέντε χωρών και της Τουρκίας. (Relief Web, 2021).

Επιπλέον η Τουρκία αρνείται να δεχτεί οποιουσδήποτε επιστρέφοντες αιτούντες άσυλο από την Ελλάδα ήδη από τον Μάρτιο του 2021. Αυτό αφήνει τους ανθρώπους που πέφτουν θύματα αυτής της απόφασης σε περαιτέρω αδιέξοδο βιώνοντας εξαθλίωση και κοινωνικό αποκλεισμό. (Relief Web, 2021).

Ακόμη, οι τουρκικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν τεκμηριωθεί ευρέως από φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Για παράδειγμα, λαμβάνοντας υπόψη την Ετήσια Έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας για το 2020 για την Τουρκία, υπάρχει ένας μακρύς κατάλογος με τα βασικά στοιχεία των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εντός του κράτους. Η Διεθνής Αμνηστία δίνει ιδιαίτερη προσοχή στην κακομεταχείριση των αιτούντων άσυλο και την παραβίαση των δικαιωμάτων των προσφύγων από τις τουρκικές αρχές. Τονίζουν ιδιαίτερα την πρακτική με το άνοιγμα των ελληνικών συνόρων από Τούρκους αξιωματούχους και τη συνεχή ενθάρρυνση των αιτούντων άσυλο να περάσουν τα σύνορα. Υπογραμμίζουν περαιτέρω τους ισχυρισμούς για μεταφορά μεταναστών από Τούρκους αξιωματούχους. Αναφέρουν ότι 6000 άνθρωποι απελάθηκαν πίσω στο Αφγανιστάν, αδιαφορώντας για το γεγονός ότι η κατάσταση στο Αφγανιστάν δεν επέτρεψε την ασφαλή επιστροφή τους (Amnesty International, 2020).

Η Τουρκία δεν είναι μια ασφαλής χώρα για την επιστροφή των προσφύγων και η απόφαση της Ελλάδας να την χαρακτηρίσει ως τέτοια προβληματίζει. Μπορεί να υποτεθεί ότι αυτή η απόφαση ελήφθη σε μια προσπάθεια να εξαναγκάσει το τουρκικό κράτος να αποδεχθεί αυτές τις επαναπροωθήσεις. Βίαια μεταχείριση προσφύγων στα χέρια κρατικών παραγόντων στην ελληνοτουρκική συνοριακή ζώνη. κατά τη διάρκεια διαδικασιών όπως η απέλαση και οι υποτιθέμενες απωθήσεις έχει αναφερθεί ευρέως από οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχουν δημοσιεύσει αρκετές εκθέσεις σχετικά με το θέμα. (Amnesty International, 2020).

5.4 Το άνοιγμα των τουρκικών συνόρων

Μια σαφής ένδειξη κρατικών παραγόντων που χρησιμοποιούν τους μετανάστες ως πολιτικό όπλο είναι ιδιαίτερα ορατή στα γεγονότα του Μαρτίου 2020. Μετά τις υποσχέσεις που δόθηκαν στην Τουρκία από την ΕΕ στη συμφωνία του 2016, η σχέση μεταξύ των δύο παραγόντων γινόταν δύσκολη, με την Τουρκία να αισθάνεται ότι είχε τεθεί κάτω από ένα ολόένα και πιο άδικο βάρος ενώ φιλοξενούσε τον μεγαλύτερο

εκτοπισμένο πληθυσμό στον κόσμο, οι εντάσεις εκτοξεύτηκαν με έντονες δηλώσεις που έγιναν μεταξύ κάποιων αρχηγών ευρωπαϊκών κρατών και του τούρκου Προέδρου Ερντογάν. Ο μεγάλος αριθμός των προσφύγων που φιλοξενούνται στην Τουρκία συνδυάστηκε με το αίσθημα ότι η Τουρκία δεν είχε τη διεθνή υποστήριξη για τη στρατιωτική της εκστρατεία (Psaropoulos, 2020). Αυτή η ένταση ενισχύθηκε με δήλωση του Έλληνα πρωθυπουργού στην οποία αρνήθηκε οποιαδήποτε αδικοπραγία από την Ελλάδα, λέγοντας ότι «η Ελλάδα δεν φέρει καμία ευθύνη για τα τραγικά γεγονότα στη Συρία και δεν θα υποστεί τις συνέπειες των αποφάσεων που ελήφθησαν από άλλους» (Psaropoulos, 2020).

Ο αριθμός των ατόμων που συγκεντρώθηκαν στη συνοριακή διάβαση αμφισβητείται, αλλά φέρεται να είναι στην περιοχή από 12.000 έως 25.000 άτομα . Παράλληλα με την ενίσχυση των μέτρων ελέγχου των συνόρων, η Ελλάδα αναζήτησε επιπλέον υποστήριξη από την Ευρωπαϊκή Ένωση για να αποτρέψει την είσοδο μεταναστών στο έδαφός της. Παράλληλα με αυτά τα μέτρα, η Ελλάδα εισήγαγε και έκτακτο νομοθετικό διάταγμα, το οποίο σταμάτησε τη διαδικασία όσων επιχειρούσαν να ζητήσουν άσυλο για ένα μήνα στις 2 Μαρτίου 2020. Εκτός από αυτό το έκτακτο διάταγμα, η Ελλάδα εισήγαγε επίσης την αναστολή των διαδικασιών ασύλου στις 13 Μαρτίου λόγω της πανδημίας του Covid 19.

Καθώς άτομα προσπάθησαν να περάσουν τα σύνορα προς την Ελλάδα, αντιμετώπιστηκαν με βίαιες αντικρούσεις από τις ελληνικές αρχές. Καθώς οι κύριες συνοριακές πύλες προς την Ελλάδα είχαν κλείσει, πολλοί προσπάθησαν να περάσουν χρησιμοποιώντας τον ποταμό Έβρο και τα κοντινά ποτάμια. Αν και οι εκτιμήσεις ποικίλλουν, υπάρχει υποψία ότι στην περιοχή απωθήθηκαν πέντε χιλιάδες άνθρωποι από Έλληνες συνοριακούς αυτή την περίοδο. Οι αναφορές ατόμων που επέστρεψαν στην Τουρκία αφού απωθήθηκαν επαληθεύτηκαν από Τούρκους ντόπιους, καθώς τους πήραν συνέντευξη από διάφορες οργανώσεις και δήλωσαν ότι είχαν βοηθήσει στη φροντίδα ατόμων που τραυματίστηκαν. (Human Rights Watch, 2020).

5.5 Παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα σύνορα Τουρκίας-Ελλάδας

Η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα υποδοχής των μεταναστών και των προσφύγων που έρχονται μέσω της Ανατολικής Μεσογείου προς την Ευρώπη. Ο τεράστιος αριθμός ανθρώπων προκάλεσε πολλές προκλήσεις για την Ελλάδα και παρά τα οικονομικά και υλικά που εστάλησαν από την ΕΕ, πολλοί διεθνείς οργανισμοί αναφέρουν την

ανεπαρκή εκπλήρωση των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Human Rights Watch, 2020). Ωστόσο, δεν είναι η πρώτη φορά που η Ελλάδα κρίνεται υπεύθυνη για μη τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το 2009, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες δημοσίευσε μια έκθεση στην οποία διαπιστώθηκε σοβαρή αδυναμία στην ελληνική διαδικασία ασύλου. Μία από τις κύριες επικρίσεις βασίστηκε στην απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση των αιτούντων άσυλο που έπρεπε να ζήσουν σε φρικτές συνθήκες που έρχονται σε αντίθεση με το διεθνές και το δίκαιο της ΕΕ (UNHCR, 2009). Ένα άλλο μειονέκτημα που διαπίστωσε η Ύπατη Αρμοστεία ήταν ο κίνδυνος απέλασης των μεταναστών πίσω στη χώρα καταγωγής ή στην Τουρκία, κάτι που μπορεί να μην είναι ασφαλές, και ως εκ τούτου, μπορεί να παραβιάζει το δικαίωμα της μη επαναπροώθησης που προστατεύεται από τις συνθήκες του ΟΗΕ αλλά και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση στο άρθρο 13 της «Το δικαίωμα σε αποτελεσματική προσφυγή» (UNHCR, n.d.). Έκτοτε, η πολιτική ασύλου της ΕΕ πέρασε από πολλές τροποποιήσεις που βοήθησαν εν μέρει στη βελτίωση των συνθηκών για τους μετανάστες, τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο που έρχονται στο έδαφός της. Ωστόσο, η πρόσφατη μεταναστευτική κρίση επιβεβαιώνει για άλλη μια φορά ότι το σύστημα ασύλου της ΕΕ δεν είναι έτοιμο για μαζική εισροή ανθρώπων ταυτόχρονα.

Η σύγκρουση που σημειώθηκε μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας μπορεί να θεωρηθεί ως λόγος για τον οποίο οι ελληνικές αρχές αποφάσισαν να σταματήσουν να δέχονται νέες αιτήσεις ασύλου. Μια τέτοια προφύλαξη έχει επικριθεί έντονα από τους Διεθνείς Οργανισμούς αλλά και από την ΕΕ. Το άρθρο 18 του ΚΠΑ ορίζει ξεκάθαρα ότι : *«Το δικαίωμα στο άσυλο διασφαλίζεται με τον δέοντα σεβασμό των κανόνων της Σύμβασης της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951 και του Πρωτοκόλλου της 31ης Ιανουαρίου 1967 σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων και βάσει της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης».* (Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2000, σελ. 12)

Οι μετανάστες και οι πρόσφυγες βίωσαν εξευτελιστικές συνθήκες όχι μόνο στα σύνορα αλλά και στα στρατόπεδα κράτησης όπου κρατούνταν. Η Διεθνής Αμνηστία επισκέφθηκε τους καταυλισμούς στα ελληνικά νησιά της Λέσβου και της Χίου, όπου διαπιστώθηκε σοβαρή παραβίαση του ευρωπαϊκού αλλά και του διεθνούς δικαίου. Η αποστολή παράνομων μεταναστών, αλλά και αιτούντων άσυλο πίσω στην Τουρκία έρχεται επίσης σε αντίθεση με το Διεθνές Δίκαιο, καθώς η Τουρκία δεν θεωρείται ασφαλής τρίτη χώρα σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και η μετακίνηση

μεταναστών εκεί αυξάνει τον κίνδυνο βασανιστηρίων, σεξουαλικών υποθέσεων. παρενόχληση ή άλλες μορφές παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πολλές φορές, οι μετανάστες αναγκάζονται να επιστρέψουν στην Τουρκία λόγω των κακών συνθηκών στους ελληνικούς καταυλισμούς (Alpes, Tunaboylu & Liempt, 2017).

Ωστόσο, το να βλέπει κανείς την Τουρκία ως ένα μέρος όπου οι μετανάστες θα βρουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους μπορεί να αμφισβητηθεί. Υπάρχει μια συνεχής συζήτηση σχετικά με τον ορισμό της ασφαλούς τρίτης χώρας. Το βασικό έγγραφο που καθορίζει τις προϋποθέσεις κατά τις οποίες η χώρα μπορεί να θεωρηθεί ασφαλής είναι η Σύμβαση του 1951 για τους Πρόσφυγες, γνωστή και ως Σύμβαση της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951. Ακόμη και η ΕΕ έχει την οδηγία της, το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου, που ορίζει τα κριτήρια που πρέπει να έχει για να χαρακτηριστεί μια τρίτη χώρα ως ασφαλή. Σύμφωνα με την Οδηγία 2005/85/EK του Συμβουλίου, το σύστημα ασύλου της ΕΕ βασίζεται πλήρως στην εφαρμογή της Σύμβασης της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951 (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2005). Η θέσπιση αυτής της οδηγίας έδωσε στην ΕΕ τη δυνατότητα να δημιουργήσει έναν κοινό κατάλογο ασφαλών χωρών προέλευσης και επέτρεψε επίσης στα κράτη μέλη της να προσθέσουν σε αυτήν τη δική τους λίστα με τις ασφαλείς χώρες που θα συμμορφωθούν με την οδηγία της ΕΕ (AIDA, 2015). Ωστόσο, το ΔΕΕ τον Μάιο του 2008 ακύρωσε τα άρθρα 29 παράγραφοι 1 και 2 και 36 παράγραφος 3 της Οδηγίας 2005/85/EK του Συμβουλίου, της 1ης Δεκεμβρίου 2005, σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές σχετικά με τις διαδικασίες στα κράτη μέλη για τη χορήγηση και την ανάκληση του καθεστώτος του πρόσφυγα, και επέτρεψε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να «εγκρίνει έναν ελάχιστο κοινό κατάλογο τρίτων χωρών που θα θεωρούνται από τα κράτη μέλη ως ασφαλείς χώρες προέλευσης» (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2008, παρ. 16). Το δικαστήριο υποστήριξε το επιχείρημα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ότι το Συμβούλιο της ΕΕ δεν έχει τις αρμοδιότητες να θεσπίσει την επίδικη διάταξη σύμφωνα με το άρθρο 67, παράγραφος 5, ΕΚ. Έτσι, τα κράτη μέλη διατηρήσαν το δικαίωμά τους να ορίσουν έναν κατάλογο με τις ασφαλείς χώρες προέλευσης, ωστόσο, τα κριτήρια για τον ορισμό του πρέπει να βασίζονται στην οδηγία του Συμβουλίου της ΕΕ. Η ΕΕ εγκρίνει την ασφαλή τρίτη χώρα μόνο εάν:

«α) έχει επικυρώσει και τηρήσει τις διατάξεις της Σύμβασης της Γενεύης χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς· (β) έχει θεσπίσει διαδικασία ασύλου που ορίζει ο νόμος· και (γ) έχει επικυρώσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων

Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και τηρεί τις διατάξεις της, συμπεριλαμβανομένων των προτύπων σχετικά με τα αποτελεσματικά ένδικα μέσα. (...) Ο αιτών επιτρέπεται να αμφισβητήσει την εφαρμογή της έννοιας της ευρωπαϊκής ασφαλούς τρίτης χώρας επειδή η ενδιαφερόμενη τρίτη χώρα δεν είναι ασφαλής στις ιδιαίτερες συνθήκες του» (όπως αναφέρεται στο AEDH, EuroMed Rights & FIDH, 2016, σελ.5).

Αν και το Δικαστήριο ακύρωσε την προσπάθεια του Συμβουλίου της ΕΕ να δημιουργήσει έναν κοινό κατάλογο ασφαλών τρίτων χωρών, η ΕΕ δεν εγκατέλειψε αυτή την ιδέα και το 2016 συνέταξε τον κανονισμό στον οποίο απαριθμούσε επτά «ασφαλείς» χώρες. Περιλάμβανε την Αλβανία, τη Βοσνία Ερζεγοβίνη, τη Σερβία, την πΓΔΜ, το Κόσοβο, το Μαυροβούνιο και την Τουρκία. Ωστόσο, αρκετοί οργανισμοί εξέφρασαν τη διαφωνία τους με την ΕΕ επειδή δεν υπάρχει καμία εγγύηση ότι από τη στιγμή που η χώρα χαρακτηριστεί ως ασφαλής το καθεστώς της δεν θα αλλάξει στο μέλλον. Επιπλέον, η χώρα μπορεί να είναι ασφαλής για ένα άτομο, αλλά όχι για ένα άλλο. Η ενοποιημένη ταξινόμηση έρχεται επομένως σε αντίθεση με τις βασικές αρχές της Σύμβασης του 1951 για τους Πρόσφυγες με τις οποίες συμμορφώνεται πλήρως η ΕΕ (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2005). Τα προαναφερθέντα επιχειρήματα οδηγούν περαιτέρω στο ερώτημα εάν υπό αυτές τις συνθήκες η Τουρκία μπορεί να θεωρηθεί ως ασφαλής τρίτη χώρα ή όχι. Είναι αλήθεια ότι σύμφωνα με την ΕΕ, η Τουρκία θεωρείται ασφαλής τρίτη χώρα και ως εκ τούτου θα πρέπει να εφαρμόζονται όλα τα δικαιώματα των προσφύγων (Human Rights Watch, 2016).

Ωστόσο, η Σύμβαση του 1951 για τους Πρόσφυγες προσδιορίζει πότε η χώρα μπορεί επίσης να χαρακτηριστεί ως «ασφαλής». Οι προϋποθέσεις όπως το δικαίωμα στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη ή το δικαίωμα στην εργασία πρέπει να πληρούνται εάν θέλουμε να μιλήσουμε για ασφάλεια. Με βάση τα κριτήρια της Σύμβασης του 1951 για τους Πρόσφυγες, η Τουρκία δεν είναι σε θέση να παρέχει αυτούς τους όρους στους μετανάστες που στέλνονται εκεί από την Ευρώπη (Alpes, Tunaboylu & Liempt, 2017). Ως εκ τούτου, μπορεί να θεωρηθεί αμφίβολο εάν θα πρέπει να τηρηθούν τα κριτήρια που θέτει η ίδια η ΕΕ, καθώς κάτι τέτοιο δεν θα πληροί τα κριτήρια της Σύμβασης του 1951 για τους Πρόσφυγες. Παρά το γεγονός αυτό, η ΕΕ έβαλε την Τουρκία στον κατάλογο των ασφαλών τρίτων χωρών, παρόλο που αρκετοί οργανισμοί αναφέρουν τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που συμβαίνουν εκεί. Για παράδειγμα, οι απάνθρωpes και εξευτελιστικές συνθήκες στα στρατόπεδα που μπορεί να θέτουν ορισμένους από αυτούς σε απειλητικό κίνδυνο για τη ζωή ή να μην έχουν δικαίωμα αίτησης για άσυλο είναι πολύ συχνές. Οι Alpes, Tunaboylu και Liempt

υποστηρίζουν περαιτέρω (2017) ότι η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας μεταθέτει την ευθύνη της ΕΕ στους ώμους της Τουρκίας αντί να είναι πλήρως υπεύθυνος και να προσπαθεί να βρει μια σωστή λύση που θα διατηρήσει υπό την προστασία της τα δικαιώματα αυτών των ευάλωτων ανθρώπων. Ωστόσο, είναι σημαντικό να προσθέσουμε ότι η ΕΕ προσπάθησε να υιοθετήσει το κοινό σύστημα ασύλου στο οποίο θα παρουσιαζόταν ο κοινός κατάλογος των ασφαλών τρίτων χωρών, αλλά τα κράτη μέλη δεν συμφώνησαν να εγκαταλείψουν την αρμοδιότητά τους να συντάξουν τον εθνικό τους κατάλογο τις ασφαλείς τρίτες χώρες (UNHCR, n.d.). Χωρίς την ομόφωνη συμφωνία όλων των κρατών μελών για το θέμα αυτό, η ΕΕ δεν δικαιούται να λαμβάνει περαιτέρω αποφάσεις.

5.6 Αποτυχία και Κριτική της Συμφωνίας του 2016

Οι προκλήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα που απορρέουν από τον σχεδιασμό και την πρακτική εφαρμογή της Συμφωνία στην Τουρκία και την Ελλάδα έχουν παρουσιαστεί στις προηγούμενες ενότητες. Το «συστατικό της επιστροφής» της συμφωνίας εξαρτάται από την αξιολόγηση της Τουρκίας ως ασφαλούς τρίτης χώρας για τον σκοπό της επιστροφής Σύριων προσφύγων, υπόθεση που αμφισβητήθηκε από ιδρύματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ΜΚΟ, καθώς και από την πλειοψηφία των νομικών μελετητών (Carrera & Guild, 2016). Σύμφωνα με τη Συμφωνία, η ελεύθερη κυκλοφορία των αιτούντων άσυλο που φτάνουν στα ελληνικά νησιά δια θαλάσσης έχει περιοριστεί σοβαρά με σκοπό τη διευκόλυνση της επιστροφής τους στην Τουρκία στο πλαίσιο μιας ταχείας διαδικασίας ασύλου στα σύνορα (Ziebritzki & Nestler, 2018). Παρά την προσδοκία αυτή, η πρακτική του «γεωγραφικού περιορισμού» έχει οδηγήσει σε σημαντικό υπερπληθυσμό των λεγόμενων εγκαταστάσεων hotspot στα ελληνικά νησιά και σε προοδευτική επιδείνωση των συνθηκών υποδοχής (AIDA, 2019).

Η συμφωνία θεωρητικά αποσκοπούσε στην προστασία των ανθρώπινων ζώων στο Αιγαίο. Ωστόσο, τα περισσότερα από τα στοιχεία της συμφωνίας δεν έχουν τηρηθεί. Η ΕΕ δεν μπόρεσε να πραγματοποιήσει τον στόχο της να βοηθήσει το ελληνικό σύστημα ασύλου μέσω της συμφωνίας. Παρά τις αλλαγές στη νομοθεσία για το άσυλο της Ελλάδας σύμφωνα με τη συμφωνία, η ελληνική γραφειοκρατία, που ήταν ήδη αργή, αντιμετωπίζει δυσκολίες στη διαδικασία υποβολής αιτήσεων (Dimitriadis, 2016). Ο αριθμός των αιτήσεων στη Λέσβο τριπλασιάστηκε μετά τη συμφωνία. (Öztürk, Soykan 2019)

Ορισμένοι παράτυποι μετανάστες που δεν επιτρέπεται να πάνε στην ηπειρωτική χώρα δεν μπορούν να υποβάλουν αίτηση για άσυλο λόγω της γραφειοκρατίας και της αδυναμίας του συστήματος στα ελληνικά νησιά (Adam, 2016). Η συμφωνία καθιστά τα ελληνικά νησιά τελικό προορισμό και όχι σημείο διέλευσης για τους Σύριους πρόσφυγες. Ως εκ τούτου αναγκάζονται να ζουν σε hotspots με ότι αυτό συνεπάγεται. (Walter & Franke, 2018). Ακόμη και οι συνθήκες υποδοχής στα νησιά είναι ανεπαρκείς για τις ανάγκες των παράτυπων μεταναστών, με άλλα λόγια, είναι και πάλι η Ελλάδα που αναλαμβάνει την κύρια ευθύνη των Σύριων προσφύγων μεταξύ των κρατών μελών ακόμη και μετά την συμφωνία. (Kondilis et al., 2021).

Επιπλέον, μέρος της Συμφωνίας για το Πρόγραμμα Εθελούσιας Μετεγκατάστασης δεν είναι πιθανό να εκπληρωθεί. Περισσότεροι από 20.929 Σύριοι πρόσφυγες έχουν μετεγκατασταθεί από την Τουρκία στην ΕΕ. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019). Ωστόσο, η ΕΕ και ιδιαίτερα η Γερμανία περίμεναν μια αυξανόμενη αλληλεγγύη για το θέμα, και επομένως μια αύξηση του αριθμού μετεγκατάστασης των καταγεγραμμένων Σύριων προσφύγων που προέρχονται από τους καταυλισμούς στην Τουρκία μεταξύ των κρατών μελών.

Από την άλλη πλευρά, είναι δύσκολο να πούμε ότι οι προσδοκίες της Τουρκίας από την συμφωνία εκπληρώνονται. Η απελευθέρωση του καθεστώτος βίζα και η αναζωογόνηση της ενταξιακής διαδικασίας της Τουρκίας στην ΕΕ δεν υφίστανται. Ο αντιτρομοκρατικός νόμος και οι προοπτικές ασφάλειας στην Τουρκία προκαλούν προβλήματα στις σχέσεις με την ΕΕ. Επιπλέον, το γεγονός ότι ορισμένοι από τους αξιωματικούς του στρατού που επιχείρησαν το αποτυχημένο πραξικόπημα τον Ιούλιο του 2016 ζήτησαν άσυλο στην Ελλάδα και τα προβλήματα με την Κύπρο, διατηρούν την ένταση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, άρα και ΕΕ και Τουρκίας, γεγονός που επηρεάζει και την αποτελεσματικότητα της συμφωνίας. (McKernan, 2021) Η απελευθέρωση της βίζας της Τουρκίας δεν δόθηκε στην Τουρκία ως μέτρο για τη διατήρηση των Σύριων προσφύγων εντός της χώρας βάση της συμφωνίας. Επίσης η ΕΕ ανησυχεί για την παροχή ασύλου σε Τούρκους υπηκόους που ξεφεύγουν από την πολιτική δίωξη και εισέρχονται στην ΕΕ με την απελευθέρωση των θεωρήσεων (Adam, 2016)

Η Συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας δημοσιεύτηκε μέσω του ιστότοπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μετά τη συνάντηση στις 18 Μαρτίου 2016. Μία από τις επικρίσεις για τη Συμφωνία μεταξύ των μελετητών είναι ότι δεν είναι νομικά δεσμευτική επειδή στερείται νομικού πλαισίου. Δεύτερον, είναι το γεγονός ότι δεν περιέχει προβλέψεις

για την προστασία των δικαιωμάτων των παράτυπων μεταναστών. Η διαθεσιμότητα της αίτησης ασύλου σε αυτό το σύστημα μπορεί να είναι αδύνατη για τους παράτυπους μετανάστες που το επιθυμούν. Επιπλέον, πιθανές αντιφάσεις με την αρχή της μη επαναπροώθησης λόγω της Συμφωνίας μπορούν να αποτελέσουν ένα άλλο σημείο για κριτική. Τέλος, επικρίνεται και η αποδοχή της Τουρκίας από την ΕΕ ως ασφαλούς τρίτης χώρας για να καταστούν δυνατές οι επιστροφές σύμφωνα με το ΚΕΣΑ. Μέσω της συμφωνίας, η ΕΕ μπόρεσε να δημιουργήσει ένα κενό ασφαλείας για τους παράτυπους μετανάστες και τους αιτούντες άσυλο (Ineli-Ciğer & Ulusoy, 2020), δηλαδή την Τουρκία, ως τρόπο μετατόπισης εκτός συνόρων της μεταναστευτικής πολιτικής. Μια ακόμη επίκριση είναι ότι η συμφωνία δεν είναι νομικά δεσμευτική και ενώ η ΕΕ αναμένει πολλά από τη συμφωνία, δεν αναλαμβάνει τη νομική της ευθύνη. (Adam, 2017).

Η πολιτική ένταση μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας έχει δημιουργήσει προβλήματα στην εφαρμογή των στοιχείων της συμφωνίας. Για παράδειγμα, το άνοιγμα των συνόρων τον Μάρτιο του 2020 από την τουρκική κυβέρνηση για τους παράτυπους μετανάστες μετά την ένοπλη επίθεση δεν ταίριαζε με το αυστηρότερο στοιχείο ελέγχου των συνόρων. Πραγματοποιήθηκε επειδή η ΕΕ δεν ικανοποίησε την προσδοκία της Τουρκίας για βελτίωση των συνθηκών στη Συρία, τόσο για να καταστεί δυνατή η επιστροφή παράτυπων μεταναστών όσο και για την ασφάλεια των τουρκικών συνόρων.

Η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα συνεργασίας στη διεθνή σκηνή. Η συνεργασία διαμορφώθηκε όχι μόνο από την αύξηση του αριθμού των παράτυπων διελεύσεων από την Τουρκία στην Ελλάδα αλλά και υπό το πρίσμα του διαλόγου μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας για την πιθανή ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ. Κατασκευασμένη για να εξωτερικεύσει την μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ, η συμφωνία περιλαμβάνει τα εργαλεία της μετατόπισης του φαινομένου και απέχει πολύ από το να προσφέρει ολοκληρωμένες λύσεις για τους ανθρώπους που χρειάζονται διεθνή προστασία στην περιοχή.

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα

Οι διμερείς σχέσεις Τουρκίας-Ελλάδας στον 20^ο και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα διακρίνονται από ένα κλίμα συγκρούσεων, αρχής γενομένης από τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1919-1922 και συνεχίζει με παραβιάσεις των εναέριων και θαλάσσιων συνόρων της Ελλάδας από την τουρκική πλευρά, που συχνά οδηγούν σε τοπικές συγκρούσεις. Με τον όρο συγκρούσεις δεν εννοούνται απαραίτητα μόνο στρατιωτικές ενέργειες, αλλά και απουσία διπλωματικών σχέσεων ή απειλή διακοπής τους. Μετά την ανοιχτή σύγκρουση στην Κύπρο το 1975, οι σχέσεις μεταξύ Άγκυρας και Αθήνας δεν βρίσκονται στη φάση της ανοιχτής ένοπλης αντιπαράθεσης. Ωστόσο, παρά την απουσία εχθροπραξιών, και ανεξάρτητα από το αν αυτές οι σχέσεις αλλάζουν προς το χειρότερο ή προς το καλύτερο, καθορίζονται, όπως και στον 20ο αιώνα, από τις επίμονες συνθήκες σύγκρουσης και αλλαγής.

Ένας από τους λόγους αυτής της κατάστασης είναι γεγονότα του παρελθόντος όπως ο πόλεμος του 1919-1922, η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, η διμερής εθνοκάθαρση το 1914-1923, η αναγκαστική ανταλλαγή πληθυσμών το 1923-1926, η Κυπριακή κρίση. Ένας άλλος λόγος, είναι ο αυξανόμενος εθνικισμός των κοινωνιών και στα δύο κράτη. Λόγω της γεωγραφικής θέσης Τουρκίας και Ελλάδας και του ρόλου τους ως σημαντικών μεταφορικών διαδρόμων, η σταθεροποίηση των διμερών σχέσεων φαίνεται να είναι ο μόνος τρόπος διατήρησης της ασφάλειας στο Αιγαίο.

Ταυτόχρονα, η αναζήτηση τρόπων επίλυσης των ελληνοτουρκικών συγκρούσεων είναι διεθνές καθήκον, αφού θίγει τα συμφέροντα εξωτερικών παραγόντων. Πρώτον, τα συμφέροντα του NATO: στις δεκαετίες του 1960 και του 1970. Λόγω της θέσης των στρατιωτικών βάσεων του NATO στην Κύπρο, οι χώρες μέλη της, κυρίως οι Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες επιδίωκαν να διατηρήσουν την παρουσία τους στο νησί, ενεπλάκησαν στην Κυπριακή σύγκρουση. Δεύτερον, τα συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία μετά την κατάθεση αίτησης ένταξης της Ελλάδας το 1975 και της αντίστοιχης αίτησης της Τουρκίας το 1987, βρέθηκε «ανάμεσα σε πυρά».

Η ανάλυση του ρόλου της ΕΕ στις ελληνοτουρκικές σχέσεις που πραγματοποίησε ο Τούρκος ερευνητής Bahar Rumelili αναφέρει ότι μέχρι τη δεκαετία του 1990, οι Βρυξέλλες επεδίωκαν τον στόχο να «δέσουν» και τα δύο κράτη με τη Δύση, να διαχειριστούν τον ανταγωνισμό τους και δεν ενδιαφέρθηκαν σοβαρά για τη διευθέτηση της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης (Rumelili 2005). Αλλά αφού η

ελληνοκυπριακή κυβέρνηση κατέθεσε αίτηση για ένταξη στην ΕΕ το 1990 εκ μέρους της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι Βρυξέλλες έπρεπε να ασχοληθούν ουσιαστικά με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Σε κάθε περίπτωση, είναι προφανές ότι το έργο της τακτοποίησής τους έχει ξεφύγει από το διακρατικό πλαίσιο.

Ακόμη πρέπει να αναφερθεί ότι οι προσπάθειες διεξαγωγής διαπραγματεύσεων τόσο σε διμερή μορφή όσο και με τη μεσολάβηση τρίτων δεν οδήγησαν στο τέλος του 20ού αιώνα, σε δραστικά αποτελέσματα. Οι συνθήκες σύγκρουσης στις οποίες διαρκώς βρίσκονται οι ελληνοτουρκικές σχέσεις τις τοποθετεί στο ίδιο επίπεδο με «αιώνιους» προβληματικούς κόμβους διεθνών σχέσεων όπως το πρόβλημα του Κασμίρ στις σχέσεις Ινδίας και Πακιστάν ή το Παλαιστινιακό πρόβλημα στις σχέσεις του Ισραήλ με όλο σχεδόν το μουσουλμανικό περιβάλλον.

Οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας έχουν σημειώσει σημαντική πρόοδο τις τελευταίες δεκαετίες, ιδιαίτερα μετά το έτος 2000 που θεωρείται το έτος όπου οι ελληνοτουρκικές σχέσεις άρχισαν να έχουν θετική και ανοδική κατεύθυνση. Στην πραγματικότητα, όσον αφορά τις οικονομικές σχέσεις έχουν βελτιωθεί πολύ περισσότερο από τις πολιτικές, με τις δύο χώρες να δείχνουν πρόθυμες να αυξήσουν την οικονομική συνεργασία, να ανταλλάξουν τουρισμό και πολιτισμό καθώς και επενδύσεις στη γειτονική χώρα.

Το κύριο ερώτημα είναι αν η οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ των δύο χωρών μπορεί να οδηγήσει σε επίλυση συγκρούσεων. Τα σημεία τριβής μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας είναι πολλαπλά και υπάρχει εκτενής περιγραφή και ανάλυση αυτών των προβλημάτων καθώς και παρουσίαση μιας ποικιλίας ελληνοκεντρικών, τουρκικών και τρίτων προοπτικών.

Το κεντρικό ερώτημα που πρέπει να τεθεί είναι εάν η Ελλάδα και η Τουρκία, οι οποίες έχουν εμπλακεί σε μια χρηματοοικονομική αλληλεξάρτηση και έντονων συγκρούσεων από το 1974, θα είναι καλύτερα σε μια κατάσταση παρατεταμένης σύγκρουσης σε σύγκριση με την είσοδο σε μια νέα φάση αμοιβαίας και ενεργού εμπλοκής, ακόμη και συνεργασίας. Αναμφίβολα, η απάντηση είναι ότι και οι δύο χώρες θα ήταν πολύ καλύτερα αν έφταναν σε μια τελική συμφιλίωση, έναν νέο ιστορικό συμβιβασμό, που θυμίζει τη Συνθήκη της Λωζάνης του 1923 και τη Συνθήκη Φιλίας του Βενιζέλου Ατατούρκ του 1930 (Κουλούμπης, 1999).

Εκτός από τις οικονομικές πτυχές αυτής της σχέσης, η κύρια προϋπόθεση στην οποία μπορεί να βασιστεί μια μόνιμη διευθέτηση είναι η υπόθεση ότι και οι δύο χώρες θα υιοθετήσουν ένα προφίλ πρόθυμης συνεργασίας. Ακολουθώντας το παράδειγμα

Γερμανίας-Γαλλίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Τουρκία και η Ελλάδα μπορούν να ξεπεράσουν τις γεωπολιτικές διαιρέσεις του παρελθόντος.

Όσον αφορά τη διαμάχη για το Αιγαίο, ένας τόσο απαραίτητος ιστορικός συμβιβασμός μεταξύ των δύο χωρών πρέπει να βασίζεται σε δύο επιχειρησιακές αρχές συμπεριφοράς εξωτερικής πολιτικής. Η πρώτη γενική αρχή περιλαμβάνει την αμοιβαία καταγγελία της χρήσης βίας από την Ελλάδα και την Τουρκία μέσω της υπογραφής και επικύρωσης ενός συμφώνου μη επίθεσης. Η δεύτερη αρχή που απορρέει από την πρώτη είναι ότι η ελληνοτουρκική διαμάχη στο Αιγαίο θα ακολουθήσει τον δρόμο της ειρηνικής διευθέτησης με μεθόδους δοκιμασμένες στο χρόνο που περιλαμβάνονται στο άρθρο 33 του κεφαλαίου του ΟΗΕ. Για περαιτέρω βήματα θα πρέπει να προηγηθούν άλλα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης.

Τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία σε κάθε διαφορά, που θα είναι πιθανό να θέσει σε κίνδυνο τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, θα πρέπει να αναζητούν πρώτα απ' όλα λύση με διαπραγμάτευση, έρευνα, διαμεσολάβηση, συνδιαλλαγή, διαιτησία, δικαστική διευθέτηση, προσφυγή σε περιφερειακές υπηρεσίες ή ρυθμίσεις ή άλλα ειρηνικά μέσα της επιλογής τους.

Η οικονομική αλληλεξάρτηση είναι μόνο μια καλή βάση για την επίλυση της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης. Δεν σημαίνει ότι η οικονομική βελτίωση θα οδηγήσει αυτόματα στη λύση των πολιτικών προβλημάτων. Η σταθερότητα στις πολιτικές σχέσεις μπορεί να δημιουργήσει το κατάλληλο πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί να βελτιωθεί το οικονομικό.

Βιβλιογραφία

- Adam, L. (2016). "The Refugee Card in EU-Turkey Relations: A Necessary but Uncertain Deal", *Global Turkey in Europe*, Working Paper 14. pp. 3.
- Adam, L. (2017). "The EU-Turkey Deal One Year On: A Delicate Balancing Act". *The International Spectator*, 52(4). pp. 3
- AIDA. (2015). Country Report: Greece, 2019 Update, Ανάκτηση στις 02/03/2022 από: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/greece>
- AIDA. (2019). Country Report: Greece, 2019 Update, Ανάκτηση στις 02/03/2022 από: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/greece>
- AIDA. (2021). Country Report: Greece, 2021 Update, Ανάκτηση στις 02/03/2022 από: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/greece>
- Alexandris, A. (1983). The Greek Minority in Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974. *Athens: Center for Asia Minor Studies*.
- Alkan, U. (2015). "Legal and Political Aspects of the Aegean Dispute and Its Implications for Turkey's Relations with Greece and the European Union". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 29, no 4 The Ambatielos Case (Greece v. United Kingdom) Preliminary Objection judgment of July 1952 I.C.J. Ανάκτηση στις 08/02/2022 από: http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XII/83-153_Ambatielos.pdf
- Alpes, M.J., Tunaboylu, S. & van Liempt, I. (2017). "Human Rights Violations by Design: EUTurkey Statement Prioritises Returns from Greece Over Access to Asylum". *Policy Briefs*; 2017/29; Migration Policy Centre. pp. 2
- Arapoglou, S. (2011). "Dispute In The Aegean Sea The Imia/Kardak Crisis". Thesis, Air University, 2002. Georgiades, Emily A. "The Imia Islets: A Beginning To The Maritime Delimitation Of The Aegean Sea Dispute". *Ocean and Coastal Law* 17, no. 1: 103-126.
- Boeles, P., Heijer, M., Lodder, G. & Wouters, K. (2014). European Migration Law. *Intersentia*. pp. 268
- Camboulives, S. (2017). "Luck of the Draw for Asylum Seekers in Europe: Why the Common European Asylum System is a Breach of Justice and why a Third Phase of Amendments is Required". *Vermont Law Review*. 42. pp. 394

- Carrera, S. Hertog, L. & Stefan, M. (2019), “The EU-Turkey deal: reversing ‘Lisbonisation’ in EU migration and asylum policies”, in S. Carrera, J. Santos Vara and T. Strik (eds), *Constitutionalising the external dimensions of EU migration policies in times of crisis. Legality, rule of law and fundamental rights reconsidered*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Carrera, S. & Guild, E. (2016). EU-Turkey plan for handling refugees is fraught with legal and procedural challenges. *CEPS Commentary*, Ανάκτηση στις 19/04/2022 από: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/eu-turkey-plan-handling-refugees-fraught-legal-and-procedural-challenges/>
- Charter of the Fundamental Rights of the European Union. (2000). CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION. *Official Journal of the European Communities*, 1–22. Ανάκτηση στις 08/04/2022 από: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
- Couloumbis, T. (1999). Strategic consensus in Greek domestic and foreign policy since 1974, in Coufoudakis, V., Psomiades, H. J. & Gerolymatos, A. (eds), *Greece and The New Balkans. Challenges and Opportunities*. New York: Pella, 407-422.
- Council of the European Union. (2018) “*Enlargement and Stabilization and Association processes – Council conclusions*”, 26 June 10555/18 Ανάκτηση στις 06/02/2022 από: <https://www.consilium.europa.eu/media/35863/st10555-en18.pdf>
- Humans Rights Watch (HRW) “*Denying Human Rights And Ethnic Identity: The Greeks Of Turkey*” Ανάκτηση στις 28/04/2022 από: <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/TURKEY923.PDF>
- Humans Rights Watch (HRW) “*Continuing Violations - Denial of Ethnic Identity*” Ανάκτηση στις 28/04/2022 από: <https://www.hrw.org/reports/1999/greece/Greec991-06.htm>
- Dimitriadis, A. (2016). “The Impact of the EU-Turkey Statement on Protection and Reception: The Case of Greece,” *Global Turkey in Europe, Working Paper 12*. pp. 6 80 238
- EDAL. (2011). “ECtHR - M.S.S. v Belgium and Greece”, Ανάκτηση στις 28/02/2022 από: <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-mss-v-belgium-and-greece-gc-application-no3069609>

- European Commission. (2021). Joint Communication To The European Council – State of play of EU-Turkey political, economic and trade relations, *Joint Text, JOIN(2021)8*, 22 March.
- European Commission. (2021). Implementing Decision of 21.12.2021 on the financing of individual measures to support migration and border management in Turkey *Joint Communication*. (2021). *CO(2021)9854 final*, 21 December 2021
- European Council, European Council meeting 10 and 11 December 2020. (2020). Conclusions, EUCO 22/20, 11 December 2020; *European Council*.
- European Council. (2020). Special meeting, 2020. European Council, *Statement of the Members of the European Council*, SN18/21, 25 March 2021
- European Council meeting 24-25 June 2021. (2021). Conclusions, EUCO 7/21, 25 June 2021; *European Council, Statement of the Members*, 2021.
- European Council Press Release. (2016). *EU-Turkey statement*, 18 March 2016, Ανάκτηση στις 28/04/2022 από: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>
- European Union. (2005). COUNCIL DIRECTIVE 2005/85/EC of 1 December 2005 on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status. *Official Journal of the European Union*, 326, 13–34. Ανάκτηση στις 09/02/2022 από: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:326:0013:0034:EN:PDF>
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2018). *Fundamental Rights Report 2018*. Ανάκτηση στις 26/04/2022 από: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/18-right-asylum#explanations>
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2020). *Article 18 - Right to asylum*. Ανάκτηση στις 05/02/2022 από: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/18-right-asylum#explanations>
- EUR-Lex. (2011). *Dublin II Regulation*, Ανάκτηση στις 09/03/2022 από: από: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/dublin-ii-regulation.html>

- EUR-Lex. (2013). “Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection”, Ανάκτηση στις 10/03/2022 από: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32013L0032>
- EUR-Lex. (2016). *Lex Access to European Union law*. Ανάκτηση στις 10/02/2022 από: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:ai0020>
- EUR-Lex. (2016.). *Lex Access to European Union law*. Ανάκτηση στις 25/03/2022 από: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>
- Evin, A. O. (2004). Changing Greek perspectives on Turkey: An assessment of the post-earthquake rapprochement. *Turkish Studies*, 5(1), 4-20.
- Evin, A. O. (2005) The Future of Greek-Turkish Relations. *Southeast European and Black Sea Studies*, 5(3), 395-404.
- Gray, H. (2013). “Surveying the Foundations: Article 80 TFEU and the Common European Asylum System”. *Liverpool Law Review*. 34. pp. 177.
- Grigoriadis, I. N. (2008a). Greek and Greek Cypriot Views of Turkey's Accession to the European Union: On the Endurance of a Spectacular Paradigmatic Shift, in Müftüler Bac, M. & Stivachtis, Y. A. (eds), *Turkey and the European Union: Dilemmas, Constraints and Opportunities*. Lanham, MD: *Lexington Books*, 151-167.
- Grigoriadis, I. N. (2008b). *Natural gas corridors in Southeastern Europe and European energy security*. Athens.
- Grigoriadis, I. N. (2009). Europe Overshadowed: Reciprocity as a Race to the Bottom in Religious Freedom, in Anastasakis, O., Nicolaidis, K. & Oktem, K. (eds), *Under the Long Shadows of Europe: Greeks and Turks in the Era of Post-Nationalism*. Leiden: *Brill*.
- Grigoriadis, I. N. (2012). The Unripe Fruits of Rapprochement: Greek-Turkish Relations in the Post-Helsinki Era. *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, 67(1), 119-133.
- Grigoriadis, I. N. (2014). Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation? *Middle East Policy*, 21(3), 124-133.
- Grigoriadis, N.I. (2020). Greek-Turkish Relations In book: Kevin Featherstone and Dimitri A. Sotiropoulos (eds.), *The Oxford Handbook of Modern Greek Politics*

(pp.613-628). *Publisher: Oxford University Press*. Project: Greek-Turkish Relations

Hazou, E. (2013). *1963 is still a historical minefield*. Ανάκτηση στις 06/04/2022 από: <https://archive.cyprus-mail.com/2013/12/22/1963-is-still-a-historical-minefield/>

Hellenic Republic, Ministry of Foreign Affairs. (2022). *Greek-Turkish dispute over the delimitation of the continental shelf*. Hellenic Republic, Ministry of Foreign Affairs. Ανάκτηση στις 28/04/2022 από: <https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/delimitation-of-the-continental-shelf.html>

Heraclides, A. (2010). *The Greek-Turkish conflict in the Aegean: imagined enemies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Ikkos, A., & Koutsos, S. (2019). *The contribution of Tourism to the Greek economy in 2018*. Ανάκτηση στις 09/03/2022 από: http://www.insete.gr/Portals/0/meletes-INSETE/01/2019/2019_Tourism-Greek_Economy_2017-2018_EN.pdf

Ineli-Ciğer, M. & Ulusoy, O. (2020). “Why the EU-Turkey Statement should never serve as a blueprint”. Ανάκτηση στις 09/03/2022 από: <https://www.asileproject.eu/why-the-eu-turkey-statement-should-never-serve-as-a-blueprint/>

Karayılanoğlu, P. (2017). *İzmir Ticaret Odası Yunanistan Ülke Raporu*

Ker-Lindsay, J. (2007). The policies of Greece and Cyprus towards Turkey's EU accession. *Turkish Studies*, 8(1), 71-83.

Kondilis, E., Papamichail D., McCann, S., Carruthers, E., Veizis, A., Orcutt, M. & Hargreaves, S. (2021). “The impact of the COVID-19 pandemic on refugees and asylum seekers in Greece: A retrospective analysis of national surveillance data from 2020”, *EClinicalMedicine*. 37. pp 5

Koukkides -Procopiou, A. (2020). *CYPRUS, GREECE, AND TURKEY- THE LESSONS OF HISTORY. IN DEPTH – Volume 17 Issue 5 – September 2020*. Ανάκτηση στις 15/02/2022 από: https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/IN_DEPTH_2020_17-5.pdf

- Kurban, D. & Tsitselikis, K. (2010) Bir Mütakabiliyet Hikâyesi: Yunanistan ve Türkiye'de Azınlık Vakıfları. *İstanbul: TESEV*.
- Ladas, S. P. (1932) The exchange of minorities: Bulgaria, Greece, and Turkey. *New York: The Macmillan Company*.
- Mann, S. F. (2001). The Greek-Turkish Dispute in The Aegean Sea: Its Ramifications For NATO and The Prospects For Resolution. *Naval Postgraduate School Monterey Ca*.
- McKernan, B. (2021). "Greece accused of 'shocking' illegal pushback against refugees at sea". *The Guardian*, 26 April. Ανάκτηση στις 15/04/2022 από: <https://www.theguardian.com/world/2021/apr/26/greece-accused-of-shocking-pushback-against-refugees-at-sea>
- Migdalovitz, C. (1997). "Greece and Turkey: Aegean Issues--Background and Recent Developments". *Congressional Research Service, Library of Congress*.
- North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany Denmark V. Netherlands). (1969). Judgment Of 20 February 1969 *I.C.J.* Ανάκτηση στις 14/04/2022 από: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/51/051-19690220-JUD-01-00-EN.pdf>
- Onis Z. & Yilmaz, Ş. (2008). "Greek-Turkish Rapprochement: Rhetoric or Reality?" *Political Science Quarterly*, 123(1), 123-149.
- Özkırmı, U. & Sofos, S. A. (2008). Tormented by history: nationalism in Greece and Turkey. *London: Hurst and Co*.
- Öztürk, N. & Soykan, C. (2019). "Üçüncü Yılında AB – Türkiye Mutabakatı: Hukuki Bir Analiz". *GAR Analizleri* No.1. pp. 3
- Papadopoulos, C.A. (2008). Greek–Turkish economic cooperation: Guarantor of detente or hostage to politics? *Southeast European Studies at Oxford (SEESOX) Occasional Paper No. 8/08, March*
- Psaropoulos J. (2020). "Pandemic pushes harder Greek refugee policy, but also solidarity" Ανάκτηση στις 01/04/2022 από: <https://www.aljazeera.com/news/2020/4/20/pandemic-pushes-harder-greek-refugee-policy-but-also-solidarity>

- ReliefWeb (2021) “*Greece deems Turkey “safe”, but refugees are not: The substantive examination of asylum applications is the only safe solution for refugees*”. Ανάκτηση στις 25/03/2022 από: <https://reliefweb.int/report/greece/greece-deems-turkey-safe-refugees-are-not-substantive-examination-asylum-applications>
- Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. “*Background Note on Aegean Disputes*”. Ανάκτηση στις 25/03/2022 από: <http://www.mfa.gov.tr/background-note-on-aegean-disputes.en.mfa>
- Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. “*Turkey’s Perceptions of the Aegean Sea*”. Ανάκτηση στις 28/03/2022 από: http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-perception-of-the-aegean-sea.en.mfa
- Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. “*Turkish Minority of Western Thrace and the Turkish Community in the Dodecanese*”. Ανάκτηση στις 05/07/2023 από: <https://www.mfa.gov.tr/turkish-minority-of-western-thrace.en.mfa>
- Reuter, Jürgen. (2000). “Reshaping Greek-Turkish Relations: Developments Before and After the EU–Summit in Helsinki”, *Reuter*, Ανάκτηση στις 28/03/2022 από: http://www.eliamep.gr/Publications/Occasional_Papers/OP00.01.pdf
- Rumelili, B. (2005). *Civil Society and the Europeanization of Greek–Turkish Cooperation. South European Society and Politics*, 10(1), 45-56.
- Schittenhelm, K. (2018). “Implementing and Rethinking the European Union’s Asylum Legislation: The Asylum Procedures Directive”. *International Migration*. 57(1). pp. 230
- Siousiouras, P. & Chrysochou, G. (2014). "The Aegean Dispute in the Context of Contemporary Judicial Decisions on Maritime Delimitation". *Laws* 3, no 1 (2014): 12- 49.
- Syrgios, A. (2015), *Greek-Turkish Relations*, 1st ed, Athens: Pataki
- Theofanous, A. & Karyos, A. (2020) Maritime surveys in Aegean and East Mediterranean since 1976: Some lessons learned. In SPECIAL ISSUE: Greco-Turkish Relations and Cyprus, VOLUME 17 ISSUE 5 September 2020 *BIMONTHLY ELECTRONIC NEWSLETTER ISSN* (online): 2421-

8111. Ανάκτηση στις 24/04/2022 από: https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/IN_DEPTH_2020_17-5.pdf
- Toppare, N.A. (2006). "A Legal Approach to the Greek Turkish Continental Shelf Dispute at the Aegean Sea". *Master thesis, Bilkent University*, 2006. Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne, July 24, 1923 From: The Treaties of Peace 1919-1923, Vol. 2, New York: Carnegie Endowment for International Peace, 1924. United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982. Ανάκτηση στις 28/03/2022 από: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
- Tsakonas, P. (2010) The incomplete breakthrough in Greek-Turkish relations: Grasping Greece's socialization strategy. *Basingstoke: Palgrave Macmillan*.
- Tsakona P, Manis A. (2020). "Modernising the EU-Turkey Customs Union: The Greek Factor", Ανάκτηση στις 28/03/2022 από: <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/07/Policy-paper-35-Tsakonas-Manis-06.07-final-1.pdf>
- Tsarouhas, D. (2009). The political economy of Greek-Turkish relations. *Journal of Southeast European & Black Sea Studies*, 9(1), 39-57.
- Tsarouhas, D. (2019). "Turkey and the European Migration Crisis: apprehensive cooperation" in *Along the Balkan Route: The Impact of the post-2014 'Migration Crisis' on the EU's Southeast Periphery* A. Prodromidou and P. Gkasis (eds.) Berlin: Konrad Adenauer Foundation, pp.28-42.
- Tsarouhas, D. (2021). *EU-Turkey Economic Relations and the Customs Union: a rules-based approach* Ανάκτηση στις 24/04/2022 από: <https://www.eliamep.gr/>
- Tsarouhas, D. (2020). "Policy Transfer, External Actors and Policy Conditionality: Public Financial Management Reform in Turkey", *The Journal of the Middle East and Africa*, 11(4): 341-357 Ανάκτηση στις 19/02/2022 από: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21520844.2020.1832876>
- UNHCR. (2009). Observations on Greece as a country of asylum. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). Ανάκτηση στις 24/04/2022 από: <https://www.refworld.org/docid/4b4b3fc82.html>
- UNHCR. (n.d.). Section 13 The safe country of origin concept. UNHCR. Ανάκτηση στις 15/04/2022 από:

<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bab55ea2>

UNHCR. (n.d.). Syrian Refugee Crisis: Aid, Statistics and News: USA for UNHCR. Ανάκτηση στις 15/04/2022

από: <https://www.unrefugees.org/emergencies/syria/>

UNHCR (n.d.). The European Union and International Human Rights Law. UNHCR. Ανάκτηση στις 15/04/2022 από: https://europe.ohchr.org/Documents/Publications/EU_and_International_Law.pdf

UNHCR. (n.d.). Vulnerability Assessment Framework. UNHCR. Ανάκτηση στις 15/04/2022 από: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/53708>

United Nations. (2008). Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. UN. Ανάκτηση στις 19/03/2022 από: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf

United Nations. (n.d.). Human Rights. Ανάκτηση στις 11/03/2022 από: <https://www.un.org/en/our-work/protect-human-rights>

United Nations. (n.d.). The principle of non-refoulement under international human rights law. The Office of the High Commissioner. Ανάκτηση στις 05/03/2022 από:

<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/GlobalCompactMigration/ThePrincipleNon-RefoulementUnderInternationalHumanRightsLaw.pdf>

United Nations. (n.d.). The 1951 Refugee Convention. Ανάκτηση στις 06/02/2022 από: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/1951-refugee-convention>

Walter-Franke, M. (2018). “Two years into the EU-Turkey ‘deal’: Impact and challenges of a turbulent partnership”. Jacques Delors Institut Berlin, 15 March 2018. pp. 3

Waltz, K. (1979). Theory of international politics. New York: McGraw Hill European Society & Politics 11, no. 1: 47–60.

World Bank. (2021) *Turkey data*. Ανάκτηση στις 30/03/2022 από: <https://data.worldbank.org/country/turkey>

Vienna Convention on the Law of Treaties (1969). 1155 UNTS 331. Ανάκτηση στις 19/03/2022 από: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

Ziebritzki, C. & Nestler, R (2018)/ “*Implementation of the EU-Turkey Statement: EU hotspots and restriction of asylum seekers’ freedom of movement*”, EU Immigration and Asylum Law and Policy Blog, 22 June 2018, Ανάκτηση στις 19/03/2022 από: <https://eumigrationlawblog.eu/implementation-of-the-eu-turkey-statement-eu-hotspots-and-restriction-of-asylum-seekers-freedom-of-movement>